

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**PLATON VE LOCKE FELSEFELERİNDE EĞİTİM
DÜŞÜNÇESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BÜŞRA ELMAS

**ANKARA
EYLÜL, 2019**

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**EĞİTİMİN KÜLTÜREL TEMELLERİ ANABİLİM DALI
EĞİTİM FELSEFESİ PROGRAMI**

**PLATON VE LOCKE FELSEFELERİNDE EĞİTİM
DÜŞÜNCESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

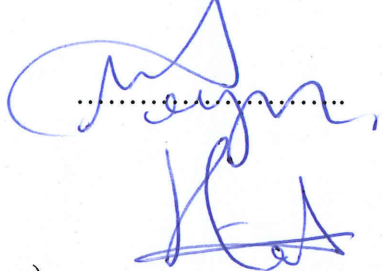
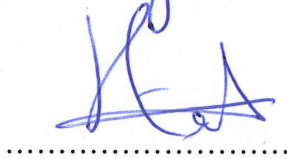
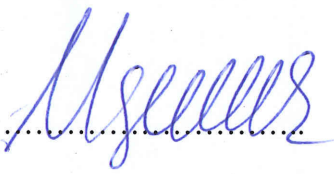
BÜŞRA ELMAS

DANIŞMAN: PROF. DR. HASAN HALUK ERDEM

**ANKARA
EYLÜL, 2019**

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Büşra ELMAS adlı öğrencinin hazırladığı “Platon ve Locke Felsefelerinde Eğitim Düşüncesi” başlıklı bu çalışma Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitim Felsefesi Programı’nda jüri üyelerince oy birliği / oy çokluğu ile **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Jüri Üyeleri</u>	<u>İmza</u>
Başkan	Doç. Dr. Mehmet Ali DOMBAYCI	
Üye	Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM (Danışman)	
Üye	Doç. Dr. Mustafa SEVER	

ONAY

Bu tez Ankara Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından .../.../20... tarihinde, Enstitü Yönetim Kurulunca .../.../20... tarihinde kabul edilmiştir.

.....
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgileri akademik yazım kurallarına uygun biçimde raporlaştırdığımı ve bunları etik ilkelere (atıfta bulunulan tüm yapıtlara kaynaklarda yer verilmesi, tezde kullanılan bilgi ve belgelere resmi yollarla ulaşılması ve bunların aslı bozulmadan kullanılması vb.) uygun olarak elde ettiğimi ve sunduğumu bildiririm.

Büşra ELMAS

ÖZET

PLATON VE LOCKE FELSEFELERİNDE EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

ELMAS, Büşra

Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı, Eğitim Felsefesi Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM

Eylül, 2019, x + 129 sayfa

İnsanlık tarihi boyunca en çok üzerine düşünölen ve tartışılan konuların başında insan doğası gelmiştir. İnsan doğasının neliği ve niteliği sorunu felsefenin temel sorunlarından birisidir. İnsanın davranışlarının ve düşüncelerinin temelinde yatan başlıca etkenlerden birisi olarak görölen insan doğası mefhumu birçok hususu açıklamak için başvurulan bir özellik kazanmıştır. Eğitim konusunda da insan doğası önemli bir yere sahiptir. İnsan doğasının neliği ve niteliği sorunu eğitimi de etkilemektedir. İnsan doğası ve eğitim arasındaki ilişki antik çağlardan modern felsefeye kadar birçok filozofun da üzerinde durdukları bir konudur. Antik Yunan’da özellikle Platon insan doğası ve eğitim üzerine önemli açılımlar yapmıştır. Aynı şekilde, modern dönem felsefesinde de insan doğası ve eğitim konuları önemli bir yer tutmuştur. Aydınlanma felsefesinin öncü isimlerinden John Locke da eserlerinde insan doğası ve eğitim konularının üzerinde durmuştur. Çalışmanın konusunu, Platon ve John Locke’ un insan doğasına dair görüşleri temelinde eğitime yaklaşımları oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında Platon ve John Locke’ un insan doğası ve eğitime dair düşünceleri eleştirel ve karşılaştırmalı bir tarzda ele alınacaktır. İki filozofun insan doğası ve eğitim konularına yaklaşımlarında benzer ve farklı olan öğeler analiz edilmiştir. Çalışmada yöntem olarak literatür taraması yöntemi kullanılarak iki filozofun eserleri ve bu eserler hakkında yazılmış diğer eserler incelenmiş ve bu bilgiler yeni bilgiler ile birlikte karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Platon, Locke, insan, doğası, eğitim.

ABSTRACT

EDUCATIONAL THOUGHTS CONCERNING PHYLOSOPHY OF PLATO AND LOCKE

ELMAS, Büşra

The Department of Cultural Foundations of Education, Philosophy of Education

Supervisor: Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM

September, 2019, x + 129 Pages

Human nature has been one of the most discussed and debated issues throughout human history. The problem of the human nature is one of the fundamental problems of philosophy. The notion of human nature, which is considered to be one of the main factors underlying human behaviour and thoughts, has gained a characteristic to explain many aspects. Human nature has an important place in education. The problem of the human nature also affects education. The relationship between human nature and education is an issue of many philosophers, from ancient times to modern philosophy. In Ancient Greece, Plato has made important expansions on human nature and education. Human nature and education issues also occupied an important place in the philosophy of the modern era. John Locke, one of the pioneers of Enlightenment philosophy, focused on human nature and education in his works. The subject of the study is the approaches to education based on the views of Plato and John Locke on human nature. Within the scope of the study, Plato and John Locke's thoughts on human nature and education have been discussed in a critical and comparative manner. The similar and different elements of the two philosophers in their approach to human nature and education have been analysed. In this study, the works of two philosophers and other works written about these works have been analysed by using the literature review method and this information has been analysed in a comparative manner with the new information.

Keywords: Plato, Locke, human, nature, education.

ÖNSÖZ

İnsanlar, tarihsel süreç boyunca, sürekli olarak insanın varoluşu, kökeni, doğası, tarihi, geleceği, çevresi gibi konuları merak etmişler ve bu konular üzerinde düşünmüşlerdir. İnsanın doğası üzerine düşüncelerin insanın tarihi kadar eski olduğunu söylemek de mümkündür. İnsanın evren üzerine düşünmesi ile birlikte gelişen insanın nereden ve nasıl oluştuğu, insan doğasının niteliği, diğer canlılar ile insanın farklı ve benzer olan özellikleri günümüzde de tartışılan konular olarak tarihsel süreç boyunca insanların zihnini meşgul etmiştir. İnsan doğası ve bilincinin yapısı, insanı anlamak için oldukça önemli bir yere sahiptir.

İnsan doğası üzerine yapılan tartışmalar tarih boyunca felsefe başta olmak üzere birçok disiplinde merkezi bir yer tutmuştur. İnsanın düşünen, ilişki kuran, soyutlamalar yapabilen, sistemler kurabilen ve yeni kavramlar ve fikirler üretebilen bir canlı olması tarih boyunca felsefede en çok öne çıkan hususlar olmuştur. Bu bağlamda sistematik felsefenin başlangıcı sayılan Antik Yunan'dan günümüze kadar insanın düşünceleri, davranışları, arzuları, kaygıları gibi çok farklı özellikleri düşünürler tarafından irdelenmiştir.

Antik çağdan günümüze kadar uzanan insanın doğası ve eğitim tartışmaları bugün de etkisini sürdürmektedir. Eğitime felsefi bir perspektif ile yaklaşmanın beraberinde bilgi ve ahlak gibi felsefi mefhumları da tartışma zorunluluğu yarattığını ve insan doğasına yönelik yaklaşımların her zaman güncel olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Antik Yunan ve Aydınlanma felsefelerinin iki önemli ismi olan Platon ve John Locke' un insan doğası üzerine düşünceleri paralelinde eğitime yaklaşımlarını bilmek güncel tartışmalar açısından da önemli bir yerde durmaktadır.

Çalışmanın konusunu Platon ve John Locke' un insan doğasına dair görüşleri temelinde eğitim anlayışları oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, farklı tarihsel dönemlerde yaşasalar da felsefede büyük etkiler uyandırmış iki filozof olan Platon ve John Locke' un insan doğasına dair görüşlerini inceleyerek iki filozofun eğitim anlayışlarını irdelemek ve eğitimin güncel durumunu da göz önünde bulundurarak değerlendirme ve önerilerde bulunmaktır. Bu kapsamda Platon'un ve John Locke' un eserlerinde insan doğasını ve eğitimi ele alış şekilleri incelenecek ve iki filozofun insan

doğası ve eğitime dair öne sürdükleri savlar eleştirel ve karşılaştırmalı bir tarzda incelenecektir.

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, sabırla ve büyük bir ilgiyle elinden gelenin fazlasını sunan ve samimiyetini benden esirgemeyen, akademik hayatımın şekillenmesinde bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm, kıymetli danışman hocam sayın Prof. Dr. Hasan Haluk ERDEM'e teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca yüksek lisans öğrenimim boyunca her daim bilgisi ile yoluma ışık tutan ve kendime örnek aldığım sayın Prof. Dr. Hasan ÜNDER ve sayın Doç. Dr. Mustafa SEVER'e bana kattıkları için sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans Eğitimimde kendilerinden ders alma fırsatı bulduğum değerli hocam Dr. Niyazi ALTUNYA'ya bana kazandırdığı farklı düşünebilme becerileri için teşekkür ederim. Kendisinin derslerine katılmak benim için bir ayrıcalıktı. Son olarak beni bu günlere sevgi, saygı ve merhamet kelimelerinin anlamlarını öğreterek getiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, bu hayattaki en büyük şansım olan değerli annem, Semiha Semra BAKİ' ye sonsuz teşekkürler.

Büşra ELMAS

Eylül, 2019

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BİLDİRİMİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem.....	5
Amaç.....	5
Önem	6
Sayıtlar.....	7
Sınırlılıklar.....	8
BÖLÜM 2.....	9
YÖNTEM	9
Araştırmanın Modeli.....	9
Verilerin Toplanması.....	9
Verilerin Çözümlemesi.....	10
BÖLÜM 3.....	11
BULGULAR VE YORUMLAR	11
Platon Felsefesine Genel Bakış	11
Platon Düşüncesinde İnsan Doğası.....	22
Platon'un Eğitim Anlayışı	38
Platon'un Eğitim Anlayışının Etkileri	58
John Locke'un Felsefesine Genel Bakış.....	60
John Locke Düşüncesinde İnsan Doğası	68
John Locke'un Eğitim Anlayışı	88
Felsefi ve Siyasi Olarak John Locke Felsefesinin Etkileri	99
Platon ve John Locke'un İnsan Doğası Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	103
BÖLÜM 4.....	114
SONUÇLAR VE ÖNERİLER	114
KAYNAKLAR.....	120
EKLER	126
EK 1. Etik Kurul Onayı	127
BENZERLİK BİLDİRİMİ	128
ÖZGEÇMİŞ.....	129

BÖLÜM 1

GİRİŞ

İnsanlar, tarihsel süreç boyunca, sürekli olarak insanın varoluşu, kökeni, doğası, tarihi, geleceği, çevresi gibi konuları merak etmişler ve bu konular üzerinde düşünmüşlerdir. İnsanın doğası üzerine düşüncelerin insanın tarihi kadar eski olduğunu söylemek de mümkündür. İnsanın evren üzerine düşünmesi ile birlikte gelişen insanın nereden ve nasıl oluştuğu, insanın doğasının niteliği, diğer canlılar ile insanın farklı ve benzer olan özellikleri günümüzde de tartışılan konular olarak tarihsel süreç boyunca insanların zihnini meşgul etmiştir.

İnsanın diğer canlılardan özellikle de hayvanlardan farklılaşan özellikleri de sıkça tartışılmıştır. Öncelikle insan, beynin organik ve fizyolojik yapısı ile diğer hayvanlardan farklı olmasa da beynin bilişsel süreçleri ve etkinlikleri ile diğer hayvanlardan oldukça farklı bir özellik göstermektedir. İnsan üzerine tarih boyunca yapılan popüler tanımlardan birisinin “düşünen hayvan” olması bu bağlamda manidardır. İnsanın beden ve fizyolojik yapı olarak hayvanlardan çok farklı olmamasına rağmen zihin yapısı ve etkinlikleri ile evren içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla insan doğası ve insan bilincinin yapısı, insanı anlamak için oldukça önemli bir yere sahiptir.

İnsan doğası üzerine yapılan tartışmalar tarih boyunca felsefe başta olmak üzere birçok disiplinde merkezi bir yer tutmuştur. İnsanın düşünen, ilişki kuran, soyutlamalar yapabilen, sistemler kurabilen ve yeni kavramlar ve fikirler üretebilen bir canlı olması tarih boyunca felsefede en çok öne çıkan hususlar olmuştur. Bu bağlamda sistematik felsefenin başlangıcı sayılan Antik Yunan'dan günümüze kadar insanın düşünceleri, davranışları, arzuları, kaygıları gibi çok farklı özellikleri düşünürler tarafından irdelenmiştir.

Eğitim, insan etkinliklerinde temel bir rol oynadığı için tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanın bilişsel yapısı nedeniyle eğitime oldukça elverişli bir nitelik göstermesi eğitimi, Antik Yunan felsefesinde olduğu gibi modern dönem felsefesinde de önemli bir konu haline getirmiştir. İnsanın bilincinin gelişmesinde, doğaya karşı mücadelesinde ve sistemler kurarak medeniyetler inşa etmesinde özetle bütün etkinlikleri gerçekleştirilebilmesinde eğitim olgusunun önemli bir rolü olmuştur. Bu bağlamda Antik

Yunan'dan itibaren insan üzerine düşünen düşünürlerin felsefelerinde de eğitimin önemli bir yeri olmuştur. Aynı şekilde Antik Yunan'dan itibaren eğitimin ele alınışında insan doğasının ve insan bilgisinin rolü olmuştur.

Antik Yunan felsefesinde de modern felsefede de eğitim, insan doğası ve insanın özellikleri ile birlikte düşünülmüştür. İnsanın doğasının iyi mi kötü mü olduğu gibi etik problemler, insan bilincinin nasıl ve ne şekilde gelişme gösterdiği, insan tecrübesinin niteliği gibi hususlar bu anlamda öne çıkan konular olmuştur. Eğitim noktasında felsefe tarihi boyunca insan doğasını da referans alan farklı düşüncelerin ortaya çıktığı bir gerçektir. Ancak bu farklı düşüncelerin, insanın eğitilebilir bir varlık olduğu noktasında birbirlerine yakınlaştıkları görülmektedir. Zira Antik Yunan'da Sokrates öncesi felsefeciler de ve Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi felsefeciler de insan doğası üzerine eğilirken eğitim hususuna da sıklıkla değinmişlerdir. Bunun yanında Antik Yunan'dan etkilenen modern dönem filozofları da eğitimi insan doğası ile birlikte ele almışlardır.

Sokrates ve öğrencisi Platon, felsefelerinde insan doğasına, ahlaki problemlere ve eğitim konusuna idealist bir tarzda yaklaşmışlardır. Bu bağlamda Sokrates ve Platon'un eğitim anlayışlarının onların idealist felsefelerinden büyük oranda etkilendiğini söylemek mümkündür. Antik Yunan felsefesinde özellikle de Sokrates ve Platon'da etğin önemli bir yeri bulunmaktadır. İnsan doğasının iyi mi kötü mü olduğu, insanın sahip olması gereken erdemler, insanın eğitim ile ahlaki olarak gelişmesi gibi meseleler hem Sokrates'te hem de Platon'da önemli konular olarak öne çıkmaktadır. Antik Yunan filozoflarının eğitime ve insan doğasına yaklaşımlarında ahlak ile birlikte etkili olan diğer bir husus da bilgi problemidir. Zira bilginin kaynağı ve niteliği de eğitim düşüncesinin oluşmasında etkilidir.

İnsan doğasına ahlaki olarak yaklaşan Sokrates, insan doğasının iyi olduğunu ve her insanın doğuştan iyi olma eğilimi üzerine dünyaya geldiğini düşünmektedir. Ancak bu iyilik güçlerinin ortaya çıkabilmesi için de bilgi gerekmektedir. Dolayısıyla Sokrates'in felsefesinde bilgi, eğitim ve insan mefhumları birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alınmaktadır. Sokrates'in felsefesinde eğitim iyiliğin yetişmesine yardım etme misyonu görmektedir. Ayrıca Sokrates felsefesinde erdem ve bilgi özdeşlik göstermektedir. Bu bağlamda cesaret, yiğitlik, dürüstlük gibi erdemler de bilgi ile özdeşleştirilmektedir. Tüm erdemler bilgelikten ileri gelmektedir. Bilgelik ise ancak eğitimle mümkündür.

Sokrates'in felsefesinin temelini oluşturan bilgelik mefhumu, ömür boyunca sürecek bir eğitim ve deneyim kazanma sürecini ifade etmektedir.

Sokrates, insanın eğitim aracılığıyla bilgi sahibi olup erdemli olabileceğini düşünürken aynı zamanda insanın asla tam manasıyla bilgeliğe ulaşamayacağını da düşünerek bu süreci sonu olmayan bir süreç olarak ele almaktadır. Dolayısıyla Sokrates'in felsefesinde özellikle insanın erdemli olarak bilgi sahibi olmasında eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır. Sokrates'ten sonra gelen öğrencileri de Sokrates'in felsefesinden etkilenmişlerdir. Sokrates'in en önemli öğrencilerinden birisi olan Platon'un felsefesinin temelini de etik yaklaşım oluşturmaktadır. Platon felsefesinde de erdemler önemli bir yer tutarken insan doğasına yaklaşım ve eğitim anlayışı da genel felsefesinin etkisinde gelişmiştir.

Platon'un insan doğası ve eğitim alanlarında Sokrates'ten etkilendiği hususlar olmasının yanı sıra farklılaştığı hususlar da bulunmaktadır. Sokrates gibi Platon'un da eğitim felsefesinin temelini insana yaklaşımı oluşturmaktadır. Platon'un felsefesinde insanlar farklı yetkinliklere sahip olarak dünyaya gelmişlerdir. İnsanların bu yetkinliklerinin ve erdemlerinin geliştirilmesi de ancak doğru eğitimle mümkündür. Platon'un özellikle Devlet isimli eserinde ele aldığı ideal toplum düşüncesinde eğitimin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu bağlamda Platon'un ideal toplumu, farklı mesleklere ve yetkinliklere göre farklı kısımlara ayrılmış durumdadır. Dolayısıyla her bir toplumsal kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde eğitim görmesi gerekmektedir. Platon'un eğitim anlayışında işlevselci bir bakış açısı bulunmaktadır. Farklı mesleklere sahip olan ve farklı toplumsal görevleri yerine getiren bireyler kendi alanları ile ilgili farklı eğitimler almalıdırlar. Bu bağlamda Platon'un ideal toplumun varoluşunda eğitime kilit bir rol verdiğini söylemek mümkündür. Sokrates ve Platon'un ardından da onların insan doğası ve eğitim üzerine düşünceleri etkilerini sürdürmüştür.

Aydınlanma ile birlikte Avrupa başta olmak üzere tüm dünyada akılcı düşüncelerin öne çıkmasında da Antik Yunan felsefesinin önemli bir rolü bulunmaktadır. Aydınlanmanın önde gelen düşünürlerinden John Locke da Antik Yunan filozofları gibi insanın doğası üzerine düşünmüştür. Locke'un felsefesinde de insan doğasının iyiliğe mi yoksa kötülüğe mi yatkın olduğu sorusu önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür etik problemler noktasında eğitime anahtar bir rol atfeden Locke, insanın eğitim ile iyilik yönünde

geliştirilebileceğini ve erdemlerin eğitim ile mümkün olduğu düşüncesi ile Antik Yunan filozofları ile yakınlaşmaktadır.

Antik çağdan günümüze kadar uzanan insanın doğası ve eğitim tartışmaları bugün de etkisini sürdürmektedir. Eğitime felsefi bir perspektif ile yaklaşmanın beraberinde bilgi ve ahlak gibi felsefi mefhumları da tartışma zorunluluğu yarattığını ve insan doğasına yönelik yaklaşımların her zaman güncel olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Antik Yunan ve aydınlanma felsefelerinin iki önemli ismi olan Platon ve John Locke' un insan doğası üzerine düşünceleri paralelinde eğitime yaklaşımlarını bilmek güncel tartışmalar açısından da önemli bir yerde durmaktadır.

Çalışmanın konusunu Platon ve John Locke' un insan doğasına dair görüşleri temelinde eğitim anlayışları oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, farklı tarihsel dönemlerde yaşasalar da felsefede büyük etkiler uyandırmış iki filozof olan Platon ve John Locke' un insan doğasına dair görüşlerini inceleyerek iki filozofun eğitim anlayışlarını irdelemek ve eğitimin güncel durumunu da göz önünde bulundurarak değerlendirme ve önerilerde bulunmaktır. Literatürde Platon'un ve John Locke' un insan doğası ve eğitime dair düşünceleri bağlamında çalışmalar olmasına karşın iki filozofun görüşlerinin bir arada ve karşılaştırmalı bir şekilde ele alındığı bir çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla çalışma, insan doğası ve eğitim bağlamında iki filozofun düşüncelerini analiz ederek yeni veriler ortaya çıkarma ve eğitimin güncel durumunda yeni öneriler öne sürme noktasında önem taşımaktadır. Çalışma kapsamında Platon'un ve John Locke' un eserlerinde insan doğasını ve eğitimi ele alış şekilleri incelenmiş ve iki filozofun insan doğası ve eğitime dair öne sürdükleri savlar eleştirel ve karşılaştırmalı bir tarzda incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Platon'un felsefesinin kavramsal ve kuramsal çerçevesinde odaklanılmış ve filozofun insan doğasına dair düşünceleri irdelenmiştir. Bu kapsamda, Platon'un diyaloglarında insan doğasına yaklaşımı ve eğitim anlayışı ele alınmış ve Platon'un eğitim anlayışının yarattığı etkiler incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, John Locke' un eserlerinde insan doğasına yaklaşımında odaklanılmıştır. Bu kapsamda, John Locke' un insan doğasına ilişkin savlarından yola çıkarak eğitim anlayışı ele alınmış ve John Locke' un felsefesinin ve eğitim anlayışının günümüzdeki etkileri incelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Platon ve John Locke' un insan doğasına ilişkin yaklaşımları karşılaştırılarak her iki filozofun düşüncelerindeki benzer ve farklı yanlar, eğitim felsefesinde düşüncelerinin etkileri analiz edilmiştir. Çalışma, iki filozofun

görüşlerinden yola çıkarak günümüz eğitime ve eğitim felsefesine dair değerlendirmeler ve öneriler ile sonuçlandırılmıştır.

Problem

“İnsan nedir?” sorusu çağlar boyunca insanı anlamak ve yorumlamak için cevaplanması gereken soruların en başında gelmiştir. Bu kavramı açıklamak, özellikle felsefe disiplini düşünürlerin, eğitim, bilgi ve siyasi görüşleri insan doğası omuzları üzerinde yükseldiği için öncelik arz etmektedir. İnsan sürekli devinim ve hareket içinde olan bir varlıktır. Bu hareket sürecinde sınırsız yapıp etmeler mevcuttur (Mengüşoğlu, 2017, s.21). İnsanın içinde bulunduğu devinim sürekli bir hareket hali içerdiği için yalnızca şimdi kavramı ile sınırlandırılmaz bu oluşumun şimdisi olduğu gibi dünü de mevcuttur. İnsanın tarihsel bir varlık olarak ele alınması gerekliliği bu nedenle önem arz etmektedir.

Felsefe disiplini çerçevesinde “insan nedir?” sorusuna cevap ararken insan doğasının geçmişine, yani dününe bakmak gereklidir. Diğer yandan belirtildiği gibi insan yapıp etmeler içinde bulunan bir varlık olarak kabul ediliyor ancak insanın bu davranışları kazanması ve gerçekleştirebilmesi için bu davranışların dayandırılması gereken bir temel lazım gelmektedir. Bu temel ise eğitimidir çünkü insan eğitilebilir bir varlıktır ve bir form kazanmaya ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla insan doğası ve eğitim ilişkisini daha iyi anlayabilmek ve belirli bir çerçevede incelemek bir gereklilik arz etmektedir. Bu gereklilik içerisinde insan doğası ve eğitim ilişkisini irdeleyen felsefi düşünürleri tanıtmak ve araştırma açısından anlamlı hale getirmek için yeniden yorumlamak oldukça önemlidir. Tüm bunlar ele alındığında bu çalışmanın problemi Antik Yunan’ın Sokrates ve Aristoteles ile beraber en büyük filozoflarından birisi olan Platon ve Aydınlanma Çağı’nın en etkili filozoflarının başında gelen John Locke’ un insan doğasından hareketle eğitim görüşlerini açıklamak ve felsefi görüşleri üzerinde bunu temellendirmektir.

Amaç

Bu çalışmanın amacını insan doğası gibi önemli bir konuda önemli görüşleri olan Platon ve John Locke’ un felsefi görüşlerinin kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planından hareketle insan doğasını tanımlamaya ve incelemeye yönelik olan felsefi

görüşlerinin değerlendirilmesi oluşturacaktır. Platon'un insan doğasını temel aldığı diyalogları ve John Locke' un insan doğasını temel aldığı kitapları esas alınmıştır. Bu kapsamda şu alt amaçlar irdelenmiştir:

- Platon ve John Locke, insanı nasıl tanımlamıştır?
- Platon ve Locke, insan doğasını hangi hususlarda temellendirmişlerdir?
- Her iki düşünür, insan doğasını kendi felsefi düşünce sistemleri dâhilinde nasıl değerlendirmişlerdir?
- Platon ve Locke' un insan doğası kavramı ışığında etkileşimleri nelerdir?
- İki filozofun eğitim ile ilgili görüşleri bugün için ne anlam ifade etmektedir?

Önem

İnsan doğasını anlamaya yönelik olan bu çalışma kapsamında, sadece belirli bir alanda değil yaşamın birçok bileşeni içerisinde değerlendirilmeler yapılacağı için birçok noktada önemli olacaktır. Filozofların insan doğası üzerine yaptıkları analizler ve açıklamalar günümüze kadar yaşam içerisindeki birçok noktayı etkilemiştir. Siyasetten ekonomiye, yönetimden eğitime kadar birçok alan filozofların etkisiyle şekillenmiştir. Platon'un ideal devlet sistemi, sadece kendi döneminde değil tarih içerisinde birçok filozofa ilham kaynağı olmuştur. Hegel'in Platon'un ideal sisteminden etkilenmesi üzerine yaptığı analizler ve Hegel'in Karl Marx, Marx Weber gibi filozofları etkilemesi ile oluşturulmuş olan düşünce sistemleri ve ideal devlet fikirleri, sosyalizm, anarşizm gibi ideal devlet kavramları üzerine sistemlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu noktada sadece siyasi ve ekonomik analizler değil insan doğası üzerine analizler düşünce sistemlerinin temelinde yer almaktadır.

İnsan doğası, dünyada oluşturulmuş birçok kavramın ve düşünce sisteminin temelini oluşturmaktadır. İnsan doğası üzerine onlarca araştırma ve analiz bulunmasına rağmen Platon ve John Locke' un bu konudaki fikirleri çok önemlidir. İnsan doğası üzerinde önemli fikirleri bulunan filozofların temel alınması ve tez kapsamında değerlendirilmesi, çalışmanın önemini de artırmaktadır.

Platon ve John Locke' un fikirleri, birçok noktada bize bir değer felsefesi sunmaktadır. Bu değer felsefesi de günümüzde eğitim alanındaki uygulamaların planlanması ve hayata geçirilmesi adeta bir rehber niteliği göstermektedir. Çünkü bu

değerler, evrensel olarak değerlendirilmektedir ve her zaman geçerliliğini koruyacak evrensel boyutlara sahiptir. Bu sebeple Platon ve John Locke gibi insan doğası üzerine çok kapsamlı araştırmalar yapmış olan bu iki filozofun fikirlerinin derinlemesine analizi, günümüzde sadece eğitim değil siyasetten ekonomiye kadar bütün toplumsal süreçleri içerisine alan bileşenlere etki edecek ve bu bileşenler üzerine oluşturulacak olan uygulamaların ve planlamaların şekillendirilmesinde ön plana çıkacaktır.

İnsan doğası sadece tek bir alanla sınırlandırılabilir bir alan değildir. Mülkiyet, yönetim, psikoloji gibi birçok alan da doğrudan ya da dolaylı olarak insan doğası üzerine şekillenen alanlar ve disiplinlerdir. Platon ve John Locke, insan doğasını tanımlarken birçok noktaya değinmektedir. Platon'un haz, acı, sevinç, sevgi gibi kavramları derinlemesine analiz etmesi, ideal devlet fikrini oluştururken yaptığı analizleri temel almasını sağlamıştır. Yani özetle Platon'un insan doğası analizleri, ideal devlet fikrinin temelini oluşturarak felsefesini sistemleştirmesini sağlamıştır ve Aristoteles gibi büyük bir filozofu etkileyerek tarihin akışı değiştirmiştir. Ayrıca Platon'un ideal devlet fikri ile ilgili düşünceleri temel alındığında despot ve baskıcı devletlerin ve yönetimlerin fikir babası olduğunun ileri sürülmesi, Platon'un ne kadar etkili bir filozof olduğunun göstergelerinden birisidir. Özellikle John Locke' un mülkiyet üzerine düşünceleri, Aydınlanma Çağı'nda liberalizmin teorize edilmesi ve sistemleştirilmesini sağlamıştır ve halen günümüzde de etkileri devam etmektedir. John Locke sadece siyaset ve ekonomi alanında değil eğitim alanında da ön plana çıkmıştır.

Tüm bu açıklamalar bağlamında, Platon ve John Locke gibi iki büyük filozoftan hareketle, insan doğası üzerine yapılacak olan kapsamlı analizler, Türkiye'de eğitim başta olmak üzere birçok alan için referans olabilecek nitelikte analizler olacaktır. Sadece tezin hipotezlerinin savunulması değil birçok noktada oluşturulacak olan öneriler, tezin kapsamını da genişleteceği gibi içeriği de zenginleştirecektir.

Sayıtlar

Yapılan araştırmalar ve taramalar neticesinde, Platon sadece insan doğası değil insan doğası ile ilişkili olan veya olmayan birçok konuda felsefi düşünce ve temellendirmelere sahip olan çok önemli bir filozoftur. Ancak Platon'un birçok felsefi düşünce ve temellendirmeleri, dolaylı olarak insan doğasını incelemeye ve tanımlamaya yöneliktir.

Bu çerçevede John Locke da Aydınlanma Çağı içerisinde insan doğası sorununa Platon gibi yaklaşan filozoflardandır ve felsefi düşünce ve temellendirmeleri ile sadece felsefe değil sosyoloji ve ekonomi gibi birçok alanda öncü olmuştur. Çalışmada birçok yerde Platon ve John Locke arasında karşılaştırmalardan ve kıyaslamalardan yararlanılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu tez çalışması, Platon ve John Locke 'un metinleri ile sınırlandırılmış olup diğer filozoflar ve düşünce sistemleri tez çalışması içerisinde dolaylı olarak değerlendirilecektir. Filozofların biyografileri ve insan doğası haricindeki diğer metinleri ve düşünce sistemlerine çalışma kapsamına yalnızca eğitim görüşlerine ışık tutacak ölçüde değinilmiştir.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

Araştırmanın yöntemi kapsamında araştırmaya konu olan olgular ve bu olguların konu oldukları metinlerin analizlerinin detaylandırılması doküman incelemesi yönteminin özelliğini yansıtmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189). Ağırlıklı olarak nitel bir araştırma olan bu tez çalışmasında da yöntem olarak literatür tarama tekniği dâhilinde doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın Modeli

Literatür tarama tekniği kullanılarak elde edilmiş olan bilgilerin karşılaştırılması, sınıflandırılması ve yorumlanması yaklaşımları temel alınarak Platon ve John Locke' un insan doğası üzerinden eğitim anlayışları, birleştikleri ve farklılaştıkları yönler özgün biçimde yorumlanmıştır. Buna ek olarak detaylı metin analizi çalışması yapılmış ve konu ile ilgili dergi ve tez araştırmaları temel alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Konu ile ilgili Platon ve John Locke' un öncelikle kendi yazdıkları başyapıt eserleri incelenmiştir. Bunun yanında Ulusal Tez Tarama Merkezi'nde Platon ve Locke' un görüşünde eğitim ve insan doğası üzerine yazılmış olan tezler araştırılmış ve incelenmiştir. Eğitim felsefesi kaynak kitapları ve Locke ile Platon üzerine farklı yazarlarca yazılmış inceleme kitapları dikkate alınmıştır. Yapılan araştırmada Platon ve John Locke üzerine Türkiye'de onlarca çalışma bulunmaktadır; ancak, bu tez çalışması, daha önce ifade edildiği gibi spesifik alanlara odaklandığı için bizzat Platon ve John Locke' un araştırmaları ve kaynakları baz alınarak birincil kaynaklara dayalı şekilde oluşturulmuştur. Bu bağlamda Platon ve Locke' un eğitim düşünceleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışma Ulusal Tez Tarama Merkezi'nin internet sayfasında bulunamamıştır.

Verilerin Çözümlemesi

Uygulanan literatür taraması ile metinler diğer materyallerle ilişkisi bakımından incelenmiş ve yorumlanmıştır. Yapılan araştırma bu birikimin üzerinde paralel olarak inşa edilmeye çalışılmıştır. Platon ve John Locke 'ta yer alan konular;

- a. Felsefelerine genel bakış
- b. İnsan doğası yaklaşımları
- c. Eğitim anlayışları
- d. Eğitim anlayışlarının etkileri
- e. Yaklaşımlarının karşılaştırılması kapsamında değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular anlamlı ve mantıklı bir şekilde sentezlenerek bir araya getirilmiş ve bunların yeniden yorumlanarak çözümlenmesine özen gösterilmiştir. Bu kapsamda veriler kategorize edilerek incelenmiş ve çalışmanın içinde de bu şekilde yer almıştır.

BÖLÜM 3

BULGULAR VE YORUMLAR

Platon Felsefesine Genel Bakış

Platon, felsefe tarihindeki en etkili filozoflardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek kendi döneminde gerekse ölümünden sonra etkileri ile felsefe tarihinin yönünü değiştirmiş bir filozoftur. Bu çerçevede Platon felsefesinin kavramsal çerçevesinin anlaşılması tüm felsefe tarihinin kavramsal çerçevesi ve tarihsel arka planının idraki olarak yorumlanabilir. Bu tarihsel arka planda Platon öncesi dönemdeki eğitim anlayışına öncelikli olarak değinmek Platon felsefesini anlamak açısından bir zemin oluşturacaktır.

Sparta şehir devletinde eğitim bireylerin bir asker olarak yetiştirilmelerini hedeflemektedir. Bu doğrultuda çocuklar yedi yaşından itibaren devlet kurumları tarafından yetiştirilip, kız ve erkek çocukları da aynı savaşçı eğitimini görmektedirler (Gedük, 2007). Bahsedilen şehir devletinin asıl amacı savaş durumunda savaşabilecek bir nesil yetiştirmek ve itaat duygusunu oluşturmaktır özellikle de ahlaki yasalara, amirlere ve otoriteye karşı itaatten bahsedilmektedir. Eğitim askeri bir eğitime dayandığı için okuma, yazma ve aritmetik yeterli derecede önemsenmemiştir. Bu nedenle içlerinden siyasi ve felsefi düşünürler çıkmamakla birlikte gelişmemiş bir siyasal düşünüş şekline sahip oldukları da söylenebilmektedir (Şenel, 1995, s.114).

Antik Yunan şehir devletinde eğitimin amacı; fiziksel, ruhsal ve estetik açıdan gelişmiş ahlaklı vatandaşlar yetiştirmektir. Yani devlet için topluma fayda sağlayabilecek mümkün olan en iyi yurttaş tiplmesi yetiştirilmelidir. Cesaret ve askeri becerilerin kazandırılması bu eğitimin temel amacını oluştururken aynı zamanda sanat ve müzik aracılığı ile estetik duyguların beslenmesi üzerine de durulmaktadır. Kız ve erkek çocukların eğitimi yedi yaşına kadar paralel giderken, yedi yaşından sonra farklılık göstererek; kızlar anneleri tarafından evde eğitilir, erkekler ise pedagog denen eğitimciler tarafından okulda eğitilir. Eğitim üç seviyeye ayrılır. Birinci seviyede yurttaşlar okuma, yazma, matematik öğrenir, şiir ezberler ve bedensel egzersizler yaparlar. İkinci aşamada geometri, fizik, astronomi gibi bilgiler edinir hatta isterlerse bir filozofun yanında eğitim görebilirler. Temel eğitim yani okuma yazma içeren birincil eğitim ücretsiz olarak verilir

geri kalanlar ise ücrete tabi tutulur ve çoğunlukla zengin ailelerin çocukları bu eğitimleri alma imkânına sahiplerdir. Bu süreç içerisinde eğitim iyi ve güzelin edinimini hedef alırdı. Yani aklın, ruhun ve bedeninin gelişimi; fiziksel olarak iyi olma ve ruhsal olarak ahlaki olgunluğa erişme en üst eğitim hedefi olarak belirlenmiştir. Böylece yetişecek olan genç yurttaşlarla, iyi ve güzel edinimini başarmış yurttaşlar arasında ahenkli bir uyum sağlanır ve bu döngünün ilerlemesine hizmet edilir (Nasaina, 2018).

Atina'da, kan bağına dayanan aristokratik örgütlenmenin yıkılmasının ardından ortaya yer bağına dayanan demokrasi anlayışının temelini oluşturan “deme” anlayışı çıkmıştır. Bu oluşumla birlikte felsefi düşünce etkisini artırmış ve etkin gücünü göstermeye başlamıştır (Şenel, 1995, s.123). Bahsi geçen felsefi düşünceler insan- insan, insan-doğa ilişkisi üzerinde yükselmiştir.

Yunan felsefe anlayışını kısaca ele almak gerekirse üç döneme ayırabiliriz; birinci dönem doğa felsefesi okullarının yer aldığı ve sayıların öğretisini savunan, ölümsüz insan ruhu görüşün ortaya atan Pisagor öğretisinin hâkim olduğu dönemdir (Störig, 2013, s.114). İkinci dönem ise sofistlerin hâkim olduğu Sokrates, Platon ve Aristoteles'in önünü açan dönemdir. Kent devletinde demokrasiyle birlikte eski kültürün yetersiz kalması ve yükselen felsefe ile birlikte meydana gelen öğretilerin çokluğu sonucu bu doğrultuda eğitim verecek bireylere ihtiyaç duyulmuş ve bu ihtiyaç sofistleri doğurmuştur (Şenel, 1995, s.130).

Sofistler felsefenin bakış açısının tamamen insana odaklanmasını sağlamış, düşünme olgusunun kendisini felsefenin konusu haline getirmiş ve etik kavramını bilimsel bir şekilde ele alabilmek adına etik ölçülerini akla dayandırmışlardır (Störig, 2013, s.137). Üçüncü dönem ise insan ve etik kavramlarını merkeze alan ve Aristoteles'in ölümü ile Hristiyanlık sonrası dönemde nihai çözülmeye kadar olan dönem arasını kapsamaktadır. Son adımdaki nihai çözümler ise Yeni Platonculuk'tur (Störig, 2013, s.115).

Antik Yunan döneminde insan doğası bakımından eğitim görüşleri ile yankı uyandıran bahsi geçen filozoflardan biri de Platon'dur. Ancak Platon'un eğitim felsefesini anlamlandırabilmek için ilk olarak hocası Sokrates'e bakılmalıdır.

Öncelikle belirtilmesi gerekir ki Sokrates'in felsefesine dair kendi yazılı kaynağı bulunmamaktadır. Sokrates'in tüm düşüncelerine Platon'un kaleme aldığı eserler

aracılığı ile ulaşmaktayız. Bu nedenle Sokrates'i Platon'dan bağımsız ve objektif olarak ele alamamaktayız (Störiğ, 2013, s.143).

Sokrates, insan doğası kapsamında ruhların ölümsüz olduğunu ve her defasında yeniden dünyaya geldiklerini belirtir. Her yeniden doğuşta bir önceki seferden sahip olduğumuz bilgileri kaybederiz ve yeniden hatırlamak zorunda kalırız. Bu bilgiler ruhumuzda zaten doğuştan hazır olarak bulunduğu için tek yapmamız gereken şey bu bilgileri hatırlamaktır. İçimizdeki bu doğaya ulaşmanın yolu ise sorular sormaktan geçer çünkü her şey sorgulanmaya açıktır. Bu görüş filozofun eğitim felsefesini de etkilemiştir (Mares, 2018). Sokrates'e göre eğitim bilgiye ulaşma yolunda eleştirel düşünme gerektirmektedir. Yalnızca eğitim sayesinde etrafımızda olup bitenlere karşı bir anlayış geliştirmemiz mümkündür. Sokrates'e göre bu anlayışı kazanmanın öncelikli şartı bunu istemektir çünkü öğrenme isteği eğitim sürecinin ilk şartıdır. Bu doğrultuda Sokrates diyalektik eğitim anlayışı geliştirmiş; soru sormayı, cevaplar bulmayı ve eleştirel düşünmeyi bu sistemin merkezi yapmıştır.

Sokrates, annesinin ebe olmasından kaynaklı bir düşünce yapısıyla kendi üstlendiği görevi hep bununla karşılaştırmaktadır. Yaptığı işi, insanları sorduğu sorularla sonuca doğru götürdüğü için ve cevabı onların bulmasını sağladığı için doğurtmak olarak adlandırmaktadır (Störiğ, 2013, s.141).

İnsan üzerine odaklanmış felsefesi ile Sokrates'in düşüncesi sofistlerin düşüncesi ile paralellik göstermektedir. Sokrates için doğru bilinirse bunu takip etmemek ve bu doğrultuda davranmamak mümkün değildir çünkü ahlaki açıdan iyi olanın insanlara öğretilmesi onları erdemli yapmak için yeterli görülmektedir. Buna erişebilmek için ise Sokrates, insanları kendilerini bilmeye davet eder. Yukarıda bahsedildiği gibi sorular sorarak diyalektik yöntem ile aslında konu hakkında bilgi sahibi olduğunu iddia eden bireyin konuya dair gerçekten bir şey bilmediğini ve bilgiye ulaşmak için ise içe dönmeleri gerektiğini savunmaktadır (Störiğ, 2013, s.142).

Sokrates öğretilerini okul ya da okula benzer binalarda değil bahçe veya meydan gibi alanlarda gerçekleştirmiştir (Störiğ, 2013, s.138). Aslında kendi buldukları yeri okullastırdıklarını da söylemek mümkündür. Tüm bunlar ışığında Sokrates için liberal filozof tanımlamasıyla da sıklıkla karşı karşıya kalmaktayız.

Eğitim ve felsefeyi birbiriyle ilişkilendiren ilk filozof olan Platon ise Sokrates'e göre faydacı ve bütüncül bir eğitim sistemi benimsemiştir dolayısıyla daha az liberal olarak görülmektedir (Mares, 2018). Elbette yine de Platon felsefesinde Sokrates'in etkilerini görmekteyiz; örneğin, doğru bilgiye ulaşmada aklın temel alınması, bireylerde bulunan öğrenme yetilerinin kabul edilmesi ve sorgulamaya önem verilmesi gibi. Hatta Platon da hocası Sokrates gibi bilgilerin geri çağırılarak, hatırlama yöntemi ile edinildiğini savunur. Buna göre duyularımız kesinlikle yanıltıcıdır çünkü ölümlü bir bedende bulunan ölümsüz ruh zaten değişken olanı değiştirmektedir. Bunu şu düşüncesiyle de perçinler: "Bir defa yanlış kanaatten hareket edince, en ufak da olsa bir hakikat parçasına ulaşmak, böylece de bilgi edinmek imkânı var mıdır?" (Platon, 1960, s.278e). Bilgiyi aramak ve öğrenmek bunu anımsamaya yeterlidir bu durumda eğitim, bahsedilen hatırlamanın gerçekleşmesine yardımcı olacak tek araçtır.

Platon'un grlen ve algılanan dünyadaki bilginin aldatıcı olduğunu savunması aslında Herakleitos felsefesindeki anlayışa dayanmaktadır çünkü gençliğinde bu felsefenin savunucularından olan Kratylos'tan etkilenmiş ve evrenin değişebilirliği olgusu karşısında var olan dünyanın gerçek bilgiyi asla sağlamayacağı düşüncesine kavuşmuştur. Peki, gerçek olan eğer idealar dünyası ise, içinde bulunduğumuz görgül ve gerçeğin gölgelerinden oluşan dünya nasıl meydana gelmiştir? Platon bu soruya "ideaların yanında kendilerini resmettikleri bir madde vardır, bu madde ise boş alandır" şeklinde bir cevapla karşılık vermiştir. Bu boş alanın ne olduğu ise tam olarak açıklanmamıştır (Störig, 2013, s.152). Bu oluşumun Platon'un bahsettiği gibi "nesnede aşkın ruhta içkin" olduğunun bilinmesi çalışma kapsamında yeterli olacaktır (Brun, 2007, s.60).

Platon felsefesinden genel olarak bahsederken bu felsefede her şeyin temeli olarak kabul edilen erdemden bahsetmemek imknsızdır. Platon'un diyaloglarında da bu olgu üzerinde sıklıkla durulmuştur. Erdem kavramı "bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet" zerine kuruludur (Störig, 2013, s.154).

Bir insan doğası gereği erdemli olmalıdır çünkü yalnızca erdemli olan bireyler iyi ve tanrısal olana ulaşabilmektedirler. Bireyde, bu erdemli yanın ortaya çıkması ancak eğitimle sağlanabilmektedir. Ancak Platon var olan erdemın eğitimle ortaya çıkacağını savunurken diğer yandan Menon diyalogunda erdemın ğretilebilirliğini sorgulamaktan geri kalmamıştır. Burada ğretilebilirliği sorgulanan erdem bütün erdemlerin temelinde

bulunan tek erdemdir. Diğer yandan diyalogun oluşturulduğu dönemin şartları göz önüne alındığında bu ağırlıklı olarak siyasi erdem diye adlandırılabilir (Platon, 2019a, s.139).

Menon diyalogu, Sokrates ve Menon arasında geçmektedir. Menon'un, Sokrates'e "erdem öğretilbilir mi?" sorusuyla diyalog başlar. Sokrates, Menon'u erdemini öğretmesinden ziyade sorduğu sorularla onun ne olduğunu bulmaya yönlendirir. Bunun üzerine Menon'un verdiği kadına ve erkeğe göre farklı erdem tanımlamaları, Sokrates tarafından erdemini tek bir tanımının olması ve herkeste bulunması gerekliliği belirtilerek kabul edilmez (Platon, 2019a, s.72b). Yani Platon burada kadın ve erkek arasında ayırım yapmaksızın erdemini herkeste ortak bir tanıma sahip olması gerektiğini savunur.

Platon'a göre erdem, bütüncül ve kapsayıcı bir doğaya sahip olmalıdır. O halde erdem, güçlü ve güzel olanı sevmek de değildir çünkü güzel olan herkes tarafından sevebilir. Bu nedenle erdemli insanla, erdemli olmayan insan arasındaki fark bu tanıma göre şekillendirilemez. Sokrates, diyalogda erdem hakkında genel ve tümel bir bilgi istemektedir (Platon, 2019a, s.74b). Ek bilgi olarak belirtmek gerekir ki Sokrates burada yalnızca sözcüdü ve bilinmelidir ki fikirler Platon'a aittir.

Menon diyalogu, Platon felsefesindeki bilgi anlayışı hakkında da önemli ipuçları verir. Platon diyalogda bilgiyi hatırlayarak geri getirme yani bilginin ruhta doğuştan var olduğu olgusu üzerine vurgu yapmıştır. "Belirsiz hatırlayış" olarak isimlendirilen bu durum Sokrates bir köleye matematik problemi gösterirken açığa çıkmaktadır (Platon 2019a, s.84b). Sokrates bu problemde çözüme adım adım giderken köleye sorular sormakta ve bu doğrultuda da ondan cevaplar almaktadır. Problemin sonucunda ise bu yöntemle Sokrates köleden istediği cevabı alarak öğrenilen şeylerin aslında belirsiz bir hatırlayış olduğunu Menon'a kanıtlamıştır. Diyalogun bu kısmı "doğurtma metoduna" güzel bir örnektir. Platoncu felsefede doğurtma metodu sorular sorup cevabı karşı tarafa buldurarak uygulanır. Diğer bir deyişle bu metot kullanılarak bireyin bilgiyi hatırlaması sağlanır.

Doğru bilgiye daima akıl yolu ile ulaşılacağını savunan Platon ilk defa doğru sanı kavramını Menon diyalogunda ortaya koymuştur. Doğru sanı diyalogda "bilgisizin bilgisi" olarak tanımlanır ve bunun da insanı doğru bilgiye ulaştırabileceğinden bahsedilir. Bunun örneğini de varılacak hedefin yolunu bilmeden bu yolu yalnızca sanı ile bulan birinin yanındakilerini de doğru yola yöneltebileceğini savunarak belirtir. Yani

hem bilgide yani episteme hem de doğru sanıda aslında insanları doğru olana yönlendirebilme gücü vardır (Platon, 2019a, s.97c).

Doğru sanı, yukarıda verilen örneğe bakılacak olursa eylem bakımından bilginin kendisi kadar fayda sağlamıştır. Ancak dikkat etmek gerekir ki doğru sanı ve tesadüf aynı kavramlar değildir. Tesadüf, doğruya ulaşmada kesinlikle bir kılavuz olarak kabul edilemez. “Doğru sanı devlet adamlarında da bulunan tanrısal bir ilhamdır” (Platon, 2019a, s.98d). Fakat Platon, Theaitetos diyalogunda bilgiye ulaşma konusunda sanıların yanıltıcı olabileceğinin de vurgusunu yapmıştır çünkü temelde, sanı diğer adıyla doksa, duyu organlarıyla algılanan dünyadır ve gerçek dünyaya ait olduğu için yanıltıcıdır; bulunduğumuz dünyayı ancak akıl yolu ile kavrarsak doğru bilgiye ulaşırız. Sanıların genel geçer faydalı olabilmesi için bilgiye dönüşmesi önem taşımaktadır (Copleston, 2013, s.32).

Menon diyalogunda erdemın ne olduğu sorusu açık uçlu bırakılmıştır ancak öğretilmeyeceği ve aktarılamayacağı üzerine Sokrates ve Menon ortak bir karara varmışlardır (Platon, 2019a, s.100a). Buradaki sonucu Platon’un “madenler mitosu” ile ilişkilendirmek isterim. Platon felsefesinde yer alan madenler mitosuna göre bir insanın mayasında; altın, gümüş veya demir bulunmaktadır (Platon, 2018, s.415a).

Mayası altından olan birinin soyunun da altından devam etmesi beklenir ve ya gümüş olanın ise gümüşten devam etmesi ön görülür. Yani insanda maya genler aracılığı ile aktarılabilirse, erdemli bir insan mayasında bulunan erdemi niçin aktaramıyor? Platon, Sokrates sözcülüğü ile bu görüşünü Menon’da şöyle dile getiriyor: “Erdem öğretilbilseydi, Themistokles oğluna demin saydığım şeyleri öğrettiği halde, kendinde olan bir şeyi, yani bilgeliği ona vermektan, onu komşularından daha iyi etmektan geri kalır mıydı?” (Platon, 2019a, s.93e). Görünüyor ki erdemli bir adam olan Themistokles kendisinde var olan erdemi oğluna ne genleri aracılığı ile ne de eğitim yoluyla aktaramamıştır.

Platon’a göre bütün erdemlerin temelinde bulunan ana erdem bireylere bir tanrı vergisidir, bu nedenle sonradan edinilemez. Bilgi kavramı çerçevesinde, Protagoras diyalogunda ise Platon, Menon diyalogundaki erdemle ilgili açıklamaların tam tersini savunur. Burada Sokrates erdemın bir bilgi olduğunu kabul eder. Böylelikle de erdemın öğretilbileceğini savunur (Platon, 2019a, s.361a). Platon’un diyalogları dolayısıyla

düşünceleri arasında çelişkiler bulunduğu ve düşüncelerinin zaman içerisinde evirildiğini görmek mümkündür.

Platoncu bakışta, insan doğası kavramı çerçevesinde bir insan, hayatını ölüm sonrasındaki dünya içinde faydalı olacak şekilde yaşamalıdır. Dolayısıyla doğruluk ve diğer bütün erdemler tüm hem sağlıkta hem de ölümden benimsenmeli ve uygulanmalıdır (Copleston, 2013, s.116). Bu nedendir ki Platon, Yasalar eserinde “haksızlığa uğramanın haksızlık yapmaktan daha tercih edilir” olduğunu söyler (Platon, 2019b, s.735a). Aslında sofistlere karşı kabul edilmezlik görüşü de bu düşüncesinin altında yer almaktadır.

Antik Yunan’da Atina şehrine baktığımızda yöneticilerin sahip olması gereken bir sanat bulunmaktadır; söylev yani diğer adıyla retorik. Bu kişiler yönetici olabildiklerine göre erdemli kişilerdir ve yurttaşları iyi ve doğru olana yönlendirmek için söylev sanatını kullanabilirler. Lakin zaman içinde söylev sanatını yöneticiler dışında halka da öğreten sofistler ortaya çıkmıştır. Böylece aslında tanrısal olana ait olan bir sanat halka ulaşmıştır. Gorgias diyalogunda görülebileceği üzere Bu da Platoncu felsefede tehlike arz eder çünkü herkes yöneticiler kadar erdemli değildir ve insanlar bu ikna sanatını tamamıyla kendi kötücül çıkarları doğrultusunda kullanarak hem yurttaşları kötüye yönlendirebilir hem de bundan haksızca kazanç sağlayabilirler (Platon, 2019a, s.453a).

Platon tarafından söyleve tamamıyla karşı çıkılır çünkü ona göre söylev bir kandırma sanatıdır. Eğer birini yönetmek ya da bir şeye yönlendirmek istiyorsak bunu onları kandırarak değil ancak akıl yolu ile doğruları araştırarak yapabiliriz. Bu nedenle yine Gorgias diyalogunda varılan sonuç bilge kişiler yani filozoflar, insanları var olan gerçeğe götürecek olan tek şeyin felsefe olduğunu diğer insanlara anlatmalıdırlar (Platon, 2019a, s.526e).

Platon, aynı diyalogda aynı şeyi yöneticiler için de söyler. Ona göre insanları yönetmek ya da yönlendirmek için dil ustalığı gerekmez. Bu nedenle esas siyaset içerisinde başkaları tarafından takdir görmek amaçlı bir şeyler yapılmamalıdır. İnsanların gözüne hoş gelen şeyin yapılmasındansa onların iyiliğini sağlayacak eylemlerin yerine getirilmesi tercih edilmelidir (Platon, 2019a, s.521c).

Platon'un felsefe anlayışı çerçevesinde Gorgias diyalogundan anlaşılabilirliği üzere eğitimin karşılık beklemezsizin yapılması gerekliliğini savunur. Ona göre insanlar doğruyu bilmediklerinden dolayı yanlışla yönelirler ve yanlış olanı yaparlar (Platon, 2019b, s.731c). İnsanlara doğruyu göstermek aslında onları özgürlüğe yönlendirmektir. Zaten eğitimin amacı da ruhu bedensel sınırlılıklardan kurtarıp özgürleştirmek değil midir? Bu nedenle Platon'a göre eğitimin ücret karşılığında yapılması erdemli bir davranış değildir. Ancak Menon'da Sokrates'in Anytos'a karşı sofistleri savunduğunu görmekteyiz. Bunu, Sokrates'in bir sofist olan Protagoras'ın güzel eserlerin yaratıcısı olmasından ve sofist olarak kazandığı güzel ünden bahsetmesinden aynı zamanda gençliği bozduğu iddialarını reddetmesinden anlamaktayız (Platon, 2019a, s.91d). Bu da bizlere Platon'un gençlik ve olgunluk dönemi arasında felsefe sisteminde fikir farklılıkları olduğunu gösteren bir örnek teşkil etmektedir.

Diyaloglardan devam etmeden önce burada sofizm ve Platoncu görüş açısından açılması gereken önemli bir parantez vardır. Her varlığın kendi zıddından türediği varsayımı göz önüne alındığında Platon'un görüşleri aslında sofizm anlayışı üzerinde temellenmektedir. Toplumdaki yöneticinin davranışlarına karşı septik olma ve geleneksel bilgi anlayışını sorgusuz sualsiz kabul etmeme noktalarında her ikisi de ortak bir paydada buluşurlar. Sofistlerin ve Platon'un esas ayrı düştüğü nokta davranışların ve düşüncelerin herkes tarafından kabul gören bir ölçüsü olup olmadığıdır. Sofistler bu ölçünün olmadığını ve temelde her şeyin ölçüsünün birey olduğunu vurgularken, Platon böyle bir genel ölçünün bulunabileceğini savunmaktadır (Störig, 2013, ss.149-150).

Sokrates, yine Gorgias diyalogunda üstün kişi olarak insanın nasıl olması gerektiği bahsinin üzerinde durur. Güçlü olan kişinin yönetimde yer almasına ve tiranlık olgusuna karşı çıkar. Bir kişinin ancak hazları arasında akli ile gereken ölçülülüğü sağladığı noktada mutlu olabileceği vurgusu yapılır (Platon, 2019a, s.527b-e). Buna ek olarak Sokrates, kendisinin gerçek siyaset sanatını Atina'da gerçekleştiren pek az kişiden biri olduğunu da vurgular. Halka hoş görünen şeyleri yapmak yerine yalnızca ve yalnızca doğru olanı yapmanın gerekliliğinin altını çizer. Diyalog içerisinde Kallikles ile bir gün kendisinin mahkemede yargılanabileceği ihtimali üzerine konuşurlar ve Sokrates böyle bir durum olduğunda başına gelecekleri şu şekilde ifade eder:

Çocuklardan kurulu bir mahkemede aşçının suçladığı hekim gibi yargılanırım. Bu durumda biri çıkıp da o hekimi "Çocuklar bu adam size çok kötülük etti: Neşterleyip dağlayarak, aç bırakarak, nefesinizi tıkayarak, ne yaptığını bilmez

duruma getirerek hepinizi, hele en ufaklarınızı öldürmek istiyor; size acı ilaçlar veriyor, sizi aç, susuz bırakıyor. Oysa benim sunduğum yemekler, tatlılar buna benzer mi?” diye suçlasa, adam ne diyebilir? (Platon, 2019a, s.522a).

Örnekten anlaşıldığı üzere hekim aslında her şeyi çocukların iyiliği için yapmıştır ama doğruyu görme konusunda yeterli bilinç düzeyinde bulunmayan ve yönlendirmeler ile kolayca yanılgıya düşürülebilen çocukların gözünde doktorun yaptıkları yani aslında iyi olan şey onların bireysel konforunu bozduğu için kötü olarak nitelendirilmektedir. Sokrates bu örnekte kendini doktorla özdeşleştirmiştir. Ona göre doğruyu görmeyen ve bilmeyen insanlara onu anlatmaya çalışmak boşunadır. Yine aynı şekilde bu insanlar söylev sanatı ile yönlendirilmeye ve yönetilmeye de çok açıktır ve bu doğrultuda yanlış bilgiye ulaşarak yanlış kararlar verebilmektedirler.

İyinin ve kötünün bilgisini yeterince alamamış insanlardan erdeme ulaşmaları beklenmemelidir. Yine de insan, diğer insanlar tarafından yanlış hüküm ve alınan yanlış kararlar doğrultusunda başına bir şey geleceğini düşünerek, salt onları hoşnut etmek amacıyla doğru olanı yapmaktan ve söylemekten kaçınmamalıdır. Burada belirtilen düşünce akıllara Platon’un diğer bir diyalogu olan Sokrates’in Savunması’nı getirmektedir. Eserde Sokrates suçlanarak mahkemeye çıkarılmış ve aynı yukarıda belirtildiği gibi kendi düşüncesine sadık kalarak kimsenin gözüne girmek amaçlı doğru bildiklerinden vazgeçmemiştir. Sonunda da idama mahkûm edilmiştir (Platon, 2019a, s.41d).

Sokrates, yargılanırken öncesinde bilgisizliklerini kanıtladığı böylelikle de onurları zedelenmiş, öfkeli insanların suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Onların Sokrates’e karşı olan bu öfkeleri Sokrates’in adaletsizliğe uğramasına neden olmuştur. Böylece aslında erdem yolunda terbiye edilmesi gereken kötücül davranışlardan olan öfkeye teslim olmuş ve doğrunun bilgisinden uzaklaşmışlardır. Sokrates bu insanları ve onu yargılayanları memnun etmek için doğru bildiklerinden vazgeçmemiştir. Fakat karşısındaki insanlar iyinin ve kötünün bilgisi erdemine yeterli ölçüde sahip olmadıkları için onu anlamamaktadırlar. Yine de onları yönlendirmek için retoriğe başvurmamıştır hatta tam tersi Sokrates’in sözde suçluluğunun kanıtlanması için suçlayanlar tarafından retoriğe başvurulmuştur. Kriton diyalogunda Sokrates aynı zamanda: “Adaletsizlik eğrilikle ortadan kaldırılamaz” der (Platon, 2019a, s.54c). Böylece yasalara uymak gerekliliğini vurgularken bu görüşünü de tutarlı hale getirerek pekiştirir. Buradan da anlaşılacağı üzere Platon, doğruluk erdemini her daim savunmuş, doğruluğa karşın

yapılan hatanın yine doğru olana yönelerek düzeltilebileceğini belirtmiştir. Bunların gerçekleşebilmesi için ise bireyler kötü ve iyinin bilgisine ulaşmış olgun bireyler olarak yetiştirilmeli ve eğitilmelidirler.

Platon'un felsefi düşüncelerinin bahsedildiği şekilde gelişiminde hocası Sokrates'in ölümü oldukça etkili olmuştur. Sokrates, sitenin kurallarına en çok uyan, siteyi seven, aklını etkin olarak kullanabilen, erdemli ve ahlaklı bir yurttaşdır. Bu açılarından değerlendirildiğinde örnek bir yaşam sürmektedir. Kendisi yalnızca ahlaklı ve onurlu bir yurttaş olmakla kalmayıp sitede yaşayan diğer yurttaşları da akıllarını kullanarak doğru bilgiye ulaşmaları konusunda teşvik etmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen idama mahkûm edilmiş ve hayatına son verilmiştir. Platon, Sokrates'in örnek bir yurttaşken bu idam cezasını almasını haksızlık olarak değerlendirir. İnsanların gerçekten ziyade iftira ve söylemlere inanması, içlerindeki öfke ve nefret duygusunun bu kadar açığa çıkmasını eğitim ve devlet oluşumu sorunu olarak düşünür. Bu olaydan sonra da verdiği eserlerinde bu iki olgu eserlerinin yapıtaşını oluşturur (Störig, 2013, ss.144-145).

Platon felsefesinin genel değerlendirmesi onun siyasi devlet görüşüne de değinmeden bitirilmemelidir. Platon devlet anlayışı "ölçülülük, yiğitlik ve bilgeliğe" dayanır (Platon, 2018, s.427e). İnsanların topluluk oluşturarak bir araya geldiklerini, bu toplulukta birbirlerine ihtiyaç duyduklarını ve herkesin de yalnızca iyi olduğu bir işle ilgilenmesinin gerekliliğini vurgular çünkü bir devlet yalnızca içinde yer alan bütün sınıflar kendi görevlerini yerine getirdiği sürece adil ve iyi bir devlet olabilir.

Devletimizin en iyi bir devlet olmasında en çok payı olan hangi değerdir? Yönetenlerle yönetilenler arasındaki düşünce birliği mi? Askerlerde korkulacak, korkulmayacak şeyleri gösteren törelerin korunması mı? Devletimizin başındakilerin anlayışlı, iş bilir kimseler olması mı; yoksa çocuk, kadın köle, hür insan, işçi, yöneten, yönetilen herkesin, başkasının işine karışmadan kendi işini yapması mı? Bunu kestirmek kolay iş değildir!

-Değildir Tabii

-Demek toplumda herkesin kendi işini yapma gücü, devletin üstünlüğünde ölçü, yiğitlik ve bilgelik kadar yer tutar (Platon, 2018, s.433d).

Kendi fitratına uygun olarak iş yapan insanlar barınma, yeme ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanmasına göre en az dört ya da beş kişiden oluşan bir topluluk kurabilirler (Platon, 2018, s.369d). Zamanla kentin gelişmesinden dolayı yeni toprak ihtiyacı doğar ve bu ihtiyaç doğrultusunda savaş mefhumu kapsamında koruyucular ortaya çıkar (Platon, 2018, s.374a). Bu koruyuculardan devletin güvenliğini sağlamaları beklenirken aynı zamanda da insanlara karşı zorba olmamaları da hedeflenir. Bunun için

de onlar belirli eğitim sürecine tabi tutulurlar. Hatta burada koruyucular için bekçi köpeği benzetmesi de yapılır.

-İşte köpeğin yaradılışındaki bu huy, filozofların ta kendisidir.

-Nasıl olur?

-Nasıl mı? Dostu ve düşmanı bilip bilmediğine göre kestiriyor. Demek ki ondaki asıl merak bilmek ve öğrenmektir. Evdekiyle yabancıyı ayırırken bilgisine dayanıyor (Platon, 2018, s.376b).

Devlet içinde insanların varlıklarını ve yaşamlarını devam ettirebilmenin yolunun ancak başlarında bilgili bir yönetici olursa mümkün olduğunu savunmaktadır. Yönetici olmazsa insanlar başları boş kalır ve çığırından çıkabilirler. Böyle bir durum da iyilikler de azalır ve her ne kadar devletin kendinde kendini sürdürme gücü olsa da varlığı tehlikeye girer (Platon, 1960, s.273b).

Platon, insanları idare etmenin en yüksek ilim gücü olduğunu savunur ve bu ilim gücüne herkesin sahip olamayacağını da belirterek, devlet idaresinin tek bir insanda ya da en fazla iki kişide aranması gerektiğinin altını çizer. Bunlar toplumdaki en azınlık kesimdir. Bu güce sahip olmayanlar yönetimden uzaklaştırılırlar. Yöneticinin adeta bir “tanrı çoban” vasfıyla insanlara bakmak ve onları yetiştirmek gibi bir görevi bulunmaktadır. Yönetim kanunlarla yapılır ama var olan bütün yönetim gücü de kanunlara yüklenmemelidir. Ona göre: “Kanun en faydalı emirler verecek şekilde herkes için en doğru olanı aynı zamanda asla kavrayamaz. Hiçbir konu üzerinde, her zaman ve her hal için doğru, mutlak bir kural koymak imkânını vermiyor” (Platon, 1960, s.294b). Fakat yine de kanunların varlığı bir zorunluluktur çünkü ulusal gelenekler için bir kanunun kuvveti bulunmalıdır. Platon (2018), bunu şu şekilde açıklar:

Kanunların kaygısı birtakım yurttaşlara ötekilerden üstün bir mutluluk sağlamak değil, yurttaşları ya inandırarak, ya zorlayarak birleştirmek, her birine toplum içinde görebileceği iş payını aldırarak, böylece bütün toplumu birden mutluluğa götürmektir (s.520a).

Önemli olan toplumu oluşturan çokluğun bir arada kalma nedeni olan “birlik” kavramını keşfetmektir çünkü toplumun huyunu ve yapısını anlamak bir siyasetçi için en gerekli meziyettir. Belirtmek gerekir ki Platon’un siyasi düşünceleri Devlet eserine göre Yasalar eserinde biraz daha farklılaşmış tabir-i caizse daha ılımlı hale gelmiştir (Störig, 2013, s.162). Yasalar, Platon’un yaşlılık eseri olduğu için daha uygulanabilir ve daha gerçekçi bir devlet anlayışı oluşturmak adına bu şekilde davrandığı söylenebilmektedir. Fakat temel amaç ikisinde de aynıdır; iyi yönetilen iyi bir devlette ahlaklı bir yaşam

sürmek. Ahlak devletin temelini oluştururken değer verilmesi gereken bir husustur (Platon, 2018, s.558b).

Eğitimin Platon için hayatının her aşamasında süregelen bir önemi vardır. Hatta Yasalar kitabında bahsedildiği gibi, yasa bekçiler kurulu arasındaki en önemli bekçi çocukların eğitimi ile ilgilenen bekçidir. Platon (2019b) şöyle der:

Onu seçen ve seçilenin kendisi şunu iyi bilmeli ki, bu görev kentteki en yüksek görevler içinde en önemli olandır. Çünkü her bitkinin ilk sürgünü doğru sürmüşse doğasının varabileceği en üst noktaya kadar gelişimini tamamlamak için olanağı var demektir (s.765e).

Eğitim var olan ham maddeyi iyiye de dönüştürebilir tam tersi hale de getirebilir ve çocuklara çok erken yaşta verilmeye başlanmalıdır ki onlar şekillenebilsinler. Kadınların da erkekler gibi eğitim görme olanağı vardır. Platon'a göre yaratılıştan hem kadında hem erkekte aynı güçler bulunmaktadır. “Devletin yönetiminde kadının kadın olduğu için, erkeğin de erkek olduğu için daha iyi yapacağı iş yoktur. Yaratılıştan her iki cinste de aynı güçler vardır. Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir” (Platon, 2018, s.455e). Üstelik kadınlar da bir gün devlet için savaşmak zorunda kalırlarsa sahip oldukları savaş eğitimiyle devlete fayda sağlamalı ve onu korumalıdır. Genel olarak eğitim anlayışı, Platon'un eğitim anlayışı başlığında detaylandırılmıştır.

Platon Düşüncesinde İnsan Doğası

Yaşadığı dönemi, siyasi ve ekonomik koşulları çok iyi analiz edebilen Platon, insan doğasını salt felsefe ile ilişkilendirmemiştir, insan doğasına yönelik yaklaşımlarını ekonomik ve siyasi bağlamda da değerlendirmiştir. Siyasilerin birbiri ile çekişmeleri, ekonomik temelde insanları ve grupların hırsları ve bu çerçevede hırsları için yapabilecekleri gibi örnekler hep Platon için bir kıstastır.

Sonunda var olan devletlerin tamamının kötü bir durumda olduğunu kavradım. Çünkü olumlu şartlarda olağanüstü bir yeniden teşkilatlanma yardımlarına gelmediği sürece, yasal statüleri neredeyse iyileştirilemeyecek durumdadır. Bu yüzden gerçek felsefeyi kabul ederek, yalnızca felsefenin kamu ve özel yaşamın tamamında adalet duygusunu verebileceğini ve insan türünün talihsizliğinin, ya doğru ve gerçek felsefe türü devletlerde yönetime gelene kadar ya da devletlerdeki güç sahipleri, tanrının yardımıyla gerçek filozoflar haline gelene kadar devam edeceğini söylemek zorunda kaldım (Störig, 2013, s.144).

Platon'un insan doğasına yaklaşımındaki özel hususlardan birisi denetim vurgusudur. Denetim, kentte bekçilerin işidir. İnsanlar, daha üst akıl veya akıllar tarafından denetim altına alınmalıdır.

Devletin bekçileri, eğitimin bozulmamasına bakacaklar. Ne beden, ne de kafa eğitiminde, kurulmuş düzene aykırı hiçbir yemliğe meydan verecekler. Bin tutar, şair ağzından çıkan yeni sözlere bayılır insanlar, derse, bu söz tehlikelidir. Çünkü herkes şairin yeni havaları değil de müzikte yeni makamları kastettiğini sanır. O türlü bir yeniliği de hoş görür. Oysa şairin düşüncesini bir türlü anlayıp yürütmek yanlıştır. Müzikte yeni bir çeşidin doğması kaçınılacak bir şeydir. Bununla her şey tehlikeye girer. Damon'un dediği, benim de inandığım gibi, müzikte yol değişti mi, devletin anayasası temelinden sarsılır (Platon, 2018, s.424c).

Platon'un Devlet kitabındaki hipotezleri sadece insan doğası çerçevesinde bir etki yaratmamıştır. Özellikle devlet teorileri ve ideolojilerin temel savlarında bariz Platon etkisi gözle görülmektedir. Platon'un diyaloglarında ise insan doğasını ele alışındaki en büyük faktörlerden birisi hocası Sokrates'tir. Felsefe tarihinin en büyük filozoflarından birisi olarak gösterilen Sokrates, öğrencisi Platon üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Sokrates, insanın değerli olduğu savından hareketle bir insan felsefesi meydana getirmiştir. Sokrates'in var olan düzenle problemi yıkıcı etkide olmayıp etrafımızı saran dünyayı dolayısıyla da insan doğasını anlamaya çalışmaktadır (Mares, 2018).

Öğrencisi Platon'a göre insan doğası, hocası Sokrates'in iddia ettiği gibi kendini geliştirmekle ve kurulu düzenle problem yaşamamak çerçevesinde görüldüğü gibi basit değildir. Platon bu noktada daha elitist bir perspektife sahiptir. İnsan doğasından hareketle eğitim mevzusu da elitist bir perspektife sahiptir. Herkes aynı eğitimi alabilecek yeteneğe sahip değildir. "Yani en dayanıklı, en yiğit ve mümkünse en güzellerini seçeceğiz. Ayrıca yalnız iyi huylu, akli başında olmalarına değil, vereceğimiz eğitime elverişli bir yaradılıştaki olmalarına da bakacağız" (Platon, 2018, s.535b).

Felsefe tarihinin en büyük felsefi sistemlerinden birini geliştiren Platon, diğer filozoflar gibi insan doğasını tek bir temelde ele almamıştır. İnsan doğası en başta insanın üzerinde yaşadığı devletle ilişkilidir. İnsanlar doğası gereği birbirine bağımlıdır. Bu bağımlılıklar ise ortak kurulu düzenleri meydana getirmektedir ve haliyle de devletler oluşmaktadır (Platon, 2018, s.369b-c).

Sitede çıkan çatışmalar ve karmaşa durumları, devlet mekanizmasının iyi bir şekilde organize edilmemesinden ve devleti yönetenlerin insan doğası konusunda dürtülerini ve

hırslarını kontrol altında almamış alt tabaka insanlarından oluşmasından kaynaklanmaktadır. Zaten filozof kral hipotezinin temellerinden birisini bu durum oluşturmaktadır.

Filozoflar bu devletlerde kral, ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, sevgili Glaukon, bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz. İnsanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına (Platon, 2018, s.473d-e).

Devlet, yetkin bir filozof tarafından yönetilmezse ve ideal devlet düzeninden kopuk bir devlet mekanizması insanları yönetirse tiranlar ve zorbaların oluşacağını ve çatışma durumunun belirli zaman dilimlerinde ortaya çıkacağını savunur (Platon, 2018, s.564a). Bu nedenle ideal devlet teorisinde, mekanizmaları insan doğasına uygun bir şekilde tasarlamıştır.

Platon, insan doğası gereği toplumu sınıflara bölmüştür. “Toplumda yönetenler, savaşımlar ve para kazananlar” sınıfları bulunmaktadır (Platon, 2018, s.441a). Bu sınıflara sahip olan devletin nihai amacı toplumun her kesiminde mutluluğu sağlamaktır.

Kanunların kaygısı birtakım yurttaşlara ötekilerden üstün bir mutluluk sağlamak değil, yurttaşları ya inandırarak, ya zorlayarak birleştirmek, her birine toplum içinde görebileceği iş payını aldırarak, böylece bütün toplumu birden mutluluğa götürmektir. Devlet seçkin yurttaşlar yetiştirmeye uğraşıyorsa, bu onların keyiflerince yaşayıp, dilediklerini yapmaları için değil, devlet düzenini sağlamlaştırmaya yardım etmeleri içindir (Platon, 2018, s.520a).

Platon, felsefesinde insan doğasını üç tipe ayırır; “tür olarak insan, çoğunluk veya birey ve üstün kişi”. Tür olarak insan ruhun üç bölümüne de sahip olan insandır yani akıl, coşkun yan ve istekler (Platon, 2018, s.439d). İnsandan bahsedilse bile bu özellikler bir hayvaninkinden daha farklı değildir. Onu farklı kılan şey yalnızca akıldır çünkü akıl bir insanlık özelliğidir. Ruhunda akıl yanı baskın, episteme yolu ile bilgiye ulaşma yeteneğine sahip insanlar üstün insanlardır.

Doğru olmak kârlıdır dersek, sadece içimizdeki insanın bütün insanı mümkün olduğu kadar dizginlemesini istiyoruz demektir: O, çok katalı canavara yem verecek, göz kulak olacak; çiftçi nasıl ehlî hayvanları besler, vahşi hayvanların çoğalmasına engel olursa, o da öyle yapacak. Onu bir çocuk, bir öğrenci gibi yetiştirirken aslanı kendine yardımcı olarak alacak. Hiçbirinden dikkatini esirgemeyecek, hepsinin hem aralarında, hem de kendisiyle iyi geçinmesini sağlayacak (Platon, 2018, s.589b).

Bu insanlık özelliği üstün insana tanrı tarafından bahşedilmiş bir olgudur. Üstün insanlar, uygun bir eğitim ve uygun çevre sağlanırsa, iyi bilgisine içlerinde bulunan insanlığı geliştirerek ulaşabilirler. Platon, bunu yapabilen insan sayısının toplumda oldukça az olduğunu belirtir, bunlar da filozoflardır (Platon, 2018, s.429a). Geriye kalanlar ise filozoflar tarafından yönetilmesi ve yönlendirilmesi gereken çoğunluklardır. Onlar da akıl yanından ziyade coşkun yanları ya da istekleri ağır bastığından dolayı daha dürtüseldirler ve bu nedenle yönetilmeye ihtiyaçları bulunmaktadır. Onların, iyi olana ulaşmada bir rehber ihtiyacı duymaları kaçınılmazdır.

Böyle bir sanın üstün insandaki dizginleyici güce kavuşmasını istersek ne yaparız? Bu üstün adama, içinde tanrısal yan baş olmuş adama köle olmasını isteriz ondan, ama biz bununla kölenin zarar görmesini, ezilmesini istemiyoruz Thrasymakhos gibi. Tersine, biz herkes için tanrısal ve bilge bir varlığın buyruğu altına girmenin çok daha kârlı olduğuna inanıyoruz; bu varlık ister kendi içimizde olsun -en iyisi bu tabii-, ister dışarıdan yönetsin bizi. Böylelikle hep aynı düzen içinde yaşar, birbirimizin mümkün olduğu kadar benzeri ve dostu oluruz (Platon, 2018, s.590d).

İhtiyaç duyulan rehberin doğru olan yolu gösterebilmesi için en üstün iyilik kavramı olan adalet ve bilgeliğe sahip olması bir gerekliliktir. (Platon, 2018, s.583a). Üstün iyilik kavramına ulaşmak için rehber filozoflar uzun bir eğitim sürecinden ve sınavlardan geçip, bunun sonucunda da diyalektik eğitimi almaya layık görülürler. Diyalektik eğitimi toplumdaki herkese verilmez, bu eğitim için bireyin mayası ve akıl gücü üstünlüğü göz önünde bulundurulur. Diyalektik karşısında sabırsızlanılmamalı ve bilgiye bir an önce ulaşma arzusuyla ikinci plana atılıp, öğretilen hemen sonuç çıkarılmaya çalışılmamalıdır (Platon, 2018, s.534a-d).

Gerçek, ispatlanması zaman alan bir olgudur ve uzun sorgulara ihtiyaç duyar. Sadece akıl yoluyla, tüm ihtimaller göz önünde bulundurularak diyalektik kullanılabilir. İdeaları anlamak için kullanılan diyalektik metodunda “çokluktan birliğe, genelden özele, şartlı olandan şartsıza” doğru giden bir anlayış söz konusudur. Bu süreçten sıkılan ve çok çabuk sonuca varmak isteyenler bu eğitimi almaya layık değildirler (Platon, 1960, s.286e).

Platon düşüncesinde tür olarak insanın ayırt edici özellikleri aslında üstün insanın ayırt edici özellikleridir. Yani Platon düşüncesinde tür olarak insan, üstün kişi olarak insanın sahip olduğu olanak ve özelliklerle tanımlanmaktadır. Sorumlu tutulabilir, seçim yapabilir, akla ve bilgiye sahip varlık olarak insan; yani terim olumlu olarak

kullanıldığında üstün kişi demektir, olumsuz olarak kullanıldığında ise çoğunluk anlamına gelir (Özcan, 2016, s.88). Platon'un ideal devleti tam olarak bu belirtilen ayırım üzerine kurulmuştur. "Yurttaşlar hangi iş için yaratıldıysa o işi yaparlar ve böylece devlet de bir bütün olarak kalır" (Platon, 2018, s.423d). Temel soru ise, kimin yönetilen, kimin yöneten olması gerektiğidir. Bu sorunun cevabı ikisi arasındaki akıl ve istekler bağlantısı doğrultusunda çözümlenmelidir. Diğer bir deyişle aklını kullanabilen erdem sahibi üstün azınlıklar, isteklerine boyun eğmiş çoğunluklar tarafından lider yönetici olarak kabul edilmelidir ki akli bir kenara itip yaşamaktan vazgeçerek erdemli insan olabilsinler (Platon, 2018, s.412c- d).

Platon, Devlet kitabında "Er Efsanesinden" bahsederken insanların seçimleri konusunda özgür olduklarını ve bu doğrultuda seçim yapabileceklerini savunmuştur. Efsanenin bu çalışmayı ilgilendiren kısmı özgür isteme ve bundan kaynaklı özgür seçim yapabilme durumudur (Platon, 2018, s.618c). Aklını baskın yan olarak kullanabilmek tanrısal bir olgu ise ve yalnızca üstün insanlarda ortaya çıkıyorsa bu durumda üstün insan sınırlaması dışında kalanların seçimlerinden nasıl sorumlu tutulacağı bir soru işareti oluşturmaktadır (Özcan, 2016, s.85).

Seçim yapabilmenin başlıca şartı farkındalık bilgisine sahip olmaktır ve bu bilgi de çoğunluk olarak nitelendirilen insanlarda yoktur. Başka bir deyişle insanın bedensel ve ruhsal gereksinimleri vardır. Bedensel gereksinimlerin sağladığı hazlar gerçek doygunluğu veremezler. Ruhsal doygunluğu bedensel doygunluk ve hazlarının önüne koyabilen insanlar özgürce seçim yapabilirler çünkü onlar farkında olma ve doğruyu görme becerilerini geliştirmişlerdir (Platon, 2018, s.572a). Bu noktada idea bilgisine ulaşma dürtüsü olan Eros'u doğru yönlendirebilmek gereklidir. Kendinde iyi ve güzel olan anlamlandırılmalı ve seçimler de bu doğrultuda yapılmalıdır (Copleston, 2013, s.78).

Platon'a göre her varlık yalnızca kendisinin yerine getirebileceği bir göreve sahiptir. Birinin uzman olmadığı alanda diğeri kendi sahip olduğu uzmanlığı ile ortaya çıkan ihtiyacı gidermekte ve böylece de ideal devlet meydana gelmektedir. Farklı görevler farklı uzmanlıklar gerektirdiği için insanlar bir bütün olarak ele alındığında tüm ihtiyaçlarının karşılanması için bir arada toplum olarak yaşamalıdır.

Kim dümencilik sanatıyla denizcilik ilmini, sağlık kaidelerini yeller ile sıcak ve soğuk üzerinde hekimliğin elde ettiği hakikati, yazılmış yazıdan başka bir yerde

arar da, bu konular üzerinde bilginlik taslarsa, ona ne hekim ne de kaptan denecek, sadece havada konuşan geveze bir sofist olduğu söylenecektir (Platon, 1960, s.299b).

İdeal devletteki iş bölümü mutluluğun oluşmasını destekler ve devleti iyi olana götürür. Bu düzenin sağlanabilmesinde akıl temel noktadır ve devlet bunun üzerine kurulmuştur. Sağlanmış düzenin devamı için de herkesin uzman olduğu alanın sınırları dâhilinde kalması ve başkasının uzmanlık alanına karışmaması gerekmektedir. Tüm uzmanlık alanlarına hükmeden ve bütün devlet işlerine bakan ilimse devlet adamlığıdır (Platon, 2018, s.433a-d).

Platon'un devlet anlayışı ölçülülük, yiğitlik ve bilgelik üzerinde şekilleniyorsa insan doğasındaki şekillenme hangi anlayış üzerine temellenir? Platon, bunu insan ruhunun üç temel bölüme ayrıldığını belirterek açıklar. Devletteki adalet olgusu ancak devletteki üç grubun kendine ait olan işi yapmasıyla ve “bu üç sınıfın karşılıklı durumları ve değerlerinden ötürü devlet, ölçülü, yiğit ve bilge olduğu zaman” meydana çıkar (Platon, 2018, s.435b). Devlet sahip olduğu sınıfları insanların özelliğinden yola çıkarak şekillendirmiştir. O halde devlette var olan bu ayırım, bireysel olarak insanların ruhlarında da şekillendirilmiştir.

Devletteki değişik hallerin her insanda bulunduğunu kabul etmek zorunda değil miyiz? Devlet bunları bizden almaz da nereden alabilir? Sertlikleriyle tanınmış Trakyalıların, İskitlilerin ve bütün kuzeylilerin devletlerinde de aynı sertlik ve taşkınlık görülür. Bilim tutkusu da bizim memleketin özelliği sayılabilir. Fenikelilerle Mısırlılardaysa hemen göze çarpan bir para tutkusu vardır. Bu özelliklerin devlete geçmeyeceğini ileri sürmek gülünç olmaz mı? (Platon, 2018, s.435e).

Ruhta yer alan üç bölüm: bilgelik, coşkun yan ve iştahlar, Platon'un deyişiyle “insan yan, aslan ve canavar” insanların ruhları üzerinde mayalarına göre baskınlık kurarak bir işte uzmanlaşırlar. Devletin akıl üzerine kurulduğu daha önce de belirtildiği gibi göz önüne alındığında, bilgelik yanı ruhunda baskın olan bireyler devlette yönetici olmalıdır (Platon, 2018, s.441e).

Bireydeki bilge yanın ön plana çıkması bireyin ırkı, zenginliği ya da ailesi ile ilgili bir kavram değildir. Bu çerçevede sınıfsal ayırım yapmaksızın bilgelik mefhumu mayasında baskın bulunan azınlıkların çoğunluk olanlara yönetici olmaları konusunda destek olunmalıdır; örneğin zanaatkârlar sınıfından bir yurttaşın çocuğu da ruhunda

bilgelik yanı galip gelen bir insansa bu yolda gerekli eğitimle gelen yönetim hakkını elde edebilmelidir (Platon, 2018, s.535a).

Platon'da Ruhun üç kısım olarak ifade edilmesinin Pisagorcuların öğretilerine dayandığı bilinir (Copleston, 2013, s.87). Ruh daima bedenden üstün ve ölümsüz bir varlıktır. Platon'un Timaeus adlı eserinde ise bu ölümsüz parçanın aslında akıl olduğu vurgulanır. Diğer eserlerine baktığımızda ise, Devlet ve Fedrus, bunlarda bahsi geçen mitlerde ruhun ölümden sonra, ölümlü yaşamında edindiği bilgileri ve anıları sakladığı ibaresi ile karşılaşırız. Frederick Copleston'un (2013) Platon kitabında ifade ettiği gibi:

Fedon'da Sokrates aykırıların aykırılardan üretildiğini ileri sürer, güçlüden zayıfın ya da uyumadan uyanmanın ve uyanmadan uyumanın türemesi gibi. Şimdi eğer yaşam ve ölüm aykırılarsa eğer yaşamdan ölüm doğar. Öyleyse de ölümden yaşamın doğduğunu düşünmeliyiz (s.91).

Böylece Platon ruhun ölümsüzlüğü düşüncesini zıtların birbirini türetmesi önermesinden yola çıkarak ispatlamaya çalışır. Buna sunduğu diğer bir kanıt ise ruhun kılışsal doğası olduğu savıdır. Görünür nesnelere sonludur ve dolayısı ile bir sona yani ölüme açıktır ancak ruh tanrısal olduğu için ölümsüzdür ve değişmez.

Peki, ruh neden üç parçalı olarak anlatılmıştır? Tam olarak yukarıda bahsedildiği üzere ruhun bölümleri arasında bir çatışma vardır. Ruhun parçaları Platon tarafından Fedrus adlı eserinde bir at arabasına benzetilmektedir. Bu at arabasının sürücüsü yönlendirme kabiliyeti doğrultusunda akıldır, atlardan biri coşkun yanı, diğer de arzuları temsil eder. Arzuları temsil eden at kötüdür ve kısıtlanması gerekmektedir. Üç kısım bir ruhun içinde bütündür ve ölçülülüğün akıl tarafından sağlanması gerekmektedir (Brun, 2007, ss.90-91). Platon bunu bir mitle ifade etmeyi tercih etmiştir. Platon tarafından mitler ve efsaneler aracılığı ile kullanılan benzetimler bireylere "ulaşılması olana ulaşma olanağı" verdiği için felsefesinde yer almaktadır (Brun, 2007, s.79).

Akıl bilgiye ulaşma konusunda birincil araç olarak kullanıldığından ruhun bilge tarafıdır. Coşkun yanı ise akla kızgınlık ve öfke gibi duyguları getirmektedir. Ruhun bu bölümü zaman zaman isteklerle çatışır kimi zaman ise akıl ile. Ancak bilinmelidir ki bu ikisi arasında bir seçim yapılması gerektiğinde coşkun yanı akli desteklemektedir. İştahlar ise ruhta en ilkel duyguları barındıran bölümdür. Bu bölümde bulunan arzular dizginlenmeli ve eğitim aracılığı ile terbiye edilmelidir (Platon, 2018, s.582a-c).

Bilgelik ve cesaret aslında birbirlerine yaratılıştan zıt taraflardır; örneğin yabancı bir devletin saldırması durumunda bilge yanı baskın olan kişilerin yersiz barış istekleri onların savaşçı yanlarını köreltir diyebiliriz (Platon, 1960, s.308b). Diğer yandan ise cesaret yanı baskın olan toplum ise ülkesini sürekli bir yeni savaş peşinde sürükleyecektir. Bu iki mizacın karışması için birbirleri aralarında aile kurmalarına özen gösterilmelidir Bunlar arasındaki denge de ölçülülükle sağlanmalıdır.

Platon felsefesinde ölçülülüğü sağlayamayan ruhların kölelik boyunduruğu altına alınacakları ya da ölüm ve ya sürgün cezaları ile cezalandırılacakları belirtilmektedir. Verilecek olan cezalar ise bireyi daha iyi olana yöneltmek ve ruhunu iyileştirmek içindir.

Her insanın sahip olduğu şeyler iki türdür: daha iyi ve daha üstün olduklarından, efendi durumunda olanlar; daha aşağı ve daha kötü olduklarından, köle durumunda olanlar. Öyleyse içimizdeki efendi yan, köle olana her zaman için tercih edilmelidir. Böylece, efendilerimiz olan tanrılardan ve onları izleyen varlıklardan sonra ikinci sırada insan kendi ruhuna değer vermelidir (Platon, 2019b, s.726a-b).

Ölümsüz ruhlarda güzel, iyi, doğru ve bunların karşıtları hakkında doğru bilgiye sahip olunursa tanrısal bir şey meydana gelir. Bu ruh da ancak toplum yöneticilerinde vardır. Krallar bir dokumacı edasıyla bu bahsedilen iki erdem arasında dengeyi sağlamalıdır ve bir ayrılık oluşmasına müsaade etmemelidir (Platon, 1960, s.311a-c).

Toplumdaki insanlık yanı diğer adıyla akıl yanı baskın olan insanların ortaya çıkabilmesi için gerekli iç ve dış koşulların sağlanması şarttır. İç koşullar bireyin kendi içinde bulunan mayası, dış koşullar ise bireyin içinde bulunduğu sosyal ve politik çevre içinde bulunan mayaya göre aldığı eğitimidir.

Bizce iyi adam olmak kolay iş değildi; önce insanın doğuştan bir üstünlüğü olacak diyorduk, çocukken hep güzel şeylerle oynayacak, sonra kendini bütün güzel şeyleri öğrenmeye verecek. Demokraside hiçe sayılır bütün bunlar Bir devlet adamının nasıl yetişmesi, ne bilgiler edinmesi gerektiği düşünülmez. Kendimize halkın dostu dedirtmek yeter; bütün şerefler kazanılır bununla (Platon, 2018, s.558b).

Dış koşullardan olan siyasi yönetim şeklinin de insanların şekil alabilmesi konusunda etkisi büyüktür. Platon insan doğasını kendi fikirleri aracılığı ile değerlendirerek mevcut yönetim şekilleri içinde insan doğasına en uygun yönetim şeklinin aristokrasi ve monarşi olduğuna karar vermiştir. Bu yönetim şekillerinde ana erdemler toplumsal yaşama etki edebilirler çünkü zaten toplumda yer alırlar ve böylece de aristokrasi ve monarşi gerçekten insanlık yanı baskın insan yetiştirir. Onun ideal

yönetim anlayışında zengin ve fakir kesim anlayışı yoktur bundan kaynaklanan kıskançlık, rekabet, mülkiyet yüzünden anlaşmazlıklar ve hırs da yoktur böylece. Platon bu anlayışını “eşitlikten dostluk doğar” düşüncesi üzerinde şekillendirmiştir. Yönetim şekli insanı da şekillendirir demiştik yani iyi insanı da kötü insanı da oluşturan devletin yönetim şeklidir. Platon tarafından belirtilen ve eleştirilen diğer yönetim şekillerine de bakılacak olursa burada belirtmek istenen daha net anlaşılacaktır (Platon, 2018, s.544d-e).

Timokrasinin hâkim olduğu sistemde, Platon’un Devlet kitabında da belirttiği gibi coşkun yanı ağır basan bireyler ortaya çıkar. Bu sistemde insanlar şan ve şerefi önemserler ve parayı severler.

Bu insan kölelere karşı çok sert davranır; iyi eğitim görmüş bir insan gibi onları küçümsemekle kalmaz. Hür insanlara güler yüzlü, devlet adamlarına saygılıdır. Güçlü, şerefli mevkileri sever, ama başa geçmek isterken, kendinde güzel konuşma ve buna benzer değerler olup olmadığına bakmaz. Savaş gücüne, askerlik değerine dayanır; jimnastiğe, ava düşkündür (Platon, 2018, s.549a).

Oligarşide devletin yönetici olabilme şartı yalnızca gelir üstünlüğüne bağlıdır. Bu durumda para kazanmak ve zengin olmak gibi hırsların insanın gözünü bürümesi işten bile değildir. Kısaca bu yönetim biçimi insandaki canavar yanı yani iştahları besler.

İşte o zaman oligarşide başa geçeceklerin sınırını belirten bir kanun çıkartırlar ortaya: Bu sınır belli bir gelir üstünlüğüne dayanır, bu üstünlük ölçüsü de oligarşiden oligarşiye değişir. Belli bir gelire ulaşmamış yurttaşlar, devlet işlerine giremezler. İş buna dökülmez mi sonunda? (Platon, 2018, s.551a-b).

Böylelerinin ortaya çıkmasına neden olan yanlış eğitim, bilgisizlik ve kötü yönetimdir. Canavar yanın uyandırıldığı ve beslendiği sistem içerisinde zenginlerin iktidarına yoksullar bir araya gelerek son verebilirlerse eğer devletin yönetim biçimi demokrasi olur (Platon, 2018, ss.556a-557a). Fakat Platon demokrasiye de karşıdır çünkü demokrasi tamamen özgürlük üstüne kuruludur. İnsan kendini bireysel hazları yönünden her şeyi yapabilme konusunda özgür bulur ve isteklerinin sınırlandırılıp kontrol edilmesi gerektiğini kabul etmez. Bu durumda akıl coşkun yan üzerinde galip gelemeyebilir ve bu da ölçülülüğe zarar verir.

Bir gün şarap içip türkü dinler, bir gün perhiz edip zayıflar; bir gün koşar, oynar; bir gün tembel tembel oturur, umursamaz dünyayı. Bir bakarsınız kendini felsefeye vermiştir; bir de bakarsınız devlet adamı olmuş, kürsülere çıkmış, aklına eseni söylüyor; bir şöyle bir böyle işler yapıyor Arada askerliğe özenir; savaştan yana olur; arada da iş adamlarını tutar, ticarete döker işi! Kısacası,

kendini ne düzene sokar, ne de sıkıntıya... Böyle gelişigüzel, bağımsız, kaygısız yaşamak işine gelir, hoşuna gider. Başka türlü yaşamak da istemez (Platon, 2018, s.561d).

Aşırı özgürlük isteği ilerleyen zamanda karşılanamaz olur ve bu da tiranlığın doğmasına sebebiyet verir (Platon, 2018, s.564a). Platoncu felsefede yönetim şekillerinin insanlara etkisi, insanların da yönetim şekillerine olan etkisi açıkça görülmekte ve bu etkileşimin çift yönlü olduğu kabul edilmektedir.

Belirtmek gerekir ki Platon ideal yönetim olarak gördüğü aristokrasi ve monarşiden Yasalar eserinde vazgeçmiş görünür ve demokrasi ile aristokrasi ve ya monarşinin uygun şekilde karıştırılması sonucu ideal yönetimin ortaya çıkacağını belirtir (Platon, 2019b, s.693d). Bu değişen fikir insanların yönetim şekline, yönetimin de insanların yaşamına etki ettiği görüşünü değiştirmez.

Tüm bağlamlardan hareketle insan doğası ve devlet merkezindeki ana savlar devlet içerisinde sanat, günlük hayat, eğitim ve savaş gibi birçok hususta belirleyici faktördür. Sanat başta olmak üzere tüm hususlar, insan doğasına uygun olarak şekillenmeli ve toplum yararına olmalıdır.

Platon'a göre sanat, insan doğasını şekillendirmek konusunda diğer alanlara göre en öndedir. Bu bakımdan Platon, sanatın toplumdaki ahlakı da iyileştireceğini savunur. Bu durum dolaylı olarak çocukluktan yetiştirilen yöneticileri de iyi ahlaklı yapacağı için ideal devlette sanat çok önemlidir ki Platon'un kendisi de bir sanatçı olduğu için sanat konusunda ayrı bir önem vermektedir ve diyaloglarının büyük bir kısmında sanattan bahsetmektedir (Şenel, 1995, s.140). Ancak Platon, sanata ciddi eleştiriler de getirmektedir, kimi araştırmacılara göre sanatçıları ideal devletten kovmuştur, kimi araştırmacı tarafından aksi iddia edilse de bu konuda birçok araştırmacı tarafından Platon, sansürcü olarak nitelendirilmektedir. Üzerinde önemle durulması gereken husus, Platon'un tavrı direkt olarak sanatın kendisine değil taklitçi ve yanlış ahlakı dayatan sanat içerikleri içindir (Platon, 2018, s.377b-e).

Yaşadığımız dünyadaki varlıklar idealar dünyasındaki varlıkların gölgeleridir. Bu durumda bir sanatçının yaşadığımız dünya üzerinde bulunan varlıklarla ilgili bir çalışma yapması taklidin de taklidini oluşturmasına neden olur. Böylece de ortaya çıkan ürün kimse için bir fayda sağlayamaz. Bir sanat eserinin faydalı olabilmesi için taklidi değil ideal gerçekliği göstermesi gereklidir (Cevizci, 2018, s.35).

Platon ideal devletinde sanatı, insan doğasına uygun bir şekilde bir eğitim aracı olarak düşünülmüştür Platon'a göre koruyucular devletin en önemli görevlilerindedir çünkü onlar, ideal devlet düzeninde hem insan doğası açısından hem de ideal devlet düzeninin devamı için gereklidirler ve oluşacak kaos durumlarında hemen devreye girerek bozulacak olan sistemi devreye sokacak özel eğitilmiş kişilerdir. Bu bakımdan koruyucular, toplumsal yaşamda birçok konuda eğitilerek önlem almaya çalışmalıdır. Önlem alınması gereken konuların başında da sanatçılar gelmektedir. Bu çerçevede Platon, birçok sanat dalının devletten atılmasını iddia ederek koruyuculara önlem aldırılmıştır (Yıldız, 2017, s.207). Çünkü kötü etkilerden insan davranışlarını korumak adına sıkı bir kontrol anlayışı benimsenmelidir bu kapsamda taklit içerikli sanatlar ve bazı masallar yasaklanmalıdır (Platon, 2018, s.378a-b).

Söylev ideal devlette kabul edilemeyen sanat dalları arasında örnek olarak gösterilebilmektedir. Söylev sanatı kandırma sanatı olarak nitelendirildiği için devletten uzaklaştırılmalıdır.

Yabancı: Peki öyleyse, halk topluluklarını okutacak yerde, masal anlatarak kandırma gücünü hangi ilme vereceğiz?

Genç Sokrates: Şüphesiz, gene bu da, söz ilmine olacaktır sanırım.

Yabancı: Ama filan veya falan kişiye karşı şu veya bu hallerde, kuvvet mi yoksa kandırma mı yahut da sadece hiçbir şey yapmamak mı gerekip gerekmediğini bilmek meselesi üzerine kararı hangi ilme bırakacağız?

Genç Sokrates: Kandırma sanatıyla söyleme sanatına emredene vereceğiz (Platon, 1960, s.111).

Platon aynı şekilde şairlik sanatının da kısıtlanması ve yalnızca bireyin erdemli bir hale dönüşmesi konusunda hizmet edecek ölçüde sistemde yer almasını savunur. İon diyalogunda bahsedildiği üzere, ona göre şairlik tanrısal bir vergidir ve geçirmek istedikleri duyguları kolayca insanlara aktararak onları etkileri altına alabilirler. Bu diyalogda Sokrates'in şu sözü bunu apaçık hale getirmektedir:

Tanrının peygamberler ve ilhamlı biliciler gibi şairleri de kendilerinden geçirip bize elçi olarak göndermesi, bu kadar doyulmaz şeyleri, bu kendinden geçmiş insanların değil ama kendisinin, onların ağzından kendisinin bize söylediğini anlatmak içindir (Platon, 2019a, s.268).

Bu da gösteriyor ki erdem duygusunu yeterli seviyede geliştirememiş ve ölçülülüğü sağlayamamış olan bireyler de bunlardan kolayca etkilenirler. Eğer bir şair iyi olan yerine kötüyü överse bireylerde kötücül olgular yeşerir. Bu da devlet düzeninin devamı

için tehlike arz eder. Bu nedenle de şiirin belirli bir kontrol içerisinde sınırlandırılmaya ihtiyacı vardır (Platon, 2018, s.378d).

İnsan doğası gereği yetişkin olmamış bireyler, birçok alanda geliştikleri için her şeyden etkilenebilecek düzeydedirler. Bu noktada sanatçıların gençleri etkileyebilme kabiliyetleri yüksektir. Eğer sanat, ideal devlet düzeninin şartlarına uygun düzenlenmezse, devlet düzenini tehlikeye atacak düzeyde sanatçılar devlet içerisinde barınırsa ve yanlış sanat eğitimi ile gençler üzerinde etki oluşturulursa toplumun yozlaşmasının önü açılacaktır (Yıldız, 2017, s.207).

Örneği daha önce verildiği gibi Sokrates, bir sanatçı tarafından şikâyet edilmiştir. Sanatçının “gençliği baştan çıkarmak ve ülkenin tanrıları yerine başka bir tanrı koyması” suçlaması ve Sokrates’in mahkemede yargılanması ve sonuç olarak idam edilmesi, Platon üzerinde büyük etki yaratmaktadır. Bu nedenle sanatçıların tehlikelerini görmüş ve onlara karşı tutumunu sertleştirmiştir. Eğer önlem alınmazsa sanatçılar, çok önemli filozofları bile öldürebilecek düzeyde güce sahiptir (Cevizci, 1999, ss.49-53).

İyilik, bilgi ve eğitim arasında ince bir denge bulunmaktadır. Epistemolojik olarak iyiyi ön plana çıkaran Platon iyiyi bilgili olmak ve eğitimle ilişkilendirerek kötüyü dışlar. Onun tanımına göre: “İyilik içimizin sağlığı, güzelliği, düzeni; kötülükse hastalığı, çirkinliği, çürüklüğüdür” (Platon, 2018, s.444e).

İyi ve kötü düşüncesinden hareketle insan doğasını şekillendirmek hususunda Antik Yunan’da eğitime ayrı bir önem vermişlerdir. Bu konuda güç meselesi ayrı bir araştırma niteliğine sahiptir. Gücü elinde bulunduran kimse eğer doğası kötüyse haksızlık edecek ve haksızlık edemeyeceği noktada bunu kanun zoruyla yapmak zorunda kalacaktır. Ancak Platon’a göre yönetici kendi çıkarlarını değil yönetilenlerin çıkarlarını gözetmektedir.

Güçlü kendi yararını değil güçsüzün yararını gözetir Yönetilen işine geleni sağlar ve buyurur. İşte bunun içindir ki, dostum, ben demin, kimsenin yönetmeyi gönülden istemeyeceğini, başkalarının kötü durumlarını düzeltmeye yanaşmayacağım, bunun için ücret isteyeceğini söylemiştim. Çünkü sanatıyla başarılar elde etmek isteyen kimse, sanatına uygun bir şekilde iş görmek isterse, kendine en iyi olanı değil, yönetilene en iyi olanı yapar ve buyurur işte bundan ötürü de yönetmeyi göze alacak olanlara bir ücret verilmelidir Bu ücret ya para, ya şereftir (Platon, 2018, s.347a).

Gücü elinde bulunduran doğası kötü kişi, kanunları da kendi eliyle kendi isteğine göre şekillendirebilir. Ancak doğası iyi olan kimse de gücü ele geçirince değişebilir; ya kendi kötü doğası ortaya çıkar ya da gücün verdiği yetkiler ile kötü yönde eğilim gösterebilir. Bu durum tam da insan doğasını açıklayıcı bir niteliktedir. Filozof kral idealinin tartışmasının bir boyutu da insan doğasında bu iyi kötü arasındaki dengeden kaynaklanmaktadır (Senemoğlu, 2016, s.44). Platon filozof kralları kast ederek şöyle demiştir:

Felsefeyle düşüp kalkmaya layık insanlar küçük bir azınlıktır. Bunlar iyi bir eğitim görme mutluluğuna ermiş, yurdundan uzaklara sürülmüş, kötü etkilerle bozulmayarak felsefeye bağlı kalmış birçok soylu insan, ya da küçük bir devlette doğmuş, onun yönetme işlerini küçümseyip politikaya karışmamış, seçkin birkaç aydındır (Platon, 2018, s.496b).

İnsan doğası kapsamında eğitilebilmekte ve toplumsallaştırılabilmektedir. İnsanların doğal durumlarında doğuştan getirdikleri yetenekleri eğitim sayesinde geliştirilebilir ve şekillendirilebilir. Bu bağlamda Platon'un Protagoras diyalogunda Protagoras'ın şu sözü dikkat çeker:

Ama insanda, çalışmanın, uygulamanın, ders almanın sonucu sayılan nitelikler yok da, bunların karşıtı olan kötülükler varsa; o zaman öfkelenme, cezalandırma, öğüt verme yerinde olur. Kötülükler, doğru olmamak, dinsizlik ve genellikle yurttaşlık erdemine aykırı her şeydir; böyle durumlarda herkes bu erdemin çalışma ve öğrenmekle edinileceğine inandığı için öfkelenip kötülüğe karşı ayaklanır elbette (Platon, 2019a, s.323c-e).

Buradan hareketle gerekli toplumsallaşmanın sağlanabilmesi için her bir yurttaşın yurttaşlık eylemine uygun olan davranış ve ahlak ilkeleri doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir çünkü erdemli olmak öğrenmekle edinilebilir bir olgudur. Doğru olmak durumu gerekli idealenin bilgisine ulaşarak doğru bilgiyi edinilerek sağlanabilir. Eğer bir kişi bilinçli olarak kötücül davranışlar sergiliyor ve bunun doğru olduğunu öne sürüyorsa doğru bilginin ne olduğu konusunda hataya düşmüştür denilebilir çünkü bilgi insanı iyiye yönlendirmelidir. Yurttaşlar toplumsallaşarak toplumun düzenini bozmayacak şekilde yaşamak zorundalardır.

Platon'un insan doğası kapsamında bilgiyi edinmede öne sürdüğü iki sav bulunmaktadır. Bunlardan birincisi akıl yolu ile sahip olduğumuz bilgiler olurken diğeri ise duyular yoluyla edindiğimiz doğru sanıdır. Doğru sanılar direkt olarak nesnelere kendisi ile ilişkili olduğundan zahiridir çünkü yalnızca görülen dünyaya aittir ve değişkendir. Ancak bilgiye ulaşmada doğru sanının da katkısı şartlara bağlı olarak

gelişebilmektedir. Menon diyalogundaki Sokrates'in şu cümlesine baktığımızda: "İnsanların işlerinde başarı elde etmeleri için bilgidен başka yollar da bulunduğunu unutmuş olmamız çok gülünç şey!" (Platon, 2019a, s.96e). Doğru sanıya burada atıf yapıldığı görülmektedir.

Platon felsefesi içinde doğru bilgi daima doğru sanıdan çok daha önceliklidir ancak görünen odur ki bilgiye ulaşmada doğru sanı da doğru bilgi kadar fayda sağlayabilir. Unutmamak gerekir ki doğru sanı geçicidir ve geçici bir süreliğine faydası görülebilir. Menon diyalogunda Platon doğru sanının bilgiye dönüşmesinin önemli olduğunu vurgular (Platon, 2019a, s.98a).

Yukarıda bahsedilen doğru bilgiye ulaşmanın dört yolu vardır; "kavrayış, çıkarış, inanç ve sanı". Bu sıralama rastgele yapılmış bir sıralama değildir. Bilgiyi elde ediş yolunda gerçeğe yakınlık kapsamında sıralanmışlardır çünkü gerçeğe ne kadar yakınsa bir bilgi de o kadar aydınlık olmaktadır.

Bilginin ilk bölümüne bilme diyelim, ikincisine çıkarma, üçüncüsüne inanma dördüncüsüne varsayma, ilk iki bölüme birden kavrama son ikisine de sanma diyelim. Değişen varlık karşısında öz varlık neyse, sanma karşısında inanma, çıkarma karşısında varsayma odur (Platon, 2018, s.534a).

İnsan davranışı kötü etkilerden korunmalıdır bu nedenledir ki eğitim Platon felsefesinin odak noktasındadır. Devletin devamının sağlanması adına yurttaşların gençlik çağlarından itibaren güzele ve iyiye özenmeleri ve ona benzemek istemeleri gerekmektedir (Platon, 2018, s.401d).

İnsan doğası gereği erdemli olmak durumundadır ve erdem eğitimdeki ilkelerin en başında yer alır. Eğitim ve felsefeyi birbiriyle özdeşleştirdiğini düşünürsek denilebilir ki bilgelik ve erdem arasında bir ayırım yoktur. Eğitim, insanda ahlaki şekillendirir ve iyiyi görme olanağı sunar. İnsanın yegâne amacı erdemli olabilmektir. Erdemin kapsamını Platon'a göre "bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet" oluşturur. Bunlar arasında yer alan adalet toplumdaki herkes için geçerlidir ve bireysel farklılıklar buna engel değildir. Adalet ve ölçülülük geri kalan bilgelik ve cesaret kavramlarının ikisini de kapsamaktadır.

Ölçü, yiğitlik ve bilgelik gibi değildir. Bu ikisi toplumun yalnız bir parçasında bulunur. Bütün toplumu da yiğit ve bilge kılar. Ölçüyse, bütün topluma yayılır. Bütün yurttaşlar arasında tam bir düzen kurar. Aşağı, orta, yukarı, güçlü, güçsüz, zengin, fakir herkes aynı ahenge uyar. İşte bu uyuşmaya ölçü diyebiliriz. Bu öyle bir uyuşmadır ki, orada

iyi yanla kötü yandan hangisinin başa geçeceği bellidir. İster tek insanın içinde, ister toplumda olsun (Platon, 2018, s.432a).

Geride kalan bu iki erdem bireylerde bulunan ruhun üç parçası ile eş değer özelliklere sahiptir. Her bireyin doğasında bulunan öz farklıdır. Diğer bir deyişle bireyin doğasında bulunan öz açığa çıkarılır (Platon, 2018, s.581c). Bu farklılık da toplumda üç farklı sınıfın doğmasına neden olmuştur; “zanaatkârlar, koruyucular ve yöneticiler”. Cesaret koruyuculara ve bilgelik de yöneticilere kazandırılmalıdır, ölçülülük ise hem yöneticilere hem de koruyucu ve zanaatkârlara kazandırılmalıdır. Devlet içerisindeki düzenin korunması ve devam ettirilmesi için eğitim zorunlu kılınmaktadır.

Bir devlet işe iyi başladı mı, sudaki halkalar gibi düzenle genişler. Kusursuz bir eğitim ve öğretimden değerli varlıklar çıkar. Bu varlıklar da o eğitimle yoğrularak eskilerden daha iyi de olurlar her bakımdan; hayvanlarda olduğu gibi, üreme bakımından bile (Platon, 2018, s.424a).

Toplum içinde yer alan her yurttaş belirli bir sınıfa ait olduğundan bu durumdan anlaşılmalıdır ki belirli bir düzeye kadar olan eğitim herkes içindir çünkü ancak bu sayede yurttaşlar toplum içinde kendileri için ayrılmış yerlere yerleşip düzeni devam ettirebilirler. “Yurttaşların kafası iyi bir eğitimle aydınlanmışsa, bütün bu meseleleri de çözerler kolayca” (Platon, 2018, s.423e). Tam olarak bu noktada, bahsedilen bütüncül ve faydacı yaklaşımın izleri görülmektedir. Her ne kadar faydacı eğitim izleri görülse de Platon eğitim sürecinde ücret talep edilmesinden veya bir karşılık ödenmesinden hoşnut değildir. Platon’a göre bilgi kesinlikle satın alınamaz. Platon, Sokrates’in aksine eğitim bireysel olarak isteğe bağlı değildir, kız-erkek fark etmeksizin herkes için zorunludur. Yasalar kitabında bu bağlamda eğitimin keyfi olmadığı okula devamın zorunlu olduğu ve buna uymayanların cezalandırılacağından bahsedilmiştir (Platon, 2019b, s.810a).

Devlet içinde farklı sınıflarda yer alan insanların ait oldukları alanlarda eğitim aracılığı ile uzmanlaşarak devlete hizmet etmeleri ve fayda sağlamaları beklenmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere Platon anlayışında meritokrasi vardır denilebilir çünkü bireyler yetenek ve bireysel üstünlüklerine göre bahsi geçen sınıflandırmada kendilerine yer bulurlar. “Kendilerine özgü işi gören şeylerin o işte bir üstünlüğü vardır” (Platon, 2018, s.353b).

Devletin kendisi güzelliğin yansımasıdır. Eğer devlet içinde eğitime gereken önem verilmezse geride kalan bütün çabalar ve çalışmalar önemini kaybeder. “Kötü eğitim

görme, kötülerle düşüp kalkma yüzünden iyi yan zayıflar da, kötü yanın buyruğuna girerse, böyle birine de kendinin kölesi deriz” (Platon, 2018, s.431a).

Bir insanın benliğindeki mükemmellik ancak arzuların, bedeninin ve zekânın terbiyesi ile mümkün olmaktadır bu yüzden de eğitimde bireysel ve bencil ilgiler bir kenara bırakılarak toplum algısı birey kavramının önüne geçmektedir çünkü harmonik işlevsel bir devlet oluşturmanın yolu eğitimden geçer. “En iyi düzene varmak isteyen devlette kadınlar, çocuklar ve bütün eğitim ortak olacak. Savaşta ve barışta girilen bütün işlerde de öyle” (Platon, 2018, s.543a).

Devlet içinde Toplumun genel mutluluğu göz önünde bulundurulmalıdır. Yeni toplumun her kesiminde yer alan insanlar mutlu olmalıdırlar çünkü ruhsal ve ahlaksal eğitimin bir arada tutulması hedeflenmektedir. “Biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil; çünkü kurduğumuz devlette doğruluğu, en kötü yönetilen devlette de eğriliği kolayca görürüz” (Platon, 2018, s.420b).

Platon’un bu bakış açısı onun sosyal reformcu olarak da değerlendirilmesine olanak verir. Diğer yandan da bu düzen içinde kendi bireysel doğasının gereği içinde bulunduğu sınıflamadan mutlu olmayan yurttaşa da mitos öğretisi kapsamında “senin yeteneklerin ve yapabileceklerin bunlar olduğu için bu sınıflandırmada bulunmaktasın” deme hakkını vermiş ve devlet düzeninin korunmasına da yardımcı olmuştur.

Bireyler ruhun bölümleri bakımından özdeş midir peki? Sorusunu sordüğümüzde ise yine aynı şekilde bireyde baskın olan ruh bölümünün tabii ki birbirinden farklı olabileceğini görmekteyiz çünkü her insanın mayası ve mayasında bulunan maden farklıdır. Bu madenler doğa ortamı söz konusu olduğunda, eğitim ve bu eğitimin sağlandığı çevre göz önüne alındığında birbirlerine evrilip değişebilmektedirler yani altın gümüşe, gümüş ise altına dönüşebilmektedir. Bu nedenle yöneticiler sınıfsal ayrım yapmaksızın bireyin mayasına göre toplumdaki konumlanmayı gözetmelidirler (Özcan, 2016, s.68). Verilecek olan eğitimin kalitesi ve çevrenin önemi bu noktada yadsınamaz çünkü yalnızca insan doğası kendi halinde bu değişim için yeterli değildir ve eğitim süreci gerekmektedir. İnsan doğasının bu değişim için tek başına yeterli olmadığı göz önünde bulundurulduğunda eğitimin bu doğaya müdahale olduğu düşünülebilir. Ancak ve ancak iyi eğitim almış bireyler iyi birer yurttaş olma becerisine sahip olabilirler (Platon, 2018, s.425c).

Platon'un Eğitim Anlayışı

Eğitim tarih boyunca felsefe ile yakından ilişkili bir gelişim göstermiştir. Eğitim programlarının düzenlenmesinden eğitim süreçlerinin yönetilmesine kadar birçok noktada felsefeye başvurulmuştur. Eğitimin temelinde felsefi düşüncenin çeşitli yönlerinin bulunması bu durumda etkindir. Platon'un idealizm felsefesi çerçevesindeki ideal eğitim felsefesini de bu bağlamda ele almak mümkündür (Gutek, 2006, s.56).

Platon'un devlet diyalogu başta olmak üzere eserlerinde eğitimin önemli bir yeri vardır. Onun devlet felsefesinden ayrı düşünülmemeyecek olan eğitim felsefesi de idealist bir özellik göstermektedir. İdealist felsefe temelinde biçimlenen eğitim anlayışı, çeşitli disiplinlerin bilgisinden oluşan, konuların önde olduğu bir müfredat programına dayanmaktadır.

Demin saydığımız denemelerden geçmeleri, iş, tehlike ve zevk anlarındaki davranışlarını belli etmeleri gerekir. Bundan başka yapılacak bu şey daha var, unuttum, şimdi söylüyorum: Onları birçok bilim çalışmalarına sokmalıyız ki, kafalarının en yüksek bilgilere ulaşma gücü olup olmadığını görelim (Platon, 2018, s.503e).

Buna göre, felsefi, inançsal, edebi, sanatsal kaynaklardan elde edilen hakikatler eğitime yön vermektedir. İdealist felsefenin insan ve bilgi yaklaşımları da eğitimi değerlendirmede önemlidir. İdealist eğitim anlayışında eğitimin temel işlevi, insanda mevcut olan potansiyeli ortaya çıkarmak ve onu geliştirmektir. Eğitim bu işlevini yerine getirirken insanı güdüleme amacı taşımaktadır (Gutek, 2006, s.15).

Platon'un idealist felsefesinin temel varsayımlarından birisi olarak insanın bütün bilgileri zihninde taşıyarak doğduğu ve daha sonradan onları hatırladığı düşüncesi eğitim anlayışında da önemli bir yer tutmaktadır. Öğretmen veya eğitmen bu eğitim ve öğretim sürecinde bir rehber ve model olma özelliği taşımaktadır çünkü “doğruluk bir örnek olarak aranmaktadır” (Platon, 2018, s.472c).

Platon felsefesinde zihin, ampirik felsefenin öne sürdüğü şekliyle boş bir levha gibi ele alınmamaktadır. Buna göre, platon diyaloglarında yukarıda daha önce bahsedildiği gibi, insan deneyimi ile yeni bilgiler edinmez aksine deneyim ve eğitim ile doğuştan zihninde olan bilgileri hatırlamaktadır. Dolayısıyla Platon'un felsefesinde eğitim insana bir hatırlatma faaliyeti şeklinde değerlendirilmektedir.

Platon'un ideal devlet düşüncesinde en önemli olgu olarak beliren adaletin sağlanabilmesi için eğitime büyük önem verilmektedir. Dolayısıyla ideal devlet oluşturulduktan sonra ideal eğitimin gerçekleşmesi gerekmektedir. İdeal devletin ve toplumun temelinde yer alan değerler ve yetkinlikler, yine ideal devletin belirlediği eğitim ile bireye benimsetilmektedir “İyi ve doğru devlet toplumda herkesin üstüne düşeni yaptığı devlettir” (Platon, 2018, s.435b). Dolayısıyla, Platon'un eğitim anlayışının temelinde toplumun çıkarları ve iyiliği düşüncesi yatmaktadır.

Eğitimin devlet kontrolünde olduğu bahsedildiği üzere, devletin aile içinde çocuğun nasıl gelişmesi gerektiğine dahi müdahale etme hakkı bulunmaktadır. “Çocuk babadan çok devletin malıdır” (Platon, 2019b, s.804d). Burada eğiticilere düşen sorumluluk devlet tarafından belirlenen amaca göre çocukları yetiştirmektir. Bu belirlenen amaç ise erdemli çocuklar yetiştirmektir. Platon bunu Yasalar adlı eserinde şöyle anlatmıştır:

Eğitim diye çocuklarda her şeyden önce erdem oluşmasına diyorum; haz ve sevgi, acı ve nefret henüz akılla kavrayamadıkları çağda çocukların ruhunda doğru biçimde oluşursa, akılla kavramaya başladıkları zaman da uygun alışkanlıklar edinme konusunda akılla doğru bir uyum kurarlarsa, bu uyumun bütünü erdemdir. Haz ve acılar konusunda, daha başlangıçtan sonuna kadar nefret edilecek şeylerden nefret edecek, sevinecek şeyleri de sevecek biçimde doğru yetişmiş olmayı uslamlama ile ayırıp da eğitim diye adlandırdığında benim tanımıma uygun doğru bir tanım yapmış olursun (Platon, 2019b, s.73).

Eğitimde aile yani anne ve baba ağırlığı yerine belirtildiği gibi eğitici bakıcıların ağırlığı vardır çünkü doğan çocuklar geleneklerden ve göreneklerden uzak tutularak devletin istediği doğrultuda yetişmelidirler. Bu amaçla eğitim çocuk yaştan başladığına göre yalnızca anne ve babanın eline bırakılmamalıdır. Çocuklar devletin denetimindeki özel bir kurula bırakılmalı ve buradaki bakıcılar tarafından yetiştirilmelilerdir (Platon, 2018, s.460b).

Doğuştan bir eksiklik barındıran çocuklar ve seçkin olmayan çocuklar da gözden uzak bir yere gönderilip orada yetiştirilirler. Doğuştan seçkinlik ise yine devlet politikalarınca düzenlenen evliliklerden dünyaya gelen çocukları kapsamaktadır. Devletin uygun görmediği şekilde ve ya uygun görmediği zamanlarda dünyaya gelen çocuklar seçkin olamazlar (Platon, 2018, s.460c).

Platon farklı yaş aralıklarında bireylere verilmesi gereken eğitimlerden bahsetmiştir. Eğitim çocuk yaşta başlatılmalı ve kesinlikle zorlama içermemelidir. Platon' a göre zorla öğretilen şeylerin akılda kalıcılığı yoktur (Platon, 2018, s.537a).

Çocuğun ruhunda sakinlik, dinginlik ve huzurun sağlanması için müzik ve beden eğitimi dersleri erken yaşta vermeye başlanmalıdır (Platon, 2018, ss.401e-402a). Çok yumuşak ve çok sert davranışlardan kaçınılmalıdır çünkü yumuşak davranışlar bireyin kötü huylu ve asabi olmasına neden olurken sert davranışlar ise hoşgörüsüz ve asosyal gelişimlere neden olurlar. Platon (2019b), bunu kendi sözleriyle şöyle açıklamıştır: “Gevşeklik gençlerin karakterini huysuz, sinirli ve küçük şeylere karşı fazla duyarlı kılar, buna karşılık aşırı ve sert baskı da gençleri aşağılık, köle yaradılışlı ve insan düşmanı yaparak onları toplum dışı yurttaşlar haline getirir” (s.791d).

Taklit yoluyla çocuğa sağlıklı alışkanlıklar kazandırılabilir böylece beden, dil ve ruh gelişimi için gerekli olan yeteneklerin edindirilmesi sağlanabilir. Yalnız taklit söz konusu olduğunda kendi özelliklerini barındıran grubun içindeki insanlar taklit edilmelidir, bu konuda kendi sınıfı dışındaki bireylerin davranışlarını taklit etmek o bireye fayda sağlamayacaktır.

Öyleyse, bekçilerimizin başka bütün işlerden sıyrılarak, kendilerini sadece devlet işine vermeleri, ondan başka hiçbir şeyle uğraşmamaları gerekir. Onlar başka hiçbir işin taklidini bile yapmayacaklardır. Yaparlarsa, bu taklit, kendi işlerinin gerektirdiği ve çocukluklarından beri özenecekleri yiğitlik, bilgelik, dini bütünlük gibi erdemlerin taklidi olmalıdır. Bunların dışında hiçbir kötü işi ne yapsınlar ne de taklit etsinler. Çünkü taklit ede ede, sonunda taklit ettikleri şeye alışır. Bu alışkanlık da bedeni, konuşmayı, görüşleri değiştiren ikinci bir tabiat olur. (Platon, 2018, s.395c).

Oyunun çocuk üzerinde eğitsel bir önemi bulunmaktadır. İdeal devletin özellikleri bu oyunların içinde yansıtılmalıdır. Yani zanaatkarlar sınıfına dâhil olacak bir çocuk doğası gereği bu oyunlarla ilgilenmelidir.

Düşün ki, bir insan tavla veya zar oyununu bile asıl işi saymazsa, onunla çocukluğundan ben uğraşmamışsa, iyi oyuncu olamaz. Sonra biri bir kalkan, ya da herhangi bir savaş aracını eline alır almaz, türlü savaşlarda kullanacak usta bir savaşçı olsun da, niçin bir başka aracı ilk defa eline alan işçi, onu kullanmakta usta olmasın? Sanat bilgisi edinmemiş, sanatla yeterince uğraşmamış kimse eline her aldığı aracı iyi kullanabilir mi? (Platon, 2018, s.374d).

Oyunlar da sıkı bir düzene tabidir. Çocukken oynanan oyunlarda gerekli kurallara uyulmasının lazım geldiği çocuklara öğretilmelidir çünkü büyüdükleri zamanda kendilerinden devletin kurallarına uymaları beklenecektir. Çocukken kurallara riayet ederse yetişkin olduklarında devlet düzenine de ederler ve bu da devletin değişmesini ve bozulmasını engellemenin bir yoludur. “Öyleyse dediğimiz gibi, çocuklarımızın oyunlarını daha başlangıçtan sıkı bir düzene sokmalıyız. Çünkü çocuklar oyunlarında

kuralların dışına çıkarsa, büyüüp adam oldukları vakit, kanunlara saygı göstermeleri beklenir mi?" (Platon, 2018, s.425a).

Zamanın yok edici ve çürütücü etkisine karşın, devlet istikrarlı ve sürdürülebilir olmalıdır. Platon değişime asla sıcak bakmaz hatta onu kötülükten sonra en tehlikeli olgu olarak niteler. Mutlakiyet ve kalıcılık devletin geleceği için önemlidir bu da sabitlikle sağlanır.

Başarılı olmak isteyen bir kimsenin çocukluğundan itibaren eğlenirken ya da çalışırken bu amacına uygun şeylerle uğraşması gerekir. Söz gelişi, iyi bir çiftçi ya da iyi bir duvarcı olmak istiyorsa, duvarcı oyuncak evlerle oynamalıdır, çiftçi de bunun gibi yapmalıdır. Bunları yetiştiren kişi de her birinin eline aslının aynı küçük araçlar vermeli, örneğin marangozun cetvel ve çekül kullanması, savaşçının oynarken ata binmesi gibi önceden öğretilmesi gereken ne kadar bilgi varsa, bunları öğretmeli oyun aracılığı ile çocukların hazlarını ve tutkularını büyüdüklerinde hedef olarak seçecekleri yere yöneltmelidir (Platon, 2019b, s.643c-d).

Çocuğun doğasında bulunan arzu oyunlar aracılığı ile ifade edilmektedir. Böylece eğiticiler tarafından da gözlemlenerek çocukta var olan doğanın keşfedilmesine olanak tanımaktadır. Hatta bu doğanın iyi gözlemlenip kararlaştırılabilmesi için çocuklar at üstünde savaşa dahi götürülmeli ve bir tehlike arz etmiyorsa savaşçıların yanına kadar gitmelerine izin verilmelidir (Platon, 2018, s.467d-e). Böylece doğasında yatan koruyuculuk mayası var olup olmadığı da gözlemlenebilir.

Eğitim sürecinde tıpkı devlet kurallarına karşı gelen bireylere uygulandığı gibi cezalandırma sistemi vardır. Bireyin doğasında ve ruhunda istenmeyen kötücül değerlerin oluşmaması için cezalandırma gereklidir.

Bu ceza (çocukların) onurunu kırarak biçimde olmamalı, tersine kölelerle ilgili olarak söylediğimiz gibi, şiddetle cezalandırarak içine öfke tohumları ekmemeli, öte yandan cezasız bırakarak gevşemelerine de göz yummamalı ve bu aynı şey özgür insanlara da uygulanmalı (Platon, 2019b, s.793e).

Bahsi geçen ceza sistemini biraz açmak gerekirse eğer; eğitim toplumun devamını sağlayabilmek adına gereklidir ve bu nedenle iyi bir şekilde verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla eğitimdeki ceza sistemi oyun çağındaki çocuk yaşta başlar amacı ise bireyin ruhunda ortaya çıkabilecek gevşekliği önlemektir. Fakat bu cezalar caydırıcı içerik taşımalarına rağmen şiddet içerikli ve ağır cezalar olmamalıdır.

Çocuk yaşta taklit yolu ile kazandırılan bazı davranışların varlığından bahsedildiği üzere, bu taklit yolu ilerleyen yaşlarda örnek almaya doğru evrilmektedir ama örnek almak ve taklit birbiri ile karıştırılmamalıdır. Birey toplum içerisinde öncelikle yöneticileri kendisine örnek olarak almaya başlar; örneğin, adalet en temel erdemse yurttaş bunu önce filozof kralda görmek ister. Platon devletinde adalet temel olarak alınmıştır. Bu adalet ise yöneticinin davranışları aracılığı ile aktarılmaktadır.

Yöneticinin topluma davranışları bakımından da örnek olması gerekmektedir. Buna ek olarak yaşlılar da gençlere davranışları bakımından örnek olmalı hatta özellikle utanma duygusunun kazandırılması konusunda yardımcı olmalıdırlar çünkü ruhta özellikle geliştirilmesi gereken erdemler cesaret ve korkudur. Korkudan kast edilen şey ise utanç duygusudur. Bu duygu bireylerin cesaret yanları baskın gelip onları taşkınlık yapmaya ittiğinde dengede kalarak ölçüyü sağlamalarına yardım eder. Bu durumda bu duygunun kazandırılması adına yaşlılar topluma aykırı, uygunsuz ya da çirkin bir şey yaparken görülmemelilerdir ki ergin olmayan bireyler bu tarz davranışları yapmak istedikleri vakit utanıp doğru olanı yapabilsinler. “Çocuğun ruhu yasaya ve buna boyun eğen kimselere aykırı şeylerden zevk almaya ve acı duymaya alışmamalı, tersine yaşlılarla aynı şeylerden zevk alarak ve acı duyarak onları izlemelidir” (Platon, 2019b, s.659d-e). Böylece yurttaşlar iyi ve güzel olana yöneticiyi ve toplumdaki erdemli yaşlı insanları örnek alarak daha çok yönelebilirler. Bu katkılar sonucunda erdemli birer yurttaş haline gelen bireyler kendilerinden sonra gelen yurttaşları yetiştirebilir ve eğitebilirler. Bu şekilde devletin devamı sağlanabilir.

Çocukları yönetirken de aynı şeyi yapıyoruz; kendi işlerinde, devlette olduğu gibi bir düzen kuruluncaya kadar onları buyruğumuz altında tutuyoruz. Bizim en iyi yanımızı kullanıp onların en kötü yanını geliştiriyor, içlerine bize benzer bir bekçi, bir baş yerleştirdikten sonra serbest bırakıyoruz onu (Platon, 2018, s.590e).

Devlet faktörü site içerisinde gerçekleştirilen herhangi bir etkinlikten bağımsız düşünülemez çünkü üst amaç zaten bu toplumun devamının sağlanmasıdır. Bu nedenle devletten bağımsız eğitim de düşünülememektedir. Platon, eğitim alanında özellikle müzik ve jimnastik eğitimlerini önemli görmektedir çünkü “müzik kişinin içine düzen, idmansa bedenine sağlık vermektedir” düşüncesi hâkimdir (Platon, 2018, s.404e).

Platon’un yaşadığı dönemde antik Yunan toplumunda müzik ve beden eğitimi büyük öneme sahiptir. Bu neden Platon’un eğitim yaklaşımında da bu iki disiplin öne çıkmaktadır. Platon’un önerdiği müzik eğitimi, öyküleri ve masalları da içermektedir

(Arendt, 2004, s.430). Özellikle çocukların eğitilmesi noktasında masalların önemli bir işlevi bulunmaktadır.

Platon masalların içerisinde de sadece iyiye ve hakikate ilişkin bilgileri taşıyan masalların çocukların eğitiminde kullanılması gerektiğini düşünür. Bu nedenle öncelikli görev olarak, masal anlatıcı ozanların kontrol altına alınarak iyi masalların anlatılmasını ancak kötü masalların yasaklanmasını sağlayacak bir denetim sistemini görmektedir.

O zaman ilk işimiz, masalcıları kollamak olacak, Masalları güzelse, bırakacağız söylesinler. Kötüyse yasak edeceğiz. Anaları, dadıları kandırıp, çocuklara yasak ettiğimiz masalları anlattırmayacağız. Çocukların bedenlerinden önce, güzel masallarla ruhlarını yoğurmalarını isteyeceğiz. Bugün anlatılan masallara gelince, çoğunu atmalı (Platon, 2018, s.377c).

Platon'a göre bu şekilde çocukların bedenlerinden çok onların kafalarını biçimlendirmek mümkün olacaktır. Platon'un eğitim anlayışında bireyleri biçimlendirme amacının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu amaçla, bireylerin daha çocuk yaşlardan itibaren toplumun ahlaki, sosyal ve dini değerlerini öğrenerek büyümesi gerekmektedir. Platon bu noktada, çocuklara anlatılacak hikâyelerin içeriğinin nasıl olması gerektiğine Devlet eserinde şöyle değinmektedir:

Tanrıların birbirlerine savaş açtıklarını, entrikalar düzenlediklerini ve dövüştüklerini çocuklara anlatmamalıyız. Bir çocuk neyin gerçek, neyin mecaz olduğunu anlayamaz; erken yaşlarda benimsediği inançlar kemikleşmeye çok elverişli olduğu için çocukların ilk duyacakları şeylerin onları erdem yönünde geliştirecek hikâyeler olması çok önemlidir (Platon, 2018, s.378c-e).

Platon'un ideal eğitim anlayışında bütün felsefesinde olduğu gibi iyiyi ve erdemi öne çıkardığını söylemek mümkündür. Platon'a göre, çocukluktan başlayan taklit etme durumu büyüyünce de alışkanlığa dönüşmekte ve bireyin düşüncesini ve eylemlerini etkilemektedir. Platon'un eğitime yönelik bu yaklaşımının günümüzde de bireylerin çocukluktan itibaren yetkin oldukları alanların tespit edilmesi için çeşitli testlerin yapılması, bu alanlara yönlendirilmesi ve bu alanlarda uzmanlaşmalarının sağlanması çabası şeklinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Euben, 1997, s.41).

Eğitim, Yasalar kitabında da bahsedildiği üzere çocuğun bütün gelişimini kapsar ve çok önemlidir. Hatta burada eğitimin çocuğun doğumundan önce başladığı ifade edilir. (Platon, 2019b, s.789b).

Çocuk “vahşi hayvanların en azgını” olarak tabir edilir ve asla başboş bırakılmaması gerektiği vurgulanır. Buradan hareketle denilebilir ki eğitim oldukça erken yaşta başlamalı ve ihmal edilmemelidir (Platon, 2019b, s.788c-d).

Erken yaştaki eğitimden anne ve bakıcılar sorumlu iken daha sonraki eğitim sürecinden öğretmen sorumlu tutulur. Kız-erkek fark etmeksizin tüm çocuklar eğitimden faydalanmalıdır çünkü erdem ve adalet olguları tüm çocuklarda yeşermelidir. Çocuklar özgür bir birey olarak yetiştirilmelidir ama eğer bunun aksi şekilde çocuk köle ruhlu yetiştirilirse, eğitimciler cezalandırılmayı hak ederler.

İşte bu nedenle onu birçok dizginle gemlemeli: başlangıçta bakıcısının ve annesinin elinden çıktığında, daha çok genç ve toy olduğu için lalaların eline, sonra da ona özgür bir insana yakışan her türlü bilgiyi öğretecek öğretmenlerin eline teslim edilmeli. Ama bir köle gibi eğitilirse, gerek çocuk, gerek lalası, gerek öğretmeni bu konuda kusurlu davranacak olursa, buna tanık olan ilk özgür kişi üçünü de cezalandırsın. Tanık olan kişi adaletle cezalandırmazsa, büyük bir şiddetle kınansın. Yasa bekçileri arasından çocukların yönetimine seçilen kişi de, sözünü ettiğimiz şeylere tanık olup da cezalandırması gerektiği halde cezalandırmayan bu kişiyi gözetim altında tutsun; keskin bakışlarıyla çocukların yetişmesine özellikle özen göstererek ve her zaman yasalara uygun biçimde iyiye yönelterek onları doğru yola soksun (Platon, 2019b, ss.808e- 809a).

Çocuğun eğitiminde bilinenden bilinmeyene doğru gidilmelidir. Çocukların bildiklerinden yola çıkarak öncelikle bunların iyi kavrandığından emin olunmalıdır. Ardından yeni ve bilmedikleri konu gösterilmeli sonrasında ise bu bilinen ve bilinmeyen karşılaştırılmalıdır. Onları yanıltan şeylerin doğru şekilleri gösterilerek akıllarına yerleşene kadar bildikleri doğrularla arasında ilişki kurulmalıdır.

İlkin onlara aynı harfleri doğru olarak tanıdıkları grupları göstermek; bunu yaptıktan sonra, henüz bilmedikleri grupları göstermek; daha sonra da her iki grubu birbiri ile karşılaştırarak, harflerin her iki grupta da aynı şekil ve yapıda olduğunu göstermek; buna da onları yanıltan grupların yanında, doğru olarak anladıkları grupları göstere göstere, bu şekilde paralel olarak gösterilenler gözlerinde birer misal oluncaya kadar devam etmek (Platon, 1960, s.53).

Devletin bel kemiğidir eğitim, bu nedenle de çocukları eğitecek okullar kurma fikri Platon tarafından ortaya atılmıştır. Bu halka açık *gymnasionlarda* belirli bir ücrete tabi yabancı öğretmenler görevlendirilecek ve çocukların her gün okula gelmeleri sağlanacaktır (Platon, 2019b, s.804c).

Çocukların okulda öğrenecekleri bilgiler fazladır bu nedenle de eğitim olabildiğince hızlı gerçekleşmelidir. Müzik ve beden eğitiminin yanında orada aynı zamanda

gökbilimi, sayı, yüzey, hacim, uzunluk, hesap bilgileri öğretilmelidir. Platon sayı bilgisi olmayan ve gök cisimlerinin hareketlerinden bir haber olan insanları tanrısal olana uzak kalmakla niteler. “İnsan biri, ikiyi, üçü ve genelde tek ve çift sayıları anlayamıyorsa, ayın, güneşin ve öteki yıldızların dairesel dönüşlerinden haberi yoksa tanrı olmaktan çok uzaktır” (Platon, 2019b, s.818c). Halkın tamamını ilgilendiren konular; yazılı eserler, aritmetik, gök cisimleri bilgileridir. Bu bilgilerin herkes tarafından bilinmesi gerekliliği ev idaresinde ve devlet yönetiminde muvaffak olabilmek için ihtiyaç duyulmasındandır. (Platon, 2019b, s.809c-d).

Platon, temel eğitim alanları olarak gördüğü müzik ve beden eğitiminin yanı sıra belirtildiği üzere matematik, astronomi ve diyalektik gibi eğitim alanlarını da önemli görmektedir. Platon, matematik eğitiminin zorunlu olması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre, matematik sayı sayma ve hesap yapma bağlamlarıyla pratik alan önemli olduğu gibi zihinsel bir faaliyet olarak bellek gelişimi için de oldukça önemlidir (Platon, 2018, s.522c). Matematik eğitimi önemli olarak gören Platon, matematiğe dair bilgilerin hem yönetici filozofların hem de savaşıların öğrenmesi gerektiğini düşünmektedir. “Hesap bilgisi olmayan bir komutan hiçbir şeyden anlamaz hatta adam olmaz” (Platon, 2018, s.523a).

Matematik öğrenimi bir sezgisel bilgi çeşididir; örneğin, iki sayısını göremeyiz fakat kavrayabiliriz. Sayılar ve biçimler birbiri ile bağlantılı hale getirilebilirler yani idealar sayılar ile bağdaştırılabilirler. Bunun nedeni de Platon’un var olanı anlaşılır hale getirme istencinde yatar, örneğin, bir sayı kendinden büyük bir sayının yanında küçük, kendinden küçük bir sayının yanında büyük olur (Copleston, 2013, s.63).

Sayılar görgül dünyanın sabit olmayan değişkenleridir bu nedenle de Platon tarafından önemsizlenmekte ve idealarla bağdaştırılmaktadır. Bunun yanında matematikte, hipotezden hareketle bir sonuca ulaşılır yani bu gidimli bir bilgidir. Matematiğin bu gidimli doğası ruh için faydalıdır çünkü gidimli doğasından kaynaklı bireye düşünme gücü verir. En üst düzey kavranabilen gidimli bilgi ise ruhların bilgisidir. Tıpkı matematikteki gibi hipotezden yola çıkılarak evrensel olana gidilir. Bu nedenle matematik ruhların bilgisine ulaşmada bir araçtır ve diyalektiğe hazırlık olarak düşünüldüğünde de değerlidir (Brun, 2007, ss.50-51). Hatta Platon akademisinin girişinde “geometri bilmeyenler giremez” şeklinde bir yazı ibaresinin bulunması da matematiğe verilen önemi gösterir.

Platon matematiğin yanında gök bilimini de önemli bir eğitim alanı olarak değerlendirmektedir. Tarımdan gemiciliğe kadar toplumsal yaşamdaki bütün faaliyetlerin yararı için ayların, mevsimlerin ve yılların bilinmesi gerekmektedir. Diğer yandan astronomi eğitimi savaşlarda üstünlük sağlamak için de gereklidir (Platon, 2018, s.527c).

Platon diyalektiği eğitimin temel bir alanı olarak görmektedir. Diyalektiği, hakikate ulaşma gücü olarak ele alan Platon, insanın iyiyi ve erdemi kavrayabilmesi için diyalektiğin önemli olduğunu düşünmektedir. Platon'a göre, diyalektik karşılıklı olarak soru ve cevapların bir arada değerlendirilmesini sağlayarak eksik ve yanlış bilgilerin ortaya çıkmasını ve hakikate varmayı sağlamaktadır.

Bu hava yalnız kafayla kavranan bir şeydir. Görme gücümüzün de yaptığı ona benzer. Demin söylediğimiz gibi, o da önce canlı varlıklara, sonra yıldızlara ve sonunda güneşin ta kendisine bakar. İnsan dialektikayla duyuların hiçbirine başvurmadan, yalnız aklı kullanarak her şeyin özüne varmayı ve iyinin özüne varmadıkça durmamayı denediği zaman, görülen dünyanın da sonuna varır, kavranan dünyanın da (Platon, 2018, s.532a).

Platon'un hocası olan Sokrates'e dayanan diyalektik metot, bilgilerin tutarlılığının ölçülmesinde oldukça önemlidir. Diyalektiğin ön kabulleri aşan ve güvenilir bilgilere ulaşma hedefini ele alan Platon, diyalektiği bu yönüyle matematik ve diğer bilimlerden ayırmaktadır. Matematikte olduğu gibi önermeden yola çıkıp sonuca gidilmez, diyalektikte sonucu doğrulamak için her şeyin ilkesine doğru yol alınır (Copleston, 2013, s.39).

Platon eğitiminde üzerinde durulması gereken diğer bir konu da sanattır. Sanat ruh ve beden sağlığı açısından bireye gereklidir (Platon, 2018, s.522a). Görevi ise doğruyu açığa çıkarmak iyi ve tanrısal olana yurttaşları yönlendirmektir. Tanrısal olan mükemmeldir ve hedef tanrısal olana en çok benzemektir. "Bir insanın olabileceği kadar düzenli ve tanrısal olması" tanrısal bir varlığın yanında yaşamakla mümkün olmaktadır (Platon, 2018, s.500d). Bu nedenledir ki temalarında kötü ve uygunsuz olanı öven sanata; şiir, hikâye anlatıcılığı gibi izin verilmemektedir.

Şiirler doğruyu gösterme ve doğru olana yönlendirme yolunda tek başına yeterli görülmemektedir. Söyleme dayalı bir kavram olduğu için yalnızca kelimeler olgusuna dayanır yani duyu yoluyla algılayabildiğimiz bilgi türüne aittir ve bu nedenle de yanıltıcıdır.

-Şairlerin söylediğini şiirin renklerinden sıyrıp da yalın söze çevirdin mi ne hale gelir, bilirsin; denemişsindir sen de bunu.

- Evet.

- Bazı insan yüzleri vardır ham, tazelikten başka güzellikleri yoktur; gençlik bir çekildi mi üzerlerinden, kimse bakmaz yüzlerine. Onlara benzetebiliriz şiirleri (Platon, 2018, s.601b).

Lakin Antik Yunan Çağı'na dönecek olursak şairler, kâhinler ve krallara yakın bir statüde görülmüşlerdir çünkü esinlenme ve coşkunluk duygusu kutsal olarak belirtilmiştir. Platon bunu kesinlikle reddetmiş ve insanların bilgiye tıpkı bir filozofun yaptığı gibi onu arayarak ve ancak akıl yoluyla ulaşabileceklerini belirtmiştir. Ona göre doğru bilgiye, düşünce, dil ve gerçeklik algısı birleştirilerek akıl yolu ile ulaşılabilir (Abreu ve Oliveira, 2015).

Yargı yetisi yeterince gelişmemiş olan yurttaşlar gösterileni doğru olarak algılayıp gerçekte olması gerekenden uzaklaşabilirler, bu da yeni yurttaşların gelişimini tehlike altına sokar. Sanatın yurttaşların uygun olarak yetiştirilme amacına hizmet etmeleri dışında başka bir amaçları bulunmamalıdır. Yani doğruyu bulma yolunda bireye yol göstermelidir (Platon, 2018, s.424d-e).

Eğitim dâhilinde edebiyat öğretmenlerine yazılı eserler konusunda belirli görevler düşmektedir. Onlar, çocuklar okuma ve yazma evresine geçtiklerinde onlara yardımcı olmalıdırlar. Faydalı ve işe yarar konularda eserler vermiş olan ozanların eserleri okutulmalı ve ezberletilmelidir. Yalnız bu doğru bilgiler veren ozanların metinlerini yanlış bilgiler verenlerinkinden ayırt etmek gereklidir. Doğru bilgiler içeren ozanların yazdığı eserler açıklanırken düz yazıya geçirilmiş açıklamalar öğretmenler tarafından not alınmalı ve öncelikle bu metinleri kendileri öğrenmelidir. Devlet de bunu öğrenme isteği içinde olan edebiyat öğretmenlerine ancak çocukları gönül rahatlığı ile teslim edebilir (Platon, 2019b, ss.811e-812a). Müzik eserlerinde de aynı durum geçerlidir. Toplum içinde daha önce yaşamış atalardan kalma müzikler bir kurul tarafından incelenerek uygun olanları eğitim sistemine dâhil edilmelidir.

Müzik eğitiminde Platon'un üzerinde durduğu hususların başında makam ve ritim gelmektedir. Ona göre, ritim ve makam uyum içerisinde olmalıdır (Platon, 2018, s.400a). Müzik eğitimi içinde yer alan koro da yurttaşların ölçü ve uyum duygusu kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Müzik eğitiminde, hüznü ve kötü olayları anlatan müziklerin öğretilmemesi gerektiğini öne süren Platon, bu yüzden doğru müzik eğitimi için *lyra* ve *kithara* gibi müzik aletlerinin kullanılması gerektiğini düşünmektedir (Platon, 2018,

s.399d). Platon'a göre kötü ritim uyumsuzluk, iyi ritim uyumu temsil ederken bunlar kişilikten bağımsız değillerdir ve iyi ritim, iyiliği ve erdemi temsil etmektedir.

Müzik eğitimi eğitimlerin en iyisidir. Hiçbir şey insanın içine ritim ve düzen kadar işlemez. Müzik eğitimi gereği gibi yapıldı mı insanı yüceltir, özünü güzelleştirir. Kötü yapılıncı da bunun tersi olur. Gevşek ve bozuk düzen eserler, tabiattaki bozukluklar gibi, iyi yetişmiş insanın hemen gözüne batar, kızdırır onu. Kendini iyi bir insan olarak yetiştirmek isteyen güzeli arar, güzeli över, ondan hoşlanır ve onunla beslenir. Daha düşünmeye başlamadığı çağda tiksindir çirkinden; düşünme çağına gelince de, kendini yetiştiren müziğin düşüncesiyle akrabalığını sezer, onu sevinçle karşılar (Platon, 2018, ss.401e- 402a).

Platon, müziği insan ruhuyla ilişkili olarak ele aldığı için müzik eğitimine eğitim bağlamında büyük önem vermektedir. Müziği önemli bir eğitim aracı olarak gören Platon'un bu yaklaşımı günümüzde de müziğin akademik performans ve başarı üzerindeki etkisini araştıran bilimsel çalışmaların temelinde yatmaktadır (A. Cabanac, M. Cabanac, M.C. Cabanac ve Perlovsky, 2013, s.257). Müzik denildiğinde de akla günümüzdeki müzik türleri gelmemelidir. Platon felsefesinde müziğin yegâne amacı ruhu eğitmektir. Ruh, beden ile bir harmoni içinde olmalıdır. Bu nedenle müzik ruhu biçimlendirmek için gerekli olanlar bütününden bir tanesidir. Platon'un bu düşünceye şöyle değinmiştir:

Müzik akli keskinleştirip güzel sözler ve bilgilerle besler, öfkeyi de ölçü ve düzenle gevşetir. İçimizde en çok yer tutan üçüncü yanı yani doymak bilmeyen istekleri kumanda eder. İsteklerin kumanda edilmesi gerekir çünkü onlarda başa geçecek güç yoktur (Özcan, 2016, s.71).

Platon'un müzikle birlikte önemli gördüğü diğer bir alan da beden eğitimidir. Beden eğitimi olarak jimnastik de tıpkı müzik gibi çocukluktan itibaren verilmesi gereken bir eğitimidir. "Bu ikisini (akıl ve öfke) uzaklaştıran müzik ve jimnastiğin kaynaşmasıdır, dememiş miydik? Bu kaynaşma akli keskinleştirir; güzel sözler, güzel bilgilerle besler onu; öfkeyi ölçü ve düzenle gevşetir, yatıştırır, yumuşatır" (Platon, 2018, s.442a).

Jimnastik eğitiminin içinde güreş ve dans dersleri bulunmaktadır. Güreş, savaşa en yakın spor olarak nitelendirildiği için bireylerin fiziksel olarak kuvvetlenmek ve savaşılabilmek için bu mahareti edinmeleri gereklidir. Dans ise bir şiirin - ki bu şiir toplum ahlakını yüceltecek nitelik ve niceliğe sahiptir- bedensel hareketlerle taklit edilmesidir. Ahlaklı ve soylu olan taklit edildiği için birey buna benzemeye çalışacaktır (Platon, 2019b, ss.795e-796a).

Müzik ve beden eğitiminin Platon'daki önemini aslında toplumun yapısının ilk oluşumunda aramak gereklidir. Bilindiği gibi Platon'un toplum anlayışında herkes birbirine bağımlıdır ve yaptıkları işler birbirlerinin faydalarıdır. Yalnızca zanaatkârlar sınıfının önderliğinde bir toplum düşünülemez çünkü o zaman kaba bir toplum yaratılmış olur. O halde bu topluma hemşireler, öğretmenler gibi mesleklere ait bireyler de eklenecek ve bir kent oluşturulacaktır. Oluşturulan bu kentte insan sayısı da artış gösterdiği için var olan topraklar insanlara dar gelmeye başlayacak ve yeni toprak arayışına gireceklerdir. Bu yeni toprak arayışı savaş olgusunu doğurmaktadır. Eğer savaş durumu söz konusu olur ise, bir devlete koruyucular da lazım gelir ya da diğer adıyla bekçiler. Bu koruyucular sınıfı güçlü olmaları yönünde eğitilecek ve kenti koruyacaklardır. Gücü ellerinde bulundurmalarına karşın ait oldukları topluma zalimlik ve zorbalık yapmamaları için eğitim almaları şarttır. Müzik ve beden eğitimi bu bağlamda onlara verilecek eğitimlerin başında gelmektedir çünkü önce ruhlar güzelleşmelidir. "Müzikteki sadelik kişinin içine düzen, idmandaki sadelik ise bedenine sağlık verir" der Platon. Beden eğitimi, müzik eğitiminden genellikle sonra gelir ve bedensel sağlık vermenin yanında savaşa hazırlayıcı, ölçülü ve akılcıca verilmesi beklenir (Platon, 2018, ss.369c-376e).

Platon'un eğitim felsefesinde çok yönlü bir yaklaşım öne çıkmaktadır. Ona göre eğitim aracılığı ile bireyin yönü değiştirilebilmektedir. Platon'un felsefesinin temelini oluşturan idealar ve duyular dünyası ayrımı burada da ortaya çıkmaktadır. Platon'a göre eğitim, bireyi dönüşüme uğratarak onun duyular dünyasının asılsız tesirlerinden uzaklaştırarak idealar dünyasının gerçek değerlerine doğru yönlendirmektedir (Bıçak, 2015, s.218). Dolayısıyla eğitim, idealar evrenine ulaşmayı sağlayan bir araçtır.

Platon, eğitimi salt öğrenme edimi olarak değil bireyin ruhunu şekillendiren ve yönlendiren bir bağlamda ele almaktadır. O, eğitimin kişiyi karanlıktan aydınlığa yani kötülükten iyiye ve erdeme ulaştırdığını dile getirmektedir. Bu yaklaşım, insanın duyular evrenindeki gerçek olmayanlar içerisinde unuttuğu idealar evrenine dair bilgileri hatırlaması yani karanlıktan aydınlığa ulaşması eğitim ile mümkün görünmektedir. Platon, Devlet eserinde bu hususu şöyle açıklamaktadır:

Her ruhta bir öğrenme gücü ve bu işe yarayan bir örge vardır. Gözün karanlıktan aydınlığa çevrilmesi için nasıl bütün beden bir den dönmesi lazımsa, bu örge de bütün ruhla birlikte geçici şeylere sırtını dönüp varlığa bakabilmesi, varlığın en ışıklı yönüne, "iyi" dediğimiz yönüne çevrilebilmesi gerekir, değil mi? (Platon, 2018, s.518c).

Burada bahsedildiği gibi her bir birey kişilik ve doğa durumu bakımından birbirinden farklı kapasitelerde olmasına rağmen yani farklı oranlardan farklı madenlere sahip olmasına rağmen her biri öğrenme yetisi taşır. Yurttaşlarda ortak olarak bulunan yeti budur.

Platon'un yaklaşımında eğitim, bireyin var olan yeteneklerini geliştiren ve topluma fayda sağlayan bir mefhum olarak görülmektedir. Bireyin hem bedenini hem de ruhunu eğitmek ideal devlet ve toplum için büyük önem taşımaktadır. Platon, bunun tersi durumunda yani iyi bir eğitimin yerine kötü bir eğitimin olduğu durumda ise ortaya felaket çıkacağını dile getirmektedir.

En güzel değerlerle yüklü insanlar kötü bir eğitime düşerlerse kötünün kötüsü olurlar. Büyük suçları korkunç kötülükleri orta yaradılışlı insanlar mı işler sence, yoksa eğitimin bozduğu sağlam yaradılışlılar mı? Cılız bir yaratık ne iyinin ne de kötünün büyüğüne ulaşır değil mi? (Platon, 2018, s.491e).

Platon'un eğitim anlayışını kendi kaleme aldığı ve böylece felsefede yazılı geleneğin gelişmesine katkıda bulunduğu Sokrates'in Savunması'na bakarak değerlendirdiğimizde eğitimin Platon felsefesi için vazgeçilmez bir gereklilik olduğu ile bir kere daha karşılaşmaktayız. Sokrates'in Hipponikos'un oğlu Kallios'a yönelttiği bir soru vardır:

İki oğlunun yerine iki tayın ya da iki buzağın olsaydı, onları yaratılışları gereğince yetiştirecek birini tutardın, ya bir becerikli bakıcı olurdu bu ya da iyi bir çiftçi. Ama insan olduklarına göre oğulların, onları yetiştirecek, yönetecek birini buldun mu, onları kimin eline vereceğini biliyor musun? Kim öğretecek onlara insana ve yurttaşa özgü erdemi? (Platon, 2019a, s.20b).

Platon'un Sokrates'in öğrencisi olduğu ve felsefi düşünceler bağlamında kendisinden büyük ölçüde etkilendiği göz önüne alındığında bu soru göstermektedir ki Platoncu felsefede insan eğitimi için öncelikle bu eğitimi verebilecek ve alanında yetkin bilginlere ihtiyaç vardır. Bu bilginler toplumun en üstünde yer alan filozofların ta kendisidir.

Bizim devletimiz ve anayasamız sadece birer hayal değildir. Onu gerçekleştirmek ne türlü zor da olsa olağandır. Ama dediğimiz gibi, devletin başına bir veya birkaç filozofun gelmesi şartıyla. Bugün aranan şerefleri küçümseyecek, onları özgür bir insana yakıştırmayacak olan bu filozof ödevini yapmanın getirdiği şerefi her şeyden üstün tutacaklar ve doğruluğu en önemli, en yararlı şey sayarak onun hizmetine girecekler, onu yeşertecekler; toplumun yasalarını ona uyduracaklar (Platon, 2018, s.540d-e).

Platon, eğitim sisteminde, ruhun ilkel duygularının bulunduğu, yalnızca arzuların yer aldığı iştahlar tarafından yönetilen insanların asla yönetici olamayacaklarını savunur. Toplumda yönetici olabilecek kişiler yalnızca akli etkin olarak kullanabilenlerdir. Ruhta bulunan bu yanlar çocukluk çağından itibaren erken yaşta verilen eğitimler, çeşitli testler ve ölçmeler sonucu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle diyebiliriz ki eğitim aslında bir seçme ve bireyi toplumda pozisyonlama sürecidir. Diğer yandan ise sadece bu işlevi taşımamakla birlikte aynı zamanda devlet için gerekli insan malzemesini üreten bir etkinliktir (Ünder, 1977).

Eğitimin net hedefinden birkaç cümle ile bahsetmek zordur aslında. Bir yandan bireyin toplumsallaşması hedeflenirken, diğer yandan bireyin kendi içinde var olanın ortaya çıkarılması ve bireyin kendisini keşfetmesi beklenmektedir. Bu hedef doğrultusunda bireylerin doğuş itibari ile belirli bir doğaya sahip olarak dünyaya geldikleri savı göz önüne alındığında eğitimde başarı bireylerde doğuştan var olan doğalarının keşfedilmesi ve bu bireylerin toplumda pozisyonlandırılarak yerleştirilmesine bağlıdır. Yani eğitimin bireyde kazandırdığı davranış değişikliklerinden ziyade maden mitosuna göre bireyin hangi madene sahip olduğunu görmek için belirli süreçlerden geçmesini gerekli kılmaktadır.

Eğitimde hedeflenen diğer bir amaç ise bireyin fitratına göre gerekli eğitimler verilerek toplumsallaşması ve toplumda bir yer edinmesi sağlanmalıdır. Burada bireye doğa kazandırmak hedeflenmektedir. Aslında insan doğasına müdahil olma ve eğitim yoluyla şekillendirme olarak da adlandırılabilir.

Bahsedilen iki hedef bireyin doğasına yönelik çelişik görüş sergilemiş olsa da Platon eğitim felsefesinde iki amaç ortaya çıkmaktadır. Birincisi, bireyde doğuştan var olan kendi doğasına ve hamuruna göre eğitim verme, ikincisi ise bireyi yönlendirerek bir doğa kazandırma. Bu her iki amacın da gerçekleşmesi için çocuk yaşta eğitimlerin başlaması şarttır.

Eğitim toplumun temel merkezi olduğuna göre meydana gelebilecek en ufak bir kuralsızlık sistemin zedelenmesine neden olacaktır. Bu sebeplerden dolayı eğitim sisteminde daha iyiye yönlendirmek adına ceza sistemi yer alır. Birey bilerek kötüyü seçiyor ve kötü eylemlerde bulunuyorsa “ruhun azgın tarafı baskın gelmiş ve en dürüst tarafı baskı altına girmiştir” (Platon, 2018, s.577d).

Eğer bir yurttaş tanrılara, ana-babaya ve devlete karşı böyle ağır ve ağıza alınamayacak bir suç işlerken görülürse, yargıç onun çocukluğundan beri nasıl bir eğitim ve terbiye almasına rağmen bu en ağır suçlardan uzak kalamadığını hesaplayarak onu artık düzelemez kabul etmeli. Cezası, felaketlerin en hafifi olan ölümdür: adsız sansız ülke sınırlarının dışında yok olup, başkalarına ibret olacak ve böyle yararı dokunacaktır (Platon, 2019b, s.854e).

Anlaşıldığı üzere eğitim süreci bireylerin eğitilebilirlik ve eğitim alabilme kapasitelerine göre değişkenlik göstermektedir. Bireyler eğitim süreci içinde çeşitli değerlendirme ve elemelere tabi tutulurlar. Süreci sonuna kadar tamamlayabilirlerse elli yaşından itibaren toplumda ideal yönetici olarak görev yapabilme imkânına sahip olurlar. Süreci sonuna kadar tamamlayamayanlar ise kendi doğaları ile ilişkilendirilen işlerde çalışmak üzere görevlendirilmektedirler. Bilgelik ve felsefenin birbiriyle ilintili olduğunu tekrar hatırlarsak eğer bu eğitim sürecinin en üst amacı yeterli içsel olgunluğa ulaşmış bilge insanlar yetiştirmektir. Bunlar da sistemin en üstünde bulunan filozof krallardır. Bu kaniya varılmasının sebebi eğitim süreci içinde görevlerin hepsini doğası gereği tamamlayamayan yurttaşların başarısız olarak tanımlanmasıdır.

Hangilerinin dialektikaya en elverişli, bilimlerde, savaşta ve kanunların istediği bütün işlerde en sağlam olduğunu anlayınca, otuzuna varan seçkinler arasından bunları ayıracaksın. En büyük şerefleri vereceksin onlara. Hepsini birer birer dialektikada deneyeceksin. Hangilerinin göz ve öteki duyularının yardımı olmadan akıl gücüyle varlığın ta kendisine yükselebildiğini araştıracağını. İşte dostum, en dikkatli olacağı yer de burasıdır (Platon, 2018, s.537d).

Ancak bu tanım başarısız olarak tanımlanan yurttaşların yine de kendi doğaları doğrultusunda işlere yerleşerek devlete faydalı oldukları göz önünde bulundurulduğunda başarısızlık tanımı doğru değildir çünkü kendi eğitilebilirlikleri doğrultusunda farklılaşmışlardır. Platon'a göre bu farklılaşmayı sağlamak ve insan ruhunda bir uyanış gerçekleştirmek eğitimin birincil amaçları arasında bulunmaktadır. Mağara Alegorisi bize bu uyanışın en güzel örneğini vermektedir. Bu alegoride mağarada bulunan insanlar mağarada gölgeler arasında yaşamakta ve gün ışığını fark etmemektedirler. Dışarı çıktıkları zaman gözleri gün ışığına alışır ve var olan esas gerçekliği görebilirler. İyi ve güzel olan da böylece keşfedilmiş olur (Platon, 2018, ss.514a-518a). Yani buradaki gün ışığı eğitimidir.

İnsanlar eğitim sayesinde gölgelerden kurtulup özgürleşir ve gerçek bilgiye ulaşabilirler. Doğru olanı bulabilmek için insan ruhu bedensel sınırlılıklarından kurtulup özgürleştirilmelidir. Platon bunu şu şekilde formülize etmiştir: *soma, sema*. Yani benden ruhun mezarı olarak kabul edilmiştir (Störig, 2013, s.153).

Bir kere gün ışığına çıkıp bunu keşfeden birey, gördüklerini anlatmak için mağaraya geri dönmelidir, bu onun sorumluluğudur (Platon, 2018, s.519d). Hatırlanması gerekir ki doğru bilgiler insan ruhunun içinde yer alır ve yalnızca eğitim yoluyla görünür kılınabilir. İnsanların gün ışığından ne kadar faydalanabileceği ise onlarda doğuştan var olan bireysel kapasitelerine bağlıdır.

Tanrıya en çok benzeyen ve en yakın erdemli birey olabilen yurttaş yetiştirmek devletin birincil amacıdır. Yani ruh en yüce iyiye doğru evirilmelidir, en yüce iyi en üst idea olarak kabul edilmektedir. Bunun başarılabilmesi için bireyler öncelikle kendilerine dair yanılgılarından kurtulmalıdırlar. “Yanılgıların nedeni bilgisizliktir” (Platon, 2019b, s.863c).

Ruh bir insanın en değerli varlığı olduğu için onun içinde hiçbir kötülük isteyerek barındırılmaz. Yani aslında hiçbir insan ömür boyunca isteyerek kötü ve adaletsiz olmaz. Bu nedenle düzeltilebilir davranışları olan kötülükler ılımlılıkla bağışlanabilir. Ancak gerçekten kusurlu kötü ise gereken öfke ve tepki gösterilmelidir. Bu nedendir ki erdemli kişi hem ılımlı olmalı hem de gerektiğinde öfkesini gösterebilmelidir (Platon, 2019b, s.165).

Platon’un eğitim anlayışını bir de diyaloglarından yola çıkarak yorumlamak gerekir. Zira çalışmanın başında bahsedildiği gibi Platon’un diyaloglarındaki insan doğası yaklaşımı, eğitim ile de direkt bağlantılıdır. Bu nedenle Platon’un eğitim anlayışı bölümü yukarıda bahsi geçen bilgiler Platon diyalogları ışığında da bir zemin üstüne oturtulmalıdır.

Eğitimin kendisi aslında bir erdemdir bu nedenle de bilgelik ve edem aynı kavramlar olarak yorumlanabilmektedirler. Bilgelik ise ancak doğru bilginin edinimi ile kazanılabilmektedir. Platon’a göre erdem iyi olanın bilgisine ulaşma ve daima akıl yoluyla iyiyi aramayı gerektirir. Daha önce, Theaitetos’ta bahsedildiği üzere bilgiye ulaşmada akıl yoluna ek olarak doğru sanıdan da faydalanılabilir. Lakin doğru sanılar kendi başına yeterli değildir. Kanıtlara diğer adıyla logosa dayanarak bilgiye dönüşmesi beklenmelidir. (Platon, 2019a, s.201d). Buna ek olarak doğru sanılar doğru bilgiye ulaşma yolunda farklılığın bilgisini de gerektirmektedir (Platon, 2019a, s.210b).

Görünür bilgi çelişkilidir; misal altı sayısı hem az hem de çoktur. Theaitetos diyalogunda şu şekilde belirtilmiştir: “Altı zarı dört zarla kıyaslırsak altı zarın dört

zardan daha fazla olduğunu, hem de bir buçuk kez daha fazla olduğunu söyleriz; fakat on iki ile kıyaslarsak daha az olur. Yani on iki bir misli daha fazla; başka türlü bir iddia asla olanaklı değildir” (Platon, 2019a, s.154c).

İyinin ve kötünün bilgisine sahip olmayan bireylerde erdemlilik de aranamaz. İyilerle kötülerin ayrımını gösteren en açık şey Platon’a göre ölçüyü aşan şeylerdir. Bunların iyi ve kötü ayrımını yaparken hem birbirleriyle hem de doğru ölçü ile olan ilgilerine bakılmalıdır. Bu nedenle eğitim anlayışının temelinde bu bilgilerin öğretilmesi yatar. Sofist diyalogunda belirtildiği gibi “anlayış ve bilgisi olmayan bir ruh ölçüden yoksundur” (Platon, 2019a, s.228d).

İnsanın, yaşamdaki asıl hedefi olan doğru bilgiye ulaşma ve yüksek erdemlilik yolunda faydalandığı diğer her şey birer aracıdır ve eğitim de buna dâhildir. İnsanın mutluluğu bilgeliği ölçüsündedir görüşünü savunur. Kharmides diyalogunda Sokrates: “Bilgelik çok yararlı bir şeydir çünkü ve ona sahipsen kuşkusuz mutlu bir insansın” diyerek bu görüşü açıkça ifade etmektedir (Platon, 2019a, s.175e) . Aynı şekilde yine bu diyalogda kendini bilmenin önemi vurgulanır.

Platoncu felsefede eğitimin asıl amacı da bireyin kendini bilmesini sağlamaktır. Bilgelik diğer bir tanımla kendini bilmektir (Platon, 2019a, s.167a). Bu göndermeyle Platon aslında aynı zamanda bireylerin mayasında var olan erdemlerin ortaya çıkmasından bahsetmiştir. Ruh ve iyi olanın bilinmesi esas alınır. Eğer bir birey kendini bilirse toplum içinde ona ayrılan sınıfa yerleşir ve kendi yetenekleri doğrultusunda da hem devlete hizmet sağlar hem de mutlu olmak için gerekli şartı yerine getirmiş olur.

Erdemin öğretilbilir olup olmadığı görüşüne baktığımızda ise Platon bunu ilk olarak Menon’da tanrısal bir armağan olarak nitelendirmiş ve bunu öğrenmenin mümkün olmadığından bahsederken sonrasında Protagoras’ ta, erdemi bir bilgi olarak kabul ettiği için öğretilbilir olduğunu kabul etmiştir. Yani erdemli olmanın yolunun eğitimden geçtiği mesajı burada verilmiştir. Bunun yanında Protagoras’ın savunduğu insanın her şeyin ölçüsü olduğu kavramı Sokrates tarafından reddedilmiştir. Theiatetos’ ta bu konu şu şekilde aktarılmıştır:

İnsan gelecekteki şey hakkında da hüküm verir mi? Gelecek olarak kabul ettiği şey, kabul ettiği için, gerçekten var olur mu? Örneğin, ısıyı al: hasta bir kimse sıcak olacağını ve bu sıcaklığın şu kadar olacağını sanıyor; başka biri, yani hekim tersini düşünüyor; şimdi ne dememiz gerekiyor? Gelecek ikisinden birinin

kararına mı uyacak, yoksa her ikisinininkine de mi, yani hasta, hekim için ateşli ve hararetili değilken, hem ateşli hem de hararetili mi olacak? (Platon, 2019a, s.178c).

İnsan her şeyin ölçüsü olursa ölçüde teklik ve birlik sağlanamaz ve erdemde bütünsellik olgusu oluşamaz. İyilik ve adalet gibi devletin temelini oluşturan kavramlar göreceli hale gelir dolayısıyla da tüm ölçü kavramı ortadan kaybolur. Bu nedenledir ki Platon'a göre insan her şeyin ölçüsü olamaz. Tek ölçü ve herkese göre iyi olan tanrısal olan ölçüdür çünkü "iyilik tekliktir" (Brun, 2007, s.36).

Theaitetos diyalogu aynı zamanda ideaların özü hakkında da bilgi içermektedir. İdealar dünyası çokluk içinde birliktir. Her şey için tek bir kavram vardır ve bu değişmez. Platon görüşünde, "çokluklar dünyası görülebilir lakin tasarlanamazlar fakat idealar dünyası tasarlanırlar ve görülmezler" (Platon, 2018, s.507c). İdealar dünyasında belirtilen bu kılıfsal aşkın özellik duyular dünyasında yer alan algılarımızın öznesini anlamlandırabilmemiz için vardır. Yani idealar bu aşkınsal özellik kapsamında görünen dünyanın nesnelere aksine değişmez ve yok olmazlar.

Platon bilgiyi insanları uykularından uyandıran onların geleceğe yönelmelerini sağlayan bir araç olarak tanımlar. Sokrates'in Savunması'nda ruhun üçüncü bölgesinde yer alan yeterince terbiye edilmemiş iştahları tarafından ele geçirilen ve Sokrates'in aleyhinde konuşan insanlar görmekteyiz. Bu insanlar ruhlarında yer alan öfkeye teslim oldukları için bahsedilen erdemlilik bilgisine sahip değildirler, uykularından uyanamamışlardır. Bundan dolayıdır ki Sokrates'in kendini savunmak için söylediklerine de kör ve sağır kalmaktadırlar (Platon, 2019a, s.35a). Aynı tema Gorgias eserinde de verilmiştir. Burada bir siyasetçinin öncelikle doğru olanı yapması gerekliliği savunulur. Bunun için de bilgiye ve bilgeliğe ihtiyaç vardır.

Başkalarının gözüne girmek ve sırf onları mutlu etmek amacıyla insan doğru bilgiye arkasını dönmemelidir. Bu durum ahlaki olgunluk olarak da nitelendirilebilmektedir. Ahlaki olgunluğa erişememiş ya da ölçülülüğü sağlayamamış kimseler kolayca yönlendirilebilmektedirler. Dolayısıyla eğitimin görevlerinden bir diğeri de ahlaki olgunluğun bireylerde oluşmasını sağlamaktır. Gorgias'ta şu şekilde belirtilmiştir:

Her şeyin erdemi, düzeninden mi gelir? Evet, diyorum ben. Bir şeyin iyi olmasını sağlayan bu düzen, o şeyin özünde bulunan, özel bir düzen midir? Öyledir. Düzenli olan bu şey ölçü müdür? Evet. Ölçülü ruh iyi midir? Evet demekten başka cevabım yok benim (Platon, 2019a, s.506d-e).

Ahlaki olgunluğa erişmemiş bireyleri yönetebilmek için söylev sanatının kullanılması alışlagelmiştir. Söylev sanatı ile bu bireylerin karar verme mekanizmaları etkilenebilmektedir. Platon'a göre bir durum insanların görmek istedikleri yerden onlara aktarılmamalıdır ve ne olursa olsun doğru olan yapılmalıdır çünkü yine Gorgias'ta denildiği üzere “öteki dünyaya ruhunda kötülükle gitmek bütün fenalıkların en büyüğüdür” (Platon, 2019a, s.522d).

Bunun yanında şiirin de İon diyalogunda belirtildiği gibi insanların tutumlarını etkileme konusunda bir etkileyciliği bulunmaktadır çünkü şairler işlediği konuya göre insanlarda coşkun duygular uyandırabilmekte ve bu durumu kullanarak onları kolayca yönlendirebilmektedirler (Platon, 2019a, s.535a). Bu nedendir ki şiirler de iyiye yönlendirici ve özendirici konular işlenmelidir. Şiirlerde eğer konu kısıtlaması uygulaması yapılmazsa ahlaki olgunluğa erişmemiş bireylerin anlayışları etkilenir ve bu olgunluğa asla erişememelerine neden olabilir. “Bu çeşit eserler zararlıdır; onları seyreden ve dinleyen hazırlığı yoksa yani benzetilen şeyin gerçekten ne olduğunu bilmiyorsa, içinin düzeni bozulur” (Platon, 2018, s.595b). Şairler eğitici rolü görürler lakin bahsedildiği gibi tek başına yeterli değildirler.

Toplumdaki diğer eğitimcilerden olan sofistler, Platon tarafından bu işi para veya herhangi bir karşılık bekleyerek yaptıkları için eleştirilere maruz kalmaktadırlar. Ona göre eğitim bireyin ruhunu özgürleştirmektir ve bu bir karşılık beklemeden yapılmalıdır. Bu konuyla ilgili Gorgias'ta şöyle der: “Bir kimseye iyi olması, ailesini, devletini, iyi yönetmesi için öğüt verme karşılığında para istemeyi herkes çirkin bulur” (Platon, 2019a, s.520e). Diğer yandan Protagoras diyalogunda Platon'un bu konu hakkında görüşlerinin değişmeye başladığını görmekteyiz. Sofistlerin bilge insanlar olduğunu kabul etmeye yaklaşmıştır çünkü yaptıkları işi erdem bilimi olarak kabul ettiği için öğretilerini görmüştür (Platon, 2019a, s.357c.). Yine de Sofist diyalogunda onları bilgi tüccarları olarak değerlendirmekten geri kalmamıştır.

Belirtmek gerekir ki Platon'un sofistlerin bilgeliğini kabul etmesi kimi kesimler tarafından ciddi bir biçimde değil de, daha ziyade alaycı bir biçimde olduğu söylenir. Sokrates'in Protagoras'ı onaylayarak insanda eksik olan erdem öğretimi gerekliliğini kabul etmesi erdem sosyal bir veri olduğunu kabul etmesi anlamına gelmez çünkü ona göre erdem görünende değil görünmeyendedir ve araştırılması

gerekir. Kabul edilen erdem hocaları sofistler değil onun desteklediği filozof krallardır (Brun, 2007, ss.42-43).

Platon esas görünüşün varlığını ararken sofistler göreceliğin ve mobilitenin peşinde koşmaktadırlar (Brun, 2007, s.49). Sofist diyalogu temel olarak varlık ve yokluk bilgisini ele almaktadır. Var olmayan şeylerden bahsedemeyeceğimizi Platon daha önceki diyaloglarında dile getirmiştir. Sofistlerin yaptığı şey doksomimetik olarak adlandırılabilir (Brun, 2007, s.72). Bu sözcük adından da anlaşılacağı üzere doksa yani sanı bilgisinden türemiştir. Sanı, daha önce de belirtildiği gibi kesin bilgi taşımamakta ve doğruluğu konusunda ise bunun bilgi haline dönüşebilmesi için belirli dayanaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Yani sofist her şeyin kaynağı insandır diyerek, kendisinin kendisine göre faydalı olduğunu iddia ettiği sanıları başkalarına bilgi olarak öğretmeye çalışmaktadır. Oysa öğrettiği şey bilgi değil, bilginin taklididir.

Platon felsefesinde bilginin taklidinin yeri yoktur bu durumda varlığı da kabul edilemez. Sofist diyaloguna baktığımızda Platon'un şu görüşüyle karşılaşırız; her şeyin ölçüsünün insan olduğunun varlığı kabul edilemezse eğer sofistler de yaptıkları iş nedeniyle de eleştirilemezler çünkü yaptıkları şey aslında yoktur ve böylece ortaya bir düğüm çıkar (Platon, 2019a, s.239c-d). Bu düğümü çözebilmek için yokluğun varlığını kabul etmek gereklidir. Diyalog içinde bu durum şöyle aktarılır: “Var olmayan bir bakıma vardır ve de tersine, var olan bir anlamda var değildir” (Platon, 2019a, s.241d).

Sofistler, birleşmesi gerekenleri ayırıp ayrılması gereken şeyleri birleştirmiş ve bir görünüş tekniği olan söylev sanatını savunmuşlardır. Onlar, metafiziksel bir yaklaşımla gökyüzünde kalmak isteyen yeryüzüne çekmek isterler (Platon, 2018, s. 246a). Oysa bu retorik ile yapılabilecek bir şey değildir. Bahsi geçen aslında logos bilgisidir ve buna da sahip kişiler yalnızca filozoflardır (Brun, 2007, s.78).

İncelemiş olduğumuz Platon'un diyaloglarının ana fikri bilginin ve beceri tekniklerinin bize bir sonuca ulaşma konusunda yardımcı olabileceği ancak esas ana amacın ne olduğu konusunda bilgi veremeyeceğini söyler. İnsanlar bu ana amaca yalnızca “iyi” yi düşünerek ulaşabilir. İyiyi düşünebilmek içinse önce kendimizi bilmemiz ve öz tanım bilgisini edinmemiz gerekmektedir (Brun, 2007, s.48).

Öz tanım bilgimizdeki anlayış idealar teorisinde yatmaktadır çünkü ruh ve iyi ancak bu şekilde bilinebilmektedir. İdealar dünyası ile varlıklar dünyası arasındaki bağlantıyı

sağlayan bilgi ise logosdur (Brun, 2007, s.77). Logos iyi olanı anlamamıza ve hatırlamamıza yardım eder bu nedenle de yalnızca bir söylev değildir. Eylemlerimiz gerçekten ziyade söyleme yakındır yani praksisten ziyade logosa yakındır. Her logosun bir praksis doğurup doğurmadığı sorunu ise Devlet'in dokuzuncu bölümünde şöyle açıklanmıştır:

- Anlıyorum bizim düşündüğümüz ve yalnız bu konuşmalarımızda yaşayan devlette demek istiyorsun; çünkü dünyanın hiçbir yerinde böyle bir devlet olduğunu sanmıyorum.
- Ama isteyen için gökte bir örneği bulunabilir, ona bakar ve kendini ona göre düzene sokar. Böyle bir devlet ister bir yere kurulmuş, ister daha kurulmamış olsun, onun yapacağı yalnız bu devletin kanunlarına uymaktır, başkalarının kanunlarına değil (Platon, 2018, s.592b).

Platon'un Eğitim Anlayışının Etkileri

Platon'un eğitim felsefesindeki yaklaşımları günümüzde öğrenme psikolojisinde öğrenme yöntemlerinden model alma yönteminin de temelini oluşturan bir niteliktedir. Güncel araştırmalarda çocukların çevrelerinde bulunan yetişkinlerin davranışlarına bakarak öğrendikleri ortaya konulmuştur (Selçuk, 2008, s.160). Platon'un iyi ideasına dayanan felsefesinde, eğitim toplumsal yaşam içerisinde farklı mesleklerdeki bireylerin üzerlerine düşen görevleri yapabilmeleri için yetkinliklerini geliştirerek devletin temelinde yatan adaletin gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Platon'un felsefesinde eğitim çeşitli yararlar da sağlamaktadır örneğin eğitim, bireylerin mutluluk arayışlarına aracılık eder. Eğitim, insan ruhunda mevcut bulunan üç bölüm arasındaki uyumu sağlayarak ve insana bazı erdemleri kazandırarak onu mutluluğa ulaştırmaktadır. Platon felsefesinin temelinde olan bilgelik, cesaret, adalet ve ölçülülük gibi erdemlere eğitim ile sahip olunabilmektedir. Eğitim ile bu erdemlere sahip olunması hem bireyin hem de toplumun mutluluğunu sağlayarak önemli bir yarar göstermektedir. Bireylerin yetenekleri olan alanlarda gelişmelerini sağlayarak da hem topluma hem de bireye yarar sağlamaktadır. Platon'un eğitimin faydaları olarak ele aldığı hususların günümüzde de güncelliğini koruduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde de eğitim, insanların yetkinlikleri olan alanlarda gelişmelerini sağlayarak hem bu bireylere hem de topluma önemli yararlar sağlamaktadır.

Platon'un felsefesinde eğitimin ideal devletin düzenin korunması ve iyileştirilmesi için temel önemde olduğu görülmektedir. Onun eğitim felsefesinde eğitim amacı, hedefi

ve yararı hem bireye hem de topluma olan yararlar bağlamında ele alınmaktadır çünkü topluma faydalı olan doğal olarak birey için de faydalıdır bakış açısı hâkimdir. Platon'un eğitim yaklaşımının etkileri kendi dönemini de aşarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Platon'un eğitim anlayışın etkileri felsefesindeki insan doğası ve siyasi anlayıştan ayrı düşünülemez. Platon'un anlayışında gerçeğin bilgisine ulaşmak ve gerçeğin kendisi bir hedef halini almıştır. Bu öğretilerini de öğrencilerine ve çevresine aktarmayı başarabilmiştir. İlk defa Platon günümüzde okul kavramına karşılık gelecek akademilerde eğitim vermiştir.

Platon doğruluk ve akıl arasındaki ilişkiyi ayrılmaz bir ilişki olarak saptamasına rağmen kuramcı bir filozof olarak görülmemektedir. Bunun nedeni ise ahlaksal değerlerin doğru felsefesi içinde barındırılması ve herkesin hem bu dünyada hem de ölümden sonraki yaşamda mutlu olabilmesinin ahlaki değerlerle ve üstün ahlakla bağdaştırılmış olmasıdır. Platon'un öteki dünya inancı ateistlik kavramını tamamen reddetmektedir. Onun bu düşüncesi ortaçağ tarihinde Hıristiyan teolojisi ve felsefesinin destekleyicisi olmuştur (Störig, 2013, s.159).

Öğrencisi Aristoteles de hocası gibi, bilginin değişebilir varlıklarda aranmaması gerektiğini, bunun aldatici olacağını tıpkı idealar gibi ide arayışında olması gerektiğini kabul eder. Platon felsefesi ile görüldüğü gibi Aristoteles'i de etkilemiş ve ölümünden sonra onun üzerinde yarattığı bu etki şiir satırlarına şu şekilde yansımıştır:

O eşsiz insanın
Anılmasın kötülerin dudaklarında adı
Övmeye hakkı yoktur sözlerinde onu.
İlk kez o bildirmişti açıkça
Söz ile ve eylem ile Mutludur erdemli olan.
Yazık, hiçbirimiz eşit olamayız ona

(Copleston, 2013, s.140).

Platon'un ölümünden sonra da kurmuş olduğu akademi öğrencileri ve çevresindeki etkin kişiler tarafından devam ettirilmiştir. Bu akademide Platon'un da yaşamında üzerinde durduğu Pisagorizm daha da görünür hale gelmiştir. Pisagorizm ruh göçü, açıklama ve kurtuluş inançlarının bileşkesidir (Störig, 2013, s.159).

Platonizm, dünya çapında tanınmış ünlü matematikçi Roger Penrose tarafından da kabul edilmiştir onun şu sözleri kanıt niteliğindedir: "Mandelbrot kütleli insan tininin icadı değildir. Bu bir keşiftir. Kütle, tıpkı Everest dağı gibi sadece vardır" (Störig, 2013, s.161).

Anlaşılabileceği üzere matematikte Platonizm buluş kavramını anlamlandırmak için kullanılır. Yani demek istenir ki aslında buluş yoktur, keşif vardır. Bilgi zaten vardır ve keşfedilene kadar idealar dünyasındaki yerinde bekler.

Platon'un etkileri sadece pozitif değil aynı zamanda negatif olarak da yorumlanmıştır. Avusturyalı felsefeci Karl Popper tarafından günümüzde yer alan totaliter sistemin temellerini atmış olmakla suçlanır çünkü Platon felsefesinde devlete mutlak itaat beklenir ve bireysel yaşamdan eğitime, eğitimden siyasete tüm yetkiler devlet yöneticilerinde toplanır (Störig, 2013, s.162).

Hristiyanlık sonrası dönemde Yeni Platonculuğun ortaya çıkmasında da Platon etkileri görülmektedir. Bahsi geçen Yeni Platonculuk, yeni akademi ile karıştırılmamalıdır. Yeni akademi, eski akademiye oranla gerçeğin bilgisi öğretisini yorumlarken buna aynı zamanda da septik yaklaşır. Yeni akademi olarak adlandırılmasının nedeni budur. Yeni Platonculuk ise, Platon felsefesinde olduğu gibi idealar ve tinsel inançlara sahiptir lakin bunların farkı daha salt bir idealist anlayışa dayanmalarındadır. Evrensel oluşum tinsel dayanaklarla temellendirilmektedir ve anlayış her şeyin tanrıdan gelip yine ona döneceğini savunur (Störig, 2013, ss.190-191).Yeni Platonculuğun yansımaları İslam filozoflarında da görülmektedir, örneğin; Farabi ve Ibn-i Sina'nın Sudur Nazariyesi bu görüşün izlerini taşımaktadır (Erdoğan, 2004).

Platon eğitim yaklaşımının etkilerini görüldüğü gibi insan doğası, siyaset ve bilgi felsefesi anlayışından kopararak incelemek mümkün değildir çünkü eğitim anlayışı aslında bunların hepsinin meydana getirdiği bir bütündür. Platon'un başlattığı etkiler kendisinden sonraki pek çok anlayışı etkilemiş ve yukarıda bahsedildiği gibi pek çoğuna da temel dayanak oluşturmuştur.

John Locke' un Felsefesine Genel Bakış

Platon'un bahsettiği bilginin kaynağına dair olan verilmiş açıklamalarına Aydınlanma Çağı döneminde John Locke karşı çıkarak tam tersi bir görüş belirtir. Ona göre zihin dünyaya geliş anında “boş bir beyaz kâğıt” gibidir (Locke, 2017a, s.97).

Antik çağdan modern döneme geçişte Aydınlanma Çağı filozoflarından biri olan John Locke öncelikle bilgiye ulaşma konusunda bilginin zihinsel idealar yoluyla kavranabileceği olgusunun tam tersini savunmuş ve buna karşın ampirizmi savunmuştur.

Bir birey öncelikle akli kullanmalı ve doğru bilgiye ulaşma konusunda akli temel almalıdır. John Locke'a göre bireyin zihni doğduğu andan itibaren boş bir levha yani "tabula rasa"dır ve zihin zaman içerisinde bilgiyi elde ederek şekillenir. Bu boş levha zamanla tecrübeler aracılığı ile dolar ve bilgilerimiz tamamen duyuların algısıyla şekillenir ve oluşur (Androne, 2014).

Locke'un felsefesinde genel bakışta onun sahip olduğu felsefi düşüncelerini ortaya koymasını sağlayan arka plana da bakılması gerekir. Rönesans'la birlikte insanın algısı anlayışı değişmiş ve değişen bu yeni anlayış merkezine bilim ve akıl koyularak yeni bir insan felsefesi meydana getirilmiştir (Störig, 2013, s.265).

Rönesans'la birlikte bilim anlayışı doğmuş ve bu da matematiksel yöntemle dayandırılmaya başlanmıştır; örneğin Thomas Hobbes'un Öklid geometrisini keşfi "Felsefenin Öğeleri" kitabını çıkarmasına esin kaynağı olmuştur (Woolhouse, 2019, s.44). İnsan ve akıl ikilisi antik çağda etik ile bağlantılı olarak açıklanırken Rönesans ve sonrası dönemde bu ilişki insanın eylemleri ve davranışları bağlantısında açıklanmıştır (Störig, 2013, s.378).

Aydınlanma ve akıl çağında bahsi geçen etkiler Locke' un görüşlerini etkilemiş ve felsefesini şekillendirmesinde bir yol oluşturmuştur. Locke kendisinden önceki skolastik eğitim müfredatına karşı bir ampirist olan Bacon ve Thomas Hobbes'tan oldukça etkilenmiştir. Doğa ve insanın bilgisinin birbirinden ayrılması gerekliliği savunulurken felsefenin bütünüyle duyulardan geldiği anlayışı bu dönemi egemenliği altına almıştır (Woolhouse, 2019, ss.96-97).

Kendisinden önce gelen ampirist filozoflar bulunmasına rağmen Locke, modern ampirizmin kurucusu olarak kabul edilmektedir. Bunun nedeni de bilginin duyulara dayandığına dair uzun bir anlatı ve savunuyu vererek doğa bilgisinin ilerletilmesi için kurulmuş olan Londra Kraliyet Cemiyeti'ne sunduğu katkıyı teorik bir sistemle meşrulaştırarak sunmuş olmasıdır (Woolhouse, 2019, s.94).

Locke bilgi edinmenin tek yolunun duyu algısı ve içe bakış ilişkisi ile mümkün olduğunu savunur. "Duyuların yardımı ve hizmeti olmadığı takdirde akıl, panjurları kapatılmış bir pencerenin arkasında, karanlıkta çalışmakta olan bir işçinin gerçekleştirebileceğinden daha fazla bir başarı elde edemeyecektir" (Locke, 1999, s.42).

Bu nedenle aslında bir görgücü olarak sınıflandırılrsa da salt görgücülük anlayışından uzaktır çünkü aynı zamanda bir metafizikçidir (Copleston, 1998, s.78).

Anlığın doğasına ilişkin güçlerini, bunların nereye dek uzandığını, ne gibi şeylerle ne ölçüde orantılı olduğunu ve bizi nerede yardımsız bıraktığını keşfedebilirsem, bunun insanın yüklü zihnini kendi kavrayışını aşan şeylere karışmakta daha sakınlı davrandırmak; sınır noktasına vardığında onu durdurmak ve inceleme sonunda yeteneklerimizin sınırı dışında olduğu anlaşılan şeyler konusunda dingin bir bilgisizlik içinde yerinde kalmasını sağlamak açısından yararlı olacağını düşünüyorum (Locke, 2017a, s.69).

Onun bu metafizikçi yanı bilgiyi kavrayabileceklerimiz ve kavrayamayacaklarımız olarak sınıflandırarak aklın üstünde bulunan yani akıl tarafından kavranamayacak olan bilgilerin tanrısal bir bildiriş olabileceği durumunu kabul etmesinden kaynaklıdır. Roger Stuart Woolhouse'un (2019) belirttiği üzere: "Locke' un özel olarak dini ve ahlaki bilgiye ve daha genel olarak da bilginin kendisine ilgisi, Antik Yunan şüpheciliğinin 17. yüzyıldaki yeniden keşfinin bu konular ile daha geniş ilişkisinin bir sonucudur" (s.96).

Locke'a göre insan anlığı, bütün düşünceleri ele almaya uygundur çünkü nelerin ele alınacağını nelerin ele alınmayacağını uygunluğu belirtilirken bile ele alınamayacak şeyler konusunda bir düşüncenin ortaya çıktığı görülmektedir. "Bilgilerimizin idelerimizi aşmadığı net bir şekilde ifade edilmektedir" (Locke, 2017a, s.369). Bu felsefede insan zihninde doğuştan bilgilerin varlığı kesinlikle reddedilir. Doğuştan bilgi iddiasının gerçek olabilmesi için evrensel bir onayın da var olması gerekir (Locke, 2017a, s.73). Ancak en genel şekilde kabul edilen ahlak ilkelerine baktığımızda dahi bir evrensel onaya rastlanmamaktadır; örneğin, Locke'a göre, birtakım alışkanlıklarından dolayı bazı insanlar genel kabul edilen ahlak kurallarına uymayabilirler o halde bu insanların zihninde doğuştan ahlak bilgilerinin var olduğundan bahsetmek mümkün değildir.

Ahlak kuralları bir kanıt gerektirirler, demek ki doğuştan değil. Beni doğuştan kılışal ilkeler konusunda kuşkuya düşüren nedenlerden bir başkası da, bir kimsenin haklı olarak nedenini sormayacağı bir ahlak kuralının önerilemeyeceğini düşünmemdir. Oysa bunlar her doğuştan ilkenin olması gerektiği gibi, doğruluğunu kesinleştirecek bir kanıt ya da kabul edilmek için bir neden gerektirmeyecek ölçüde kendiliğinden apaçık olsalardı, böyle bir neden sorma gülünç ve saçma olurdu (Locke, 2017a, s.86).

Onun görüşünde erdemlerin genel olarak insanlar tarafından kabul görmesinin nedeni doğuştan olarak varlığına değil bireylere sağladığı yarara dayanmaktadır (Locke, 2017a, s.87). İnsan aklının bilmediği bir şey orada var olamaz. Terimlerin anlamları ile

birlikte var olduğunu düşündüğümüzde bunları algılamak ve bağlantı oluşturabilmek için başka düşüncelerin varlığına ihtiyaç da ortaya çıkar. Bu bağlantıları henüz kuramamış olanlar ne olduklarını bilmedikleri bir şeyin aslında ne olduğunun bilgisini bilemezler (Locke, 2017a, s.220).

Locke' un bir görgücü olduğu görüşünden bahsedilmişti, bilgi kavramına bakış açısı da çoğunlukla bu şekilde değerlendirilir. Ona göre eğitimin mihenk taşı olan bilgi, duyum ve derin düşünme yolu ile elde edilir.

Zamanla zihin, duyum yoluyla edinilen ideler üzerindeki kendi işlemleri üzerinde düşünmeye başlar ve düşünüm ideleri takımı biriktirir. Bunlar zihin dışında bulunan dışsal nesnelere duyularımız üzerinde yaptığı izlenimlerdir ve zihin üzerinde düşündüğü zaman kendi iç gözleminin de nesnesi olacak olan içsel ve kendine özgü güçlerde doğan kendi işlemleri bütün bilginin kaynağıdır (Locke, 2017a, s.107).

Dışsal nesnelere anlığa iletilmesi sonucu algı meydana gelir. “Algılama bilginin giriş kapısıdır ve ilk adımdır” (Locke, 2017a, s.133). Bu algının oluşmasına etki eden şeyler duyumlar tarafından iletilir. Kendi anlığımızda tecrübelerimizden kaynaklı bulunan bilgiler ile duyular tarafından bize iletilen bilginin sentezlenmesi ve işlenmesi ise derin düşünme olarak adlandırılmaktadır. Bahsedilen süreç insanda bilginin oluşum sürecidir. Böylece neden ve etki kavramlarına da bir parça da olsa açıklama getirilmiştir (Copleston, 1998, s.85).

Aklın nasıl kullanıldığı bilgiyi edinme sürecinde önem teşkil etmektedir çünkü bireyin mutluluğu tamamen bununla ilgilidir. Locke'a göre deneyimler iki türdür; dış deneyim ve iç deneyim. “Anlığımızı düşüncenin bütün gereçleriyle donatan şey, ya dışsal duyulur şeyler üzerinde ya da zihnimizin algıladığımız ya da düşündüğümüz şeylerle ilgili olarak yaptığı içsel işlemlere yönelik gözlemlerdir” (Locke, 2017a, s.98).

Beş duyu organımızla algıladığımız ve müdahale edemediğimiz deneyimimiz dış deneyimdir. Buna örnek olarak ise beyaz renkte gördüğümüz bir nesneyi siyah gördüğümüzü söylememiz verilebilir. İnsan dış deneyimin edilgen öznesidir ve buna müdahale edememektedir çünkü “çıplak algılama sırasında zihin edilgindir” (Locke, 2017a, s.129). İç deneyim ise, bireyin içsel dünyasındaki edindiği tecrübelerdir. “Dışsal nesnelere, zihne hepsi de kendilerinin bizde ürettiği değişik algılar olan, duyulur ideleri sağlar, zihin de anlığa kendi işlemlerinin idelerini sağlar” (Locke, 2017a, s.99).

Zihnimiz yukarıda bahsi geçen deneyimleri algı yoluyla edinmektedir ve kesin bilgiye ulaşma yönteminde bu ideler bir araya getirilerek zihnimiz tarafından birleştirilir veya farklı noktalara odaklanarak karşılaştırma ve soyutlama yöntemi ile bu ideler birbirinden ayrılır. “Zihnin bütün genel ideleri böyle yapılır. Bu insan gücünün ve işlem biçiminin, özdeksel ve zihinsel dünyada aynı olduğunu gösterir” (Locke, 2017a, s.143).

Locke’ a göre üç tür bilgi bulunmaktadır; “sezgisel, tanıtılı ve duyusal”. Böylece edimsel olarak algılanan nesnelere iç duyum üzerine kurulan bilgileri de bilgi türlerine eklenmektedir.

Bizim dışımızdaki tikel nesnelere, nesnelere bize gelen idelerin edimsel girişlerinin bizde ürettiği algı ve içsel duyuma dayanan bilgisini de ekleyebileceğimizi sanıyorum; böylece değişik derecelerde bulunan ve değişik kanıtlanma ve kesinleme yolları olan üç tür bilginin, yani, sezgisel tanıtılmalı ve duyusal bilgilerimizin bulunduğunu kabul edebiliriz (Locke, 2017a, s.368).

Kısaca açıklamak gerekirse sezgisel bilgi algı ile derin düşünme arasındaki bağlantının doğrudan sağlandığı durumlarda elde edilen bilgidir. “Zihin kanıtlanma ya da inceleme sıkıntısında katlanmadan, doğruyu yalnızca ona yönelerek algılar” (Locke, 2017a, s.362). Kendi var oluşumuz üzerine olan bilgimiz sezgisel bilgidir (Locke, 2017a, s.403). Tanıtılı bilgi ise algı ve derin düşünme sonucunda ortaya çıkardığımız bilgi, var olabilmek için arada başka bağlantılara da ihtiyaç duyan bilgidir. “Zihin, bir üçgenin üç açısıyla iki dik açının büyüklükleri arasındaki uyuma ya da uyuşmamayı bilmek istediği zaman bunu dolaysız bir bakışla ve onları karşılaştırarak bilemez” (Locke, 2017a, s.363).

Locke’a göre doğal bilimde ya da deneysel felsefede önermeler direkt kanıtlanamaz. Bu açıklaması da Locke’u görgüselciliğinin yanında ussalcı olarak da tanımlamamıza olanak verir (Copleston, 1998, s.119). Duyusal bilgi de sezgi ve tanıtılma türleri dışında kalan bilgi çeşididir. Bu da ancak “inanç ya da kanı” olabilir (Locke, 2017a, s.367). Duyusal bilgiler nesnelere doğasına ilişkin gerçekte var olan bilgilere net bir şekilde ulaşmamız konusunda yardımcı olamazlar. İnsanlar “gece güneşi düşündüğü ya da gül kokladığı zaman ya da bunun kokusunu anımsadığında” algıda aleni bir farklılık oluşmaktadır (Copleston, 1998, s.117).

Locke’ un bilgi kuramına göre bir kişi bilincinde olmadığı bir şeyden sorumlu da tutulamaz. Bu noktada “kişisel özdeşlik” anlayışı devreye girmektedir. Bu açıklama, yasalar tarafından değerlendirilirken bir kişinin zaman içinde yine aynı kişi olup

olmadığının açıklamasından ziyade kişinin geçmişte yaptıkları ve bunların ahlaksal açıdan yanlışlık ve doğruluğu ile ilgilidir (Woolhouse, 2019, s.124).

Uyanmış Sokrates'i uyuyan Sokrates'in yaptığı ve uyanmış Sokrates'in bilincinde olmadığı bir şey için cezalandırmak, ikiz kardeşler, dış görünüşleri bakımından ayırt edilemeyecek kadar birbirlerine benzedikleri için bunlardan birini ikiz kardeşinin yaptığı ve kendisinin habersiz olduğu bir şey için cezalandırmaktan başka bir şey değildir (Locke, 2017a, s.239).

Locke' un genel felsefesi anlayışında kapsamlı fikir sahibi olabilmek için siyaset felsefesine de bakmak gereklidir. Bu bağlamda John Locke otorite konusunda, buna boyun eğilmemesi gerekliliğini savunmuş ve bu düşüncesinden dolayı da çağındaki aristokratlar tarafından eleştirilere maruz kalmıştır; çünkü Locke bilgiye ulaşma konusunda herhangi bir otoritenin değil yalnızca aklın rehber alınması gerektiğini savunmuştur (Woolhouse, 2019, s.129).

İnsanlar doğa durumunda özgür ve eşit olmalarına rağmen kendi hakkını korumada yetersiz kalabilir ya da özgürlüğü konusunda fazla ileri gidebilirler. Bu nedenle de insanlar sahip olduklarını adil bir şekilde koruyacak bir otoriteye emanet etmelidirler (Timuçin, 2006, s.29). Devlet tam bu noktada ortaya çıkarak toplumda huzuru sağlamaktadır. Locke, "hukukun bittiği yerde tiranlık başlar" diyerek bu devletin bir hukuk devleti olması gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede her bireyin özgürlüğünün hukuksal bütünlükte korunmazsa tiranlar tarafından zarara uğrayacağı açık bir dille ifade edilmiştir. Devletin en önemli misyonu ise yurttaşlarının mülkiyetlerini savunmak ve korumaktır (Woolhouse, 2011, s.216).

Devlet yöneticilerinin mutlak otorite olmadığını ve almış oldukları karar eğer itaat edilmeye layık olmayabilir. Bu durumda bu kararlara karşı çıkılabileceğinden bahseder. Siyasi yönetim otoritesini kullanarak belli bir kişinin vicdanına gayrimeşru gelebilecek bir şey emrederse ne olur? Böyle bir şey olduğu takdirde o belli kişinin yasal olmadığını tahmin ettiği eylemden kaçınması gerekir diyorum (Locke, 2017b, s.73).

Bireyler bir gün haklarını bu siyasi otoriteye de karşı savunmak zorunda kalabilirler. İşte esas bu nedenle siyasi otorite mutlak değildir ve bu otorite çoğunluk olan halka hizmet ederken aynı zamanda hesap vermek de zorundadır (Woolhouse, 2011, s.219). Locke da siyaset felsefesi kapsamında ödev anlayışına da değinir. Ondaki ödev anlayışı, başkasının malına zarar vermeme ve aynı şekilde bireyin kendisine karşı yapılacak olan zarar verme girişimlerine karşı olan davranışlardan kendisini koruması şeklinde yorumlanır (Woolhouse, 2019, s.127).

Peki, korunması gerekli olan bu bireysel mülkün bir kişiye ait olduğu nereden bilinebilir? Locke, buna da emek teorisi kavramıyla bir açıklama getirir. Yani eğer bir insan bir ürünün üzerine emek veriyorsa, onun üzerinde de hak iddia edebilme imkânı doğar. Dolayısıyla da aslında her insanın yaşamı onun kendi ürünüdür algısı ortaya çıkar, bu fikir aslında geniş anlamda mülkiyet kapsamına girer (Timuçin, 2006, s.50).

Bireyler üzerinde emek verdiği mülkü miras olarak kendisinden sonraki gelen nesillere de bırakabilir. Önemli olan temelde kişinin ürettiğini ya da emeği ile kullanım sağladığını israf etmeden ve boşa harcamadan ölçüsüne göre tüketebilmesidir. Bu kapsamda sınırsız mülk edinme hakkı yoktur (Timuçin, 2006, s.39). Fakat doğru akıl olgusunu kullanamayan bireyler bu eşitliği bozabilme potansiyeline sahiptirler. Bu nedenle ortak bir ölçü oluşturulması şarttır. Yasalar bu ortak ölçü kapsamına girmektedir.

Geniş anlamda ise mülkiyet kavramı bireyde onur ve özgürlük gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Yani bireylerin sahip oldukları kendi kişilikleri aslında onların mülkiyetidir (Timuçin, 2006, s.49). Bu kişiliğin gelişmesi ilk aşamada ancak ailede sağlanan eğitim ile mümkün olmaktadır.

Bireyin aklını doğru kullanan bir kişiliğe dönüşmesi ve dolayısıyla toplumun erdemli bireyler üretmesi önem arz eder. “Ayakta durabilmenin tek amacı erdemlerin korunmasıdır” (Locke, 2004, s.59). Aksi takdirde toplum ile uyumsuz, yasalara uyum sağlayamayan, ussal yetkinliğe ulaşamadığı için başkalarının hak ve mülkiyetlerine göz diken bireyler yetişir. Bu da toplum düzeninin devamı için tehlike arz eder. Toplumsal düzeni bozma ihtimali olan her eylem yasalar tarafından kontrol altına alınmalı ve denetlenmelidir fakat bu düzenlemenin asıl temeli eğitimidir (Copleston, 1998, s.138).

Eğitim görüşüne değindiğimizde, Locke’ un her insanın ülkesine hizmet etmesi gerekliliğine inancı doğrultusunda doğru eğitim yönteminin bunu sağlayabileceğini savunur. Çocukların doğuştan getirdikleri ve sahip oldukları maya tamamen reddedilmez ancak uygun disiplin ve eğitim yöntemleri sağlanmazsa bu mayanın yalnız başına bireyin gelişiminde herhangi bir katkısı olmayacağını da altını çizer (Locke, 2004, s.10).

Eğitim sürecinde ailelerin önemi de yadsınmamaktadır ve Platoncu felsefeden farklı olarak ailedeki eğitimi verecek olan eğiticilere çocuğun eğitilmesinde çok önemli

görevler düşmektedir. Locke' un kendisi de Westminster School'a başlamadan önce bir süre evde eğitim aldığı için eğitim düşüncesinde de bireysel eğitim mefhumunu savunur. Ona göre ulusun refahı ve mutluluğu verilecek olan iyi eğitime bağlı olarak gelişmektedir (Copleston, 1998, s.75).

Eğer bir çocuk dünyaya zihni boş bir levha olarak geliyorsa, önemli olan çocukta kişiliği geliştirmek, gerçek hayatın gereklilikleri doğrultusunda çocuğu adım adım yetiştirmek ve beklenen davranışları ona kazandırmaktır. Bu da tamamen eğiticinin görevidir.

Bir eğitici bahsedilen ahlaki değerler üzerine kurulu eğitimi uygularken çocuğun ahlaki eğilimlerinin farkına varamayabilir. Yani öğrencinin belki de iyi olana karşı doğal bir mayası olabilir. Bu da aslında genetik bir miras olarak düşünülebilir. Diğer yandan da akıllara şu soruyu getirmektedir; çocuğun dünyaya gelirken barındırdığı ve genetik kodlarında yer alan eğilimler niçin yok sayılarak zihin bir "tabula rasa" olarak kabul ediliyor?

Çocukta ana karnındayken ideler vardır. Bu yalın ideler doğuştan ideler olmaktan uzaktır. Burada duyumun etkileri olarak sözü edilenler ancak beden, orada ortaya çıkan etkilenimlerinden doğarlar ve böylece zihin dışındaki bir şeye bağlıdırlar. Üretilme biçimi bakımından duyudan gelen öteki idelerden zaman önceliği bakımından ayrılırlar. Oysa doğuştan gelen ideler beden üzerindeki işlemlerden gelmez (Locke 2017a, s.130).

Locke eğitim üzerine olan kitabında dünyaya gelirken tanrının bireylere belirli bir karakter verdiğini ve bunun tamamen değiştirilmesinin neredeyse imkânsız olduğunu, kabiliyetlerin tamamen değiştirilmesinin mümkün olmadığını vurgular. Bunu da şu cümle ile açıklar: "çocukların hepsinin farklı huylara sahip olduğunu kabul etmeliyiz" (Locke, 2004, s.76).

Locke çocukta var olan doğal mayayı kabul eder ancak ona göre eğiticinin görevi yalnızca bunu önemsemekten ziyade çocuktaki doğayı yeniden inşa etmektir. Yani eğitici sosyal yaşamın gerekliliklerini, çocuğun doğasını tamamen de yok saymadan, çocuğun ilgileri ile yaşadığı toplumun beklentilerini harmonize etmelidir. Bu ancak "öğretmen kapasitesine sahip ciddi adamların" işidir (Locke, 2004, s.78). Bir eğiticinin bu bahsedilenleri başarılı olarak yapabilmesi çocuk psikolojisi ve insan doğası bilgisine dayanmaktadır (Androne, 2014).

Bahsedilen sistemde zihin, beden ve ruhtan ayrı düşünülemez. Bedensel sağlık mutluluğu ve başarıyı perçinleyecektir, keza ruhsal ve ahlaki gelişim de bireyi daha ileri götürecektir. Bireyde başarıyı ve mutluluğu gerçekleştirmek için sistem içerisinde biraz daha bireyci bir yaklaşım sunarak bireysel farkındalığı ön plana çıkarmıştır.

Sağlam vücutta sağlam kafa, mutluluk halinin kısa fakat tam tanımlamasıdır. Bu ikisine sahip kimsenin isteyeceği çok az şey olur. Bunlardan birisinin eksikliğini çeken ise daha az iyi bir hayat sürecektir. İnsanın mutluluğu veya mutsuzluğunun en büyük sebebi kendisidir. Zihni akıllıca işlemeyen kişi hiçbir zaman doğru yolu seçmeyecektir ve vücudu hasta ve zayıf olan hiçbir zaman ilerleme kaydedemeyecektir (Locke, 2004, s.13).

İnsanların ne yapıp ne yapmaması gerektiği Locke'a göre eğitim yoluyla öğretilir. Eğitime getirdiği, çocuğun aile içinde eğitim alması ve iyi yetiştirilmesi, baskıcı ve zorlayıcı eğitimden kaçınılması anlayışı Aydınlanma Çağı filozoflarından olan Rousseau'ya da ilham kaynağı olmuştur. Bu etkinin izleri Rousseau'nun Emile adlı eserinde net bir şekilde görülebilmektedir (Störig, 2013 s.356). Locke' un eğitim anlayışı ayrıntılı olarak John Locke' un eğitim anlayışı başlığında detaylandırılmıştır.

John Locke Düşüncesinde İnsan Doğası

Aydınlanma düşüncesinin ve liberalizmin ilk önemli temsilcilerinden olan John Locke, insan doğasına yaklaşımıyla da hem döneminde hem de daha sonraki dönemlerde önemli etkiler yaratmıştır. Öncelikle Locke' un insan doğasına yaklaşımında kendisinden önceki ve kendi dönemindeki filozofların yaklaşımları ile farklılaşan ve benzeyen yönler olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda Locke, Platon başta olmak üzere Antik Yunan filozoflarının insanın doğuştan bilgilerle doğduğu daha sonra bu bilgileri hatırladığı düşüncesine de kendi çağdaşı sayılabilecek Hobbes'un insan doğasına dair materyalist yaklaşımlarına da eleştirel bir temelde yaklaşmıştır (Senemoğlu, 2017, s.192).

Locke' un insan doğasına yaklaşımı onun ahlak felsefesi başta olmak üzere genel felsefesinin etkilerinden bağımsız değildir. Zira Locke' un felsefesinde temel bir yere sahip olan doğa durumu nosyonu onun insan doğasını açıklamasında da önemli bir yer tutmaktadır. Zaten genel olarak bakıldığında insan doğası kavramının tanımlanmasının epistemolojik sorunların temellendirilmesinde ve çözümlenmesinde başrolde olduğu görülmektedir (Kılıç, 2004).

Locke, bireye ve topluma dair düşüncesini doğa durumu nosyonu üzerinden temellendirmektedir. Bu bağlamda onun doğa durumu mefhumunu irdelemenin insan doğasına yaklaşımı için önemli olduğu bir gerçektir.

Locke, özellikle dönemindeki mutlakiyetçilik yanlılarına karşı verdiği fikir mücadelesinin de etkisiyle doğa durumunu temellendirmeye insan hayatı üzerinde kontrol kuran insan otoritesini sorgulayarak başlamaktadır. Bu bağlamda Locke' un doğa durumu tarifinin ahlaki bir içeriğe sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu düşünceden yola çıkarak Robert Filmer'a yönelik şunları dile getirmiştir: “insanın doğal özgürlüğü biçimindeki ilkeyi çürüteceğini iddia ettiği bir söylevde, bunu sadece Adem'in otoritesi varsayımını kullanarak, ancak bu otoriteye ilişkin herhangi bir kanıt sunmaksızın yapacağını söylemesi güçlkle katlanılabilir bir şeydir” (Locke, 2016, s.11).

İnsanın insan üzerinde egemenliğinin biçimi olarak politik iktidarın bulunmadığı doğa durumu yaklaşımında Locke, tanrıya atıfta bulunmaktadır. Ona göre, tanrı tarafından eşit ve özgür yaratılmış olan ve aynı türden olan insanların birbirleri üzerinde egemenlik kurma ve birbirlerini yönetme hakkı bulunmamaktadır. Dolayısıyla, Locke' un doğa durumu yaklaşımıyla da bağlantılı olarak insan yaratılış bakımından özgür ve eşit bir doğaya sahiptir.

Locke' un insan doğasına yaklaşımında akıl temel bir yer tutmaktadır. Locke, akıl çerçevesinde bir doğa durumunda insanların doğaları gereği özgürlük ve barış içinde yaşayacaklarını belirtmektedir. Locke' un bu düşünceleri Aydınlanma ve daha sonraki süreçlerde ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen insan hakları ve pozitif hakların da çıkış noktası olarak ele alınmaktadır (Karakaş, 2019, s.260).

Doğa durumunda doğru akıl yardımı ile eylemlerin ahlaka uygun bir şekilde gerçekleştirilebileceğini savunabileceği anlayışında belirleyici tanrıdır ama erdemli insanlar nasıl erdemli eylemlerde bulunabileceklerini anlayıp ona göre davranabilirler. Doğru akıl Locke tarafından doğal ışık olarak da adlandırılır fakat bu doğal ışık tanrı değildir. “Tanrının var oluşunun birçok yoldan apaçık olduğunu ve insanların büyük çoğunluğunun doğa yasasına tanıklığının tanrıya borçlu olduğumuz us ışığında gerçekleştiğini kabul ediyorum” (Locke, 2017a, s.87).

Tanrı, doğa yasasının kaynağı olarak barış halinin sürmesi için önemli bir role sahiptir çünkü ona göre tanrı insanlar üzerinde kendi türünden başka insanların egemenlik kurmasına izin vermemiştir. “Tanrı, insanı dilediği zaman onu aklıktan öldürecek biçimde bir başkasının merhametine terk etmemiştir” (Locke, 2016, s.42). Buradan hareketle, Locke’un tanrıyı ele alışında insan doğasına ilişkin düşüncelerinin meşrulaştırılması ve doğa durumundaki barış halinin devamlılığının sağlanması düşüncesinin yattığını söylemek mümkündür (Çetin, 1995, s.166).

Tanrı ile akıl karşıt veya birbirlerinin yerini alan olgular olarak görülmemektedir. Ona göre doğa durumu, tanrının insanı yaratmış olmasından ve insanın başka bir insan tarafından yaratılmamış olmasından temellendirilmiştir ve akıl da bu doğa durumun idaresini sağlayan genel bir fenomendir (Karakaş, 2019, s.266). Dolayısıyla, Locke’ un doğa durumunu yaratıcı bir tanrı ve akıl temelinde bir düzen ve işbirliği olarak tanımlayarak Hobbes’un insan edimlerini temele alan ve tanrıya yer vermeyen doğa yaklaşımından farklılaşmaktadır. İki yazarın da doğa durumunu açıklama hususunda farkları insan doğasına yaklaşımlarında da ortaya çıkmaktadır.

Hobbes, doğa yasasını güç, şiddet ve aldatma düzeni olarak ele alırken, Locke doğa yasasını yukarıda da açıklandığı gibi insanların tanrı tarafından yaratılmış ve akıllı bir doğaya sahip olmaları nedeniyle insanları eşitlikler zemininde birleştiren etik bir düzen olarak ele almaktadır (Farago, 2013, s.297). Dolayısıyla, Hobbes, doğa durumunu bir savaş hali olarak ele alıp insan doğasını da kötücül olarak yorumlamasına karşın Locke, doğa durumunu ancak doğa yasasının ihlal edilmesi ile savaş haline dönüşebilen bir barış hali olarak ele alıp insan doğasını da kötücül olarak yorumlamamaktadır.

Locke’a göre doğa durumundaki savaş hali insanın doğasının kötü olmasından kaynaklanan genel bir sorun olmaktan ziyade, doğa yasasına ve onun temel fenomeni olan akla aykırı olan bireylerin edimlerinin bir neticesidir. “Zor, haksız olarak uygulandığında, bir savaş durumu yaratır; ama bu doğa durumu ile özdeşleştirilmemelidir” (Copleston, 1998, s.135).

Locke, barış halini insanların sadece kendilerini düşündükleri bir durum olarak değil, diğer insanları da düşündükleri ve buna göre eylemlerde buldukları bir şekilde ele almaktadır. “Herkesin asıl ve ilk uğraşı kendi ruhu, daha sonra ise toplum barışı olmalıdır” (Locke, 2017b, s.74). İnsanlar arasındaki ilişkilerin ve doğa durumunun barış halinin sorunsuz şekilde sürdürülebilmesi için akıl temelinde eylemlerde bulunmayan

insan barış halini bozduğu gibi tanrıya da karşı gelmektedir çünkü itaat “önce tanrıya sonra kanunlara yönelik olmalıdır” (Locke, 2017b, s.73). Dolayısıyla tanrı, insanların barış halini ve birbirleriyle ilişkilerini bozmamaları için etik bir dayanak olarak öne çıkmaktadır.

Locke’ un insan doğasına yaklaşımında tanrının bir kaynak olarak ama insan eylemleri üzerinde etkisiz, aklın ise insan eylemleri ve düşünceleri üzerinde etkili olarak ele alındığını söylemek mümkündür (Timuçin, 2006, s.26). Tanrısal açılım toplumsal davranışları belirleyen yasalardan ise birbirinden farklıdır. “Siyasi yönetimin işlerini, din işlerinden kesinlikle ayırt etmeyi ve ikisi arasına adil sınırlar koymayı bütün her şeyin üzerinde zorunlu buluyorum” (Locke, 2017b, s.34).

Locke’ un doğa durumunda şu sorulara cevap bulunmaya çalışılmaktadır: “insan hakları neler?” ve “doğa yasası nedir?” (Kılıç, 2004). İnsan, zorunluluklar çerçevesinde olmamasına ve eylemlerinde özgür olmasına karşın doğası gereği etik yasaya göre davranmak durumundadır. “Tabiat kanunu, tabiat ışığı ile öğrenilebilen, rasyonel tabiata neyin uyduğunu neyin uymadığını gösteren ve bu sebeple emredici veya yasaklayıcı olan ilahi iradenin bir buyruğudur” (Locke, 1999, s.19).

İnsanın akıllı bir doğaya sahip olması oldukça önemlidir çünkü “akıl tabiat kanununu araştırır ve onu keşfeder” (Locke, 1999, s.19). Böylece insan akıl aracılığıyla özgürlük, eşitlik, adalet ve barış gibi doğası gereği olan değerlere ulaşır.

İnsanlar arasında doğaları gereği hiyerarşik ilişkilerin oluşmasını makul gösterecek farklılıklar yoktur. “Kölelik, insanın öylesine kötü ve alçaltıcı bir durumu ve ulusumuzun cömert karakterine ve cesaretine taban tabana zıttır” (Locke, 2016, s.1). Locke’a göre İnsanlar doğaları gereği birbirlerinden farklı özelliklere ve yetkinliklere sahip olabilirler ancak bu farklılıklar, insanlar arası eşitsizliği haklı gösterecek bir nitelikte değildir. İnsanlar doğa durumunda, doğanın nimetlerinden eşit şekilde yararlanmaktadırlar (Timuçin, 2006, s.24).

İnsanların akıl sahibi ve eşit bir doğaya sahip olmaları aynı zamanda insanların özgür bir doğaya sahip olmaları anlamına da gelmektedir. Zira insan doğası gereği kendi türünden başka insanlar ile aitlik ilişkisi bulunmadığı için eylemlerinde özgürdür. Locke’a göre insanın doğasındaki bu özgürlük insana her istediğini yapma hakkını veren sınırsız bir özgürlük de değildir (Woolhouse, 2011, s.214).

Bir insan, diğ er bir insanın hayatına zarar verecek bir fiilde bulunma özgürlüğüne sahip değildir. Aynı zamanda insan kendi sağlığı ve yaşamı üzerinde de zarar verme ve yok etme özgürlüğüne sahip değildir. İnsanın özgürlük durumu içerisinde, doğ a yasına ve barış haline uygun bir şekilde yaşamasında ve zararlı görülen eylemleri gerçekleştirmemesinde akla rol biçilmektedir. İnsanlar “sivil toplumun korunması için gerekli olan ahlak kurallarına aykırı kanaatler” geliştirirlerse hoş görülmemelidirler (Locke, 2017b, s.75).

İnsanın akıllı doğ asının bir sonucu da, her insanın kendi hayatının denetimcisi olması nedeniyle beklentilere, tercihlere ve istediği şekilde yaşam yetkisine de sahip olmasıdır. Dolayısıyla bu niteliklere sahip olan insan bir araç olarak görülmemelidir. Locke’ un görüşünde, eşitlik ve özgürlüğü insanın doğ asının parçası olarak ele almanın yanı sıra bu eşitlik ve özgürlük durumunu yok etmeye yönelik her müdahaleye karşı insanın direnme, cezalandırma hatta tehdidi yok etme hakkı da vardır (Dunn, 2008, s.37).

Locke’ un insan doğ asına ve doğ a durumuna ilişkin yukarıda açıklanan yaklaşımları onun insan ve toplum ilişkisini ele alışında da etkili olmuştur. Locke’a göre insan doğ asının bencilliği diğ er insanları tehdit olarak gören ve saldırgan bir nitelikten çok kendi bireysel ihtiyaçlarına ve gerekliliklerine daha çok önem veren bir niteliğe sahiptir. Locke’ un insan doğ asının bencilliğini bu şekilde ele alması bireyin toplum ve toplumsallıkla ilişkisinde kurucu bir öneme sahiptir. Zira bu şekilde toplum bir çatışma alanı olarak değil bir işbirliği alanı olarak düşünölmektedir.

Locke’ un doğ a yasası evrensel bir niteliğe sahiptir çünkü doğ a durumundaki insan ancak aklını kullanarak ahlak yasına ulaşabilmektedir bu nedenle de Locke’ un bahsettiği evrensellik burada akıl kavramı olarak ele alınmalıdır. Diğ er yandan Christopher J. Bery’e göre doğ a yasasının evrenselliğini savunmak onu sabit olarak kabul etme anlamına gelmekle birlikte değişmezliğine de vurgu yapmaktadır (Kılıç, 2004). Ancak Locke, bu ibareyi kullanırken insanların farklılıklarının bilincindedir çünkü ona göre insanlar alışkanlıkları gereği, geleneksel örneklerden veya yanlış yönlendirmelerden dolayı var olan yetilerini tam olarak etkin kullanamayabilirler (Locke, 2017a, s.72).

Locke bir yandan doğ a yasasının evrenselliğini savunurken diğ er yandan insanın içinde yaşadığı kültür insan doğ asını belirler görüşüne yakındır. Kültür kavramı insan doğ ası görüşü içine dâhil edildiğinde evrensel insan doğ ası kavramı zedelenmektedir

(Kılıç, 2004). Yine de Locke bunu belirtirken insanların kendilerinde var olan evrensel akli ussal yetkinliğe ulaşamamak suretiyle kullanamadıklarından dolayı farklılıkların yaşanması konsepti içinde açıklamıştır.

Doğa yasası Locke felsefesinde değişmez bir ahlak kuralıdır. Bu kurallara insanlar kendilerinde bulunan yetenekler aracılığı ile ulaşabilmektedirler. Bu noktada Spinoza'nın zihin ve insan doğası arasındaki değindiği ahenk Locke' ta da görülmektedir. Ona göre akıl ve insan doğası bir ahenk içindedir hatta zihin kavramı insan doğasının tanımı olarak öne sürülebilmektedir (Kılıç, 2004).

Locke'a göre insan toplumsal bir varlık özelliği de göstermektedir. İnsanın bu özelliği onun doğasıyla da ilişkili olarak siyasi iktidarın bulunmadığı doğa durumunda dahi toplumun kendiliğinden oluşmasını sağlamaktadır. Bu şekilde devlet gibi merkezi siyasi birimlerin ortaya çıkmasının öncesinde de doğa durumunda insanların birbirlerinden bağımsız ve birbirlerine karşı saldırgan bir şekilde yaşamadıklarını ve topluluk halinde yaşadıklarını dile getiren Locke, insanların sosyal doğalarından dolayı topluluk şeklinde yaşamaya meyilli olduklarını söylemektedir (Timuçin, 2006, s.15).

Locke' un insan doğasının özgürlük ve eşitlik durumunda karşılıklı saygı ve duyarlılık içerisinde tarif ettiği toplumsal yaşam merkezi bir siyasal otoriteyi de gereksiz hale getirmektedir (Tannenbaum ve Schultz, 2008, s.295). Ancak daha önce de değinildiği gibi bazı insanların doğa yasasına aykırı davranışlar sergilemeleri sonucunda barış hali bozularak savaş haline dönüştüğü zaman bireyler arasındaki sorunların çözümünü ve adil cezalandırmayı sağlayacak tarafsız bir otoritenin oluşturulması gerekli hale gelmektedir. Bu durumda, bireyler akıllı doğaya sahip olan varlıklar olarak sosyal düzenin ve istikrarın sağlanması için sözleşme temelinde tarafsız bir otorite olarak meydana getirilmektedirler (Strauss, 2011, s.49).

Locke'a göre devletin temelinde yer alan sözleşme bireylerin doğaları gereği ve doğal hukuk ile sahip oldukları hakların sadece bir bölümünün devlete devredilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, her bireyin kendi yaşamına yönelik bir tehdit durumunda kullanmaya hakkı olan ancak toplumsal düzende istikrarsızlık yaratan yargı hakkı tamamıyla devlete devredilmektedir. Bunun dışında temel hak ve özgürlüklerin hiçbirisi devlete devredilmediği için insanlar doğalarının gereği olan özgürlükçü, eşitlikçi ve barışçıl bir siyasal toplum düzenine ulaşmaktadırlar (Kriegel, 2010, s.72).

İnsanlar bahsi geçen doğalarında edimsel yaşamında doğal özgürlüklerini devam ettirememesi riski ile karşılaşabilirler çünkü özgürlük ve toplumda var olan ahlaksal yasayı edinme süreci bireyde tikel bilgi öğrenimi olarak elde edilir. Locke' un Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler' de belirttiği gibi "Tabiat ışığı ne gelenektir ne doğuştan zihinlerimize yazılmış ahlaki bir prensip; bu nedenle tabiat ışığının açıklanmasında kullanılmak üzere, geriye akıl ve duyu algısından başka bir şey kalmamaktadır" (Locke, 1999, s.41). Bu da toplumdaki herkesin birbirinin özgürlüğüne saygı duyulacağı sonucuna varmamıza engel olur. "Bazı insanların görme duyusu gibi zihni bakımından da kusurlu olarak dünyaya geldikleri ve bir yol göstericiye ihtiyaç duydukları kolaylıkla kabul edilir" (Locke, 1999, s.73).

Çoğunluk insanlar bir araya gelerek bu örgütsel toplumu yani *commonwealth* oluştururlar. Koyulan yasalara, yasa koyucu dâhil toplumdaki herkes sorgusuz sualsiz itaat etmek zorundadır. Locke' un belirttiği gibi "*Commonwealth*lerin ilk ve temel olumlu yasaları yasama gücünün kurulmasıdır" (Copleston, 1998, s.142). Örgütsel toplumun ortaya çıkışının temel nedeni ise bireylerin daha güvenli bir ortamda yaşama arzularıdır. Locke bunu şu şekilde ifade etmiştir:

Başkalarıyla topluma katılmaya çalışmak ve onu istemek nedensiz değildir. Başkalarıyla önceden bir araya gelmek ve zihnen bir yapı kurmak benim genel olarak mülkiyet adını verdiğim yaşamların, özgürlüklerin ve mülklerin karşılıklı korunması adınadır (Timuçin, 2006, s.51).

Locke'a göre doğa durumundaki temel haklar insanların toplum durumunda yaşamaya başlaması ile birlikte barış halini sürdürebilmek için gereklidir. Toplumun tüm bireylerinin itaat edeceği ve eşitlik temelindeki yasalar, her bireyin kendi başına yargılama ve cezalandırma hakkını kullanmasını engelleyecek tarafsız ve adil yargı organıdır.

Tabiat kanununun insan üzerindeki bağlayıcı gücü süreklidir. İtaatimizin göstergesi olan davranışlarımızın zaman ve şartlarında sık sık değişimler oluyorsa da tabiat kanununun belirleyici gücü kesinlikle değişmemektedir. Tabiat kanununa uygun davranışlarda bulunmayı zaman zaman durdurabiliriz; ancak bu kanuna aykırı bir davranış asla gerçekleştiremeyiz (Locke, 1999, ss.74-75).

Bu tarafsız ve adil yargı organının verdiği kararları uygulayacak bir kuvvet gerekli hale gelmiştir (Sarıca, 1973, s.93). Bu gerekliliklerin yerine getirilmesi, bireylerin bazı haklarını toplumsal bir sözleşme çerçevesinde devlete devretmesi ile mümkün görünmektedir. Locke'un tarif ettiği bu toplumsal sözleşme bireylerin kendi rızaları ile

katıldıkları bir düzen niteliği göstermektedir (Cohen, 2001, s.75). “Doğa durumundaki herhangi bir sayıda insanın tek bir yüksek hükümet altında tek bir halk, tek bir politik kütle oluşturmak için topluma girdikleri her yerde” politik toplum doğar (Copleston, 1998, s.139).

Toplumsal sözleşme, bireyle devlet arasında ve bireyle diğer bireyler arasında, bireylerin yargılama ve cezalandırma hakkı başta olmak üzere bazı haklarını devlete devretmeleri karşılığında devletin de toplumsal güvenlik ve istikrarı sağlaması temelinde gelişmektedir. Gerçekleşen bu toplumsal sözleşme ile bireylerin diğer doğal hakları korunmakta ve toplumsal güvenlik ve barış hali sağlanmaktadır (Şenel, 1995, s.342).

İnsanların onayı ve istenci doğrultusunda onların doğa durumundaki tam özgürlüklerinin kısıtlandırılabilirdiği çünkü onların siyasi otoriteden bağımsız olarak özgür olduklarının belirtilmesi hükümdarın meşruiyeti halkın rızasına bağlıdır demektir. Locke’ un düşüncesine göre “insanlar doğa durumunda özgür, eşit ve bağımsız oldukları için kendi onayları olmadan bir politik güce uyruk edilemezler” (Copleston, 1998, s.139). Yalnızca çoğunluğun istenci doğrultusunda bir otorite ortaya çıkabilir. İşin “çoğunluk” kısmı önem arz eder çünkü bu istenç çoğunluğa bağlı olarak değişebilme özelliği gösterir. Yani soya bağlı yöneticilik reddedilir.

Yöneticiliğin doğasında veraset sistemi yoktur. John Locke, Robert Filmer’ın görüşünün aksine; “Hükmetme hakkı tanrının Adem’e verdiği bir hak değildir” der ve bunun bireylerin rızasına dayandığının altını çizer. İnsanlar köle değildirler. Köleliğe dayalı yargının kutsal kitapta da bir dayanağı yoktur düşüncesine sahip olan Locke bunu şu sözlerle ifade eder: “Kutsal kitap ya da akıl tanrısal doğrunun sesine rağmen, herhangi bir yerde, tanrısal otoritenin bizi başkalarının sınırsız iradesine tabi kıldığına ilişkin herhangi bir şey söylememektedir” (Locke, 2016, s.3).

Locke’ un siyasi görüşünde yönetici seçme anlayışı demokrasiyi anımsatsa da aslında tam olarak bu değildir. Yurttaşlar yasaları kendileri seçmez yalnızca yasaları uygun olarak düzenleyebileceğine inandığı kişiyi seçerler. Çoğunluğun belirleyici olduğu bir çeşit parlamenter sistemdir bu aslında (Timuçin, 2006, s.90).

Bireylerin daha güvenli bir ortamda yaşamak için oluşturdukları toplulukta çoğunluk rızası ile seçilmiş olan yönetici bu topluma karşı sorumludur ve yapılacak olan eylemlerde toplumun yararını gözetmelidir. Böyle bir yöneticiden de erdemli ve bilge

bir karaktere sahip olması beklenir. Bu da Platon'un ideal devletindeki adil ve bilge yöneticiyi akıllara getirir (Timuçin, 2006, s.22). İki karakter olarak aynı olsa dahi seçim ve yönetim tarzı olarak birbirinden ayrılırlar. Locke, yöneticinin halka karşı sorumlu olduğunu ve toplum yapısını bir arada tutma görevleri olduğunu belirtir. Bunun yanında bireyler, yöneticiyi seçebildikleri gibi yönetim şeklini de kendileri seçebilir; örneğin, yasa koyucunun arkasından seçilecek kişi ve ya kişilerin kim olduğuna bağlı olarak bu şekil değişebilir.

Bireyin özgürlüğünün sınırlandırılması kontrolü tamamen hükümdar yöneticiye bıraktığı anlamına gelmemelidir. Bireyler sadece kendilerinde doğal doğa durumunda bulunan yasama, yürütme ve yargı haklarından kendi istekleriyle vazgeçmişlerdir. Amaçları ise toplum içinde daha güvenli bir yaşam sürebilmektir. Lakin bu durum doğa yasasının tamamen ortadan kalktığını göstermez.

Doğa yasasının bir bağlayıcılığı vardır ve bu da insanı bağlayıcılık karşısında sorumlu yapar. “Zor kullanarak veya hile yoluyla bir insanın malını elinden almak her zaman bir suçtur. Biz bu ve benzeri davranışlardan uzak durmakla yükümlüüz” (Locke, 1995, s.75). Bahsedildiği üzere hırsızlık, dolandırıcılık, sadakat veya yardımseverlik gibi konulara karşı insanların yaklaşımlarındaki aynılık bu bağlayıcılıktan gelir.

Burada o zaman yaşamın ve ölümün geçerli ve sabit ölçülerine sahibiz; ölümsüzlük sonsuz mutluluk doğruluğa aittir; Tanrının yasasına tam olarak uygun yaşayanlar, ölüme ulaşmanın dışında kalırlar: ama cennetten kovulma ve ölümsüzlüğün elden kaçırılması büyük ölçüde günahkârlarla ilgilidir. Herhangi bir biçimde bu yasaya uymayanlar ve bu yasaya boyun eğmekte yetersiz kalanlar herhangi bir ihlalin suçuyla günahkârlar kesimine katılırlar (Timuçin, 2006, s.54).

Locke' un toplumsal sözleşme temelinde gerçekleşen devlet anlayışında, bireyler aynı zamanda barış halinin devamlılığını sağlayacak yasama ve yürütme haklarını da devlete devretmektedir. Devletin kuvvetlerini oluşturan yasama, yürütme ve yargının devlete devredilmiş olsa da devletin bu kuvvetleri kullanması ve bir bütün olarak kaynağını aldığı toplumsal sözleşme meşruluğunu halktan atmaktadır (Şenel, 1995, s.342). Locke' un devletin meşruluğunu aldığı köken olarak halkı görmesi, halkoyu ve parlamento esasına dayanan liberal demokrasinin de temelini oluşturmaktadır.

Bireylerin mülkünün korunması ve kendi mutluluğu yalnızca bir sözleşme ile oluşturulmuş olan topluluğa katılması ile kesin olarak güvence altına alınamaz. Devletin, kendisine karşı oluşabilecek iç ve dış tehditlere karşı önlem alması gerekir. Bunun için

de gerekli tüm konularda yeterli tedbirler alınmalıdır. Ardından da bir yasa düzeniyle barışın, bireylerin mülklerinin ve kamu mallarının korunması sağlanmalıdır (Timuçin, 2006, s.71).

Topluluk oluştuktan sonra, yasa düzeni içinde, yasama bu toplulukta en üstün güç haline gelir ki ahlaksal olarak iyi ve kötü olana bile buna bağlı olarak karar verilir. Bu nedenle de güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmesi gerekir. Yasaları yapan ve onları yürüten kişiler aynı olursa bunu bireysel çıkarları dâhilinde kullanabilirler o nedenle bu ikisi birbirinden ayrılmalıdır (Woolhouse, 2011, s.218).

Locke'a göre, yasama gücü toplumun ve bireylerin barış halinin ve güvenliğinin sağlanması için devlet gücünün ne şekilde uygulanacağını yönetme ve belirleme yetkisidir. Yasama gücünü elinde bulduranların yürütmeye de hükmetme durumundan dolayı bu kişilerin yetkilerini şahsi çıkarları yönünde kullanarak toplumsal barış halini tehlikeye atma ihtimallerini de değerlendiren Locke, bunu engellemek için iyi ve kamu yararını gözeten yöneticilerin burada olması gerektiğini savunur. Dolayısıyla Locke' un yasama yetkisi anlayışında bu yetkiyi kullanacak kişilerin yetkilerini suiistimal ettiği görüldüğünde halk elinde bulundurduğu potansiyel gücü kullanabilecektir (Timuçin, 2006, s.77).

Devlet, varlığını herhangi bir pürüz olmadan devam ettirebilmek için konulan yasaların sürekli değişmemesine ihtiyaç duyar. Fakat bu yasaların topluma sirayet edebilmesi için yürütülme gücüne ihtiyaç vardır. Güçler ayrılığı ilkesi devreye girmektedir.

Locke' un kuvvetler ayrılığı düşüncesinde geçici nitelik gösteren ve yasaları yapan yasama ile sürekli bir nitelik gösteren ve yasaları uygulayan yürütmenin birbirinden ayrı olması temel alınmaktadır (Gülsoy, 2000, s.287). Locke'a göre ayrı olması gereken kuvvetlerden yasama kuvveti, görevi sona erdiğinde dağılmasına rağmen diğer kuvvet olan ve sürekli olan yürütmenin görevine çağırması ile tekrar göreve gelebilmektedir. Yürütme organı kaynağını yasamadan almaktadır. Yürütme gücü ayrıca, insanların haklarının korunması için de büyük bir öneme sahiptir ve yasaların dışında hareket etmemelidir (Tannenbaum ve Schultz, 2008, ss.308-309).

Devlet işlerini yürütmek için iç işlerinde yürütme gücü dış işlerinde de federatif gücü etkin kılar. Federatif kuvvet yasama ve yürütmeden farklı olarak devletin diğer

devletlerle olan ilişkisine odaklanmaktadır ve devletin diğer devletlere karşı güvenliğini temin etmek ile görevlidir Federatif güç, toplumdaki bireylerin başka toplumdaki bireylerle olan ilişkilerini düzenlenmektedir. Dolayısıyla yürütme ile tamamen farklı olan federatif kuvvet toplumun dış çıkarlarını ve güvenliğini savaş ve barış durumlarına karar vererek, diğer devletlerle antlaşmalar veya ittifaklar yaparak korumak ile ilgilidir (Bakırcı, 2004, s.120).

Locke'a göre yürütme ve federatif kuvvet her ne kadar ayrı kuvvetler olsa da gerçekte bir devlet içerisinde bu kuvvetlerin farklı ellerde olmasının zorluğu da açıktır. Kaynağını halktan alan devletin kuvvetlerini yanlış kişilerin ellerine vermek kargaşa ve kaosa neden olabilecektir. Dolayısıyla, ideal bir devlette, bütün kuvvetler yasa koyucu kuvvetin içerisinde yer almalıdır (Karagöz, 1996, s.160). Locke' un kuvvetler ayrılığını ve kuvvetler arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir; yürütmenin yasamaya bağlı ve sorumlu olması, federatif kuvvetin yasama ve yürütmeye bağlı ve sorumlu olması, yasama ve yürütmenin birbirinden ayrı olması ve her iki kuvvetin de görevlerini bireylerine haklarına ve yasalara uygun olarak gerçekleştirmeleri (Akın, 1987, s.139).

Locke' un önemle üzerinde durduğu yasal sınırların aşılması ve yasama gücünün yasalar dışına çıkması durumunda meşruiyetin kaynağı olan halkın yasama görevini üstlenen kişileri geri çağırması direnme ve ihtilal hakkının temelini oluşturmaktadır. Locke bu konuda, devletin kuvvetlerini elinde tutan kişilerin yasaların dışına çıkmaları durumunda, halkın onayını almış olmaktan da çıkacağını, halkın böyle kişilere itaat etmelerinin mümkün olmayacağını öne sürerek halkın direnme hakkından bahsetmektedir. Locke, yasamanın veya yürütmenin yetkileri dışında davrandıklarında halkın güvencesi olarak direnme ve ihtilal hakkını tanımlamaktadır (Şenel, 1995, s.346).

Locke, direnme ve ihtilal hakkını açıklarken, devlet yöneticilerinin bireylerin doğal haklarını ihlal ederek halktan aldıkları görevi suiistimal etmelerini yöneticilerin toplumsal sözleşmeyi ve barış halini bozmaları olarak bir savaş hali olarak yorumlamaktadır. Dolayısıyla bu savaş halinde halkın da yöneticilere karşı direnme hakkı bulunmaktadır (Şenel, 1995, s.347). Locke' un direnme ve ihtilal hakkını toplumsal sözleşmenin bozulması ile yakından ilişkilendirmiştir. Onun ele aldığı sebeplerden ilk ikisi, yasaların dışına çıkılması sonucunda ortaya çıkan direnme hakkı ile ilgilidir. Direnme hakkının kullanılması neticesinde toplumda yeni kuvvetlerin ortaya çıkması için yeni bir toplumsal sözleşme gereklidir. Locke' un ele aldığı üçüncü sebep

ise devletin çözümesidir. Locke burada temel faktör olarak yasama gücünü ele almaktadır (Copleston, 1998, ss.144-145).

Locke'a göre toplumun temeli olan yasama kuvvetinin değişmesi, zarar görmesi ya da ortadan kaldırılması, devlet yönetimini elinde bulunduran kişilerin iktidarı suiistimal etmeleri ile birlikte yönetimin bozulması ve yasama veya yürütme kuvvetlerinin halk tarafından kendilerine verilen yetkileri ihlal etmeleri devletin çözümesine neden olmaktadır. Tüm bu hususlar da yeni bir toplumsal sözleşmenin yapılmasını gerekli kılmaktadır (Tannenbaum ve Schultz, 2008, s.310).

Locke'a göre topluluğun kendi içinde de alt türleri vardır. Bunlar; “anne, baba ve çocuktan oluşan topluluk, karı ve kocadan oluşan topluluk, efendi ve hizmetkârdan oluşan topluluk ile siyasi topluluk” tür. Locke' un toplumun alt türlerine genel bakışı toplumun kendisine olan bakış açısından farklılık gösterir; örneğin, anne, baba ve çocuktan oluşan topluluk türünde, ebeveynlerin çocuklarını yetiştirmek için onların üzerinde kurmuş oldukları disiplin çocukların özgürlüklerini kısıtlamak anlamında ele alınmamalıdır. Bu bir çeşit yol gösterici araç olarak kabul edilmelidir. (Woolhouse, 2011, s.215).

Bireyler doğru us kullanımı edindikten sonra var olan topluma katılıp katılmama kararlarını uyruk, din, dil fark etmeksizin kendileri özgürce verirler. Bu karar verme aşamasına gelene kadar bireyin ailesi tarafından aldığı eğitim onun toplumsallaşabilmesi ve toplumsal düzende yaşama becerilerinin kazandırılabilmesi açısından çok önemlidir. Doğa durumunda kalmak isteyen veya devlet için sorun oluşturan bireylere karşı atılacak olan adıma federatif güç karar vermelidir (Timuçin, 2006, s.14).

İnsan toplumsal bir varlık olmaya meyilli olan doğasının, toplumun devamlılığının sağlanabilmesi adına yeterli olabilmesi için vicdan ve ahlaka da ihtiyaç duyar. İnsan diğer canlılardan farklı olarak hem akıl hem de vicdan sahibidir. Ona göre, toplumu meydana getiren bireylerin hangi davranışların yanlış ve hangilerinin doğru olduğunu bilebilecek bir ahlaki doğaya sahiptirler. Vicdan aynı zamanda, tanrı tarafından insan doğasına bahşedilmiş ve bireyin otorite olmasa bile ahlaki tercihler yapabilmesini mümkün kılan bir yetenektir (Warburton, 2001, s.97).

Vicdan sahibi olmak bireyin doğaya uygun eylemlerde bulunmasını sağlar. Doğaya uygun eylemlerde bulunma konusunda yükümlülük taşımak da insanın topluluk

oluşturmasına ve toplumsal yapı kurmasına yardım eder (Timuçin, 2006, s.27). Bu şekilde Locke' un doğa durumunda toplumun kurulması bireylerin toplumsallığa yatkın ve ahlaki doğaları sayesinde mümkün olmaktadır. Locke burada aynı zamanda tanrısal yasaya da gönderim yapmaktadır çünkü ona göre tanrısal yasa gönüllü eylemlerle ilişkilendirilir bunlar da ödevler ya da günahlar olarak adlandırılır. “Üzerimize yüklenmiş olan ödevde uygun itaati gerçekleştirme sorumluluğumuz bulunmaktadır” (Locke, 1999, s.65). Bunlar ödevlerin yerine getirilip getirilmemesi sonucunda ahlaksal olarak iyi ya da ahlaksal olarak kötü olan eylemler ortaya çıkar (Copleston, 1998, s.132). Platon felsefesindeki iyi ve kötü tanımı erdeme dayanmaktadır. Locke felsefesinde ise bu durum haz veren ve acı veren şeyler ile paraleldir.

Bunları iyinin ya da kötünün varlığı yoluyla tanımlamak, onları bize, iyi ya da kötünün bazı değişik biçimde etkilediği ya da bizim onları öyle düşündüğümüz sırada kendi içimizde neler duyumsadığımız üzerinde bizi düşündürerek tanıtmaktan başka bir şey değildir (Locke, 2017a, s.173).

Ahlaksal olarak iyi olan demekse yasalara uygun, ahlaksal olarak kötü olan demekse yasalara uygun olmayan demektir çünkü erdem ve kötülükler insanlar tarafından bir takım yasalara atfedilerek oluşturulurlar. “Ahlak tanıtlamaya elverişlidir” (Locke, 2017a, s.349). Bu yasaların ne olduğunun bir önemi aslında pek yoktur, Locke “ister aklın ışığında ister vahiy aracılığı ile” diyerek bu farkı ortadan kaldırmıştır. Ahlaksal iyinin sağlayacağı haz, ya da ahlaksal kötünün vereceği acı, yasa koyucunun istencine bağlı olarak şekillenir. Peki, bu yasa anlayışı nasıldır?

Locke'a göre üç tür yasa bulunur; “tanrısal yasa, yurttaşlık yasası ve görüş yasası” (Copleston, 1998, s.132). Tanrısal yasada bahsedildiği gibi ödevler ve günahlara dayalı yargı vardır. Yurttaş yasasında suçlu, suçsuz ve görüş yasasında erdemli, erdemsiz yargıları bulunmaktadır (Locke, 2017a, ss.246-248).

Bireysel özgürlükler kapsamında Locke' un ne kadar hassas olduğu ortadadır. Bireysel özgürlük kapsamında kesinlikle devleti ve toplumu ilgilendirmeyen nosyonlar vardır ve bunlara mutlak hoşgörü ile yaklaşılmalıdır; örneğin, bütünüyle yoruma dayalı olan fikirler devlet düzenini etkilemez ya da toplumdaki bireyleri rahatsız etmez. Özellikle dini inançlar ve ibadetler söz konusu olduğunda hoşgörü ön plana çıkmalıdır çünkü doğru dinin ve din uygulamalarının hangisi olduğu konusunda genel bir algı yoktur ve insanlar, kimsenin hakkında fikir sahibi olmadığı bir şey ile yargılanamazlar.

Tanrı, hiç kimseye bir başkasını kendi dinine zorlamaya yönelik açık bir otorite vermemiştir ve böyle bir güç, insanların rızasıyla yönetime de verilemez. Çünkü hiç kimse, iradesini hangi inancı veya ibadeti benimseyeceğini ona emrecek başka herhangi birinin seçimine öyle körü körüne terk edecek kadar kendi selametiyle ilgisini kesemez. Hakiki dinin bütün hayatı ve gücü, aklın samimi olarak ikna edilmesine bağlıdır (Locke, 2017b, s.35).

Devletin yöneticileri ve kiliseler inançlar konusunda pasif kalmalıdır. Herkes kendi yaşantısında cennete nasıl gidileceğine kendi fikri doğrultusunda karar vermelidir. İnsanlar vicdanı olarak rahat olmadıkları yasalar karşısında da tepkilerini gösterebilmeli ve itaat etmeme durumunu seçebilmelidirler. Locke (2017b), bunu şöyle ifade eder: “Kişiler vicdanlarına karşı çıkıp, kanuna uymaya mecbur değildirler. Zira siyasi toplum düzeni, başka bir amaç için değil, sadece insanların bu dünyayla ilgili mülkiyetini emniyet altına almak için tesis edilmiştir” (s.73). Doğası gereği insanlar topluluk oluşturdukları zaman hakimiyet kurmaya da meyilli olurlar; örneğin, spekülasyon fikirleri aracılığı ile bir arada bulunan bireyler bu fikirlerini pratik eylemlere dökebilirler bu da devlet düzeni için tehlike oluşturabileceğinden dolayı devlet böylesi durumlarda müdahil olma hakkına sahiptir.

Toplum içinde suç işlemeye devam eden kimselere hoşgörü gösterilmeye devam edilmemesi gerekir. Bu tarz sürekli suç işleyen kimseler buldukları dini gruplar içinden aforoz edilebilirler fakat malları ve bedenlerine bir zarar gelmemelidir; çünkü bağlı oldukları inanca göre suç işlemiş olsalar daha sivil hakları ellerinden alınamaz. Bir kişinin mülkiyeti üzerinde zorbaca kararlar alınırsa eğer başkaldırı ve isyan ortaya çıkar (Locke, 2017b s.46). Bunun yanında Locke’a göre bağnaz fikirler de yıkıcı doğalarındaki yıkıcılık yapısından dolayı hoş görülmemelidirler. Bu tarz fikirlere sahip olan insanlar üzerinde yine de güç ve zorbalık uygulanmamalı onlara güzellikle yaklaşılmalıdır ki devletle iyi geçinebilme olasılıkları artsın. Aksi takdirde kendi fikirlerinden vazgeçmeyecekleri gibi aynı zamanda toplumda gizli hoşnutsuz bir grup oluşacaktır (Woolhouse, 2011, s.99). Hoşgörü üzerine birinci ve ikinci mektupta Locke’un bu görüşleri açıkça belirtilmiş olup genellikle birinci mektup bu konu hakkında daha ayrıntılı bilgi vermektedir çünkü ikinci mektup Anglikan Rahip Proast’a karşı şahsi mahiyette görüşlerden ibarettir (Woolhouse, 2011, s.335).

İnsanın çevresinde olup bitenlere karşı Locke’un nasıl yaklaştığı onun insan doğası hakkındaki düşüncelerini anlamamız konusunda bize ışık tutar. Hatta temel olarak insan

anlağı, insan doğasının özü hakkında bizleri bilgilendirir. Onun yazdığı “İnsan Anlağı Üzerine” eserinde bu konu ele alınmıştır.

Locke insan doğası kavramında aklı merkeze koyar ancak üzerinde durduğu nokta yalnızca akıl değildir. İnsanın etrafındakileri anlayabilmesi için öncelikle algılayabilmesi de gerekmektedir. Araçsal olan aklın aktive edilebilmesi için ortaya “anlık” kavramını atmış ve bunun üzerine çalışmalar gerçekleştirmiştir. Anlık algılama gücü olarak adlandırılırken akıl ise bu gücü kullanabilmek için sahip olduğumuz bir yeti olarak isimlendirilir. Her ikisinin birleşimi ise ikisinin de birlikte bulunduğu zihin kavramıdır (Kılıç, 2004).

Locke’a göre insanda bulunan anlık onu bütün öteki varlıklardan üstün ve farklı kılar. Kendisini de bunu “akıl sahibi insanın fikir ve eylemlerini hangi ölçütlere dayanarak yönlendirebileceğini ya da yönlendirmesi gerektiğini bulmak anlağa ilişkin başlıca araştırmaların başıdır” diyerek açıkça belirtmiştir (Locke, 2017a, s.15). Bu durumda insan anlağına biraz daha yakından bakmak gerekecektir.

Zihnin, bütün öz niteliklerden yoksun, hiçbir idesi olmayan, özel deyimle beyaz kâğıt olduğunu düşünelim; bu zihin nasıl donatılacaktır? İnsanın o devingen ve sınırsız imgeleminin, sınırsız bir değişiklik içinde ona işlediği bu geniş birikim nereden geliyor? Bunu tek sözcükle deneyden diye yanıtlayacağım (Locke, 2017a, s.97).

İnsan anlağı kısaca ideler ve bilgilerin toplamı olarak değerlendirilebilir. Bu işlem sürecinde idelerin algılanması duyuvar aracılığı ile gerçekleşir çünkü insanın dikkati öncelikle dışarıya yöneliktir ve birincil kaynak olarak onu ele alır ve böylece de duyuvar bilgimizin kaynağını oluşturur. “Anlığımızı düşüncenin bütün gereçleriyle donatan şey ya dışsal duyuvar şeyler üzerinde ya da zihnimizin algıladığımız ya da düşündüğümüz şeylerle ilgili olarak yaptığı içsel işlemlere yönelik gözlemlerdir” (Locke, 2017a, s.98).

İde dediğimiz kavram Platon’daki idealar kavramının benzeridir ancak Locke’ un kullandığı tabirle bilgiye ulaşmamızda araçsal görev görürler bilginin kendisi değerdirler ve basitçe düşünceler olarak adlandırılabilirler (Woolhouse, 2019, s.101). “Bir insanın düşünmesi sırasında anlığın nesnesi olarak ortaya çıkan her şeyin yerini tutacak en iyi terim bu (ide) olduğu için düşünme sırasında zihin üzerinde kullanıldığı her şey ne anlama geliyorsa, onları anlatmak için kullandım” (Locke, 2017a, s.71).

İdeler, basit ideler ve karmaşık ideler olarak gruplandırılırlar. Basit ideler söz konusu olduğunda anlatılmak istenen duyular tarafından direkt algılanabilen, birincil nitelikteki örneğin renkler gibi olgulardır “hem gözle hem de dokunmayla algılanabilen izlenimlerdir” (Locke, 2017a, s.116). Bunlar yalın haldeki idelerdir ve basit ideler karşısında insan zihni edilgendir çünkü duyularımız bunları olduğu gibi algılamakta ve bu algının bilgiye dönüşme sürecinde bağıntıya ihtiyaç duymamaktadır. O yüzden bunlar genellikle niteliklerin düşünceleridir ve seçik gerçeklikler olarak ortaya çıkar.

Bir ayna önüne konulan nesnelere kendinden ürettiği imgeleri ya da ideleri nasıl reddedemez, değiştiremez, ya da yok edemezse, anlık da bu ideler zihne sunulduğu zaman onları reddedemez, kazıldıktan sonra değiştiremez ve silip yenilerini kendisi yapamaz (Locke, 2017a s.109).

Karmaşık ideleri anlamak içinse durum farklıdır. Bir ide başka bir ide ile birlikte düşünüldüğünde anlam kazanıyorsa bu karmaşık idedir. Karmaşık ideler; bağıntılar, tözler ve kiplerden oluşmaktadır. Karmaşık ideler söz konusu olduğunda bunlar ikincil nitelikli ideler olarak da adlandırılabilirler. “Cismin duyulmaz birincil nitelikleri nedeniyle onda var olan ve duyularımızdan herhangi birini özel biçimde etkileyerek bizde değişik ses, koku, tat ve benzeri ideleri üreten güç” ikincil niteliklerdir (Locke, 2017a, s.127). Bunların yalın nitelikteki idelerle birleşerek oluştuğu kabul edilir (Locke, 2017a, s.144).

Bağıntılar, bir ide ile başka bir ideyi birleştirme sürecidir. Karmaşık ideleri anlama konusunda bir dayanaklardır. Bağıntılar aracılığı ile zihin bir şeyden diğerine yönlendirilebilir. Eğer bir ide algılandıktan sonra bilgiye ulaşma yolunda başka bir ide ile arasında ilişki kurulmasına ihtiyaç duyuyorsa bunu sağlayan şey bağıntıdır (Locke, 2017a, s.145).

Bilgiler genellikle “karşılaştırma, birleştirme, ilişki kurma ve soyutlama” yolu ile elde edilir (Locke, 2017a, s.143). Olgular arasındaki bağıntıları kuramama durumumuz söz konusu olduğunda bu bağıntının aslında gerçekte var olmadığı anlamına gelmez çünkü bazı zorunlu bağıntılar vardır ve zihnimiz bunları algılayamaz. Bunlar cisimlerin çok ince parçacıkları ile ilgili durumlardır; örneğin altının sarı renkte olması ve altın arasındaki zorunlu bağıntıyı anlamamamız gibi (Copleston, 1998, s.199).

Locke bilginin algı sınırı karşısında bakıp da göremeyen körler gibi olduğumuzu ifade eder. Woolhouse’un (2011) belirttiği gibi Locke bunun tam sebebini ortaya

koymamış olsa da bu şöyle açıklar: “Matematiksel sayılara ilişkin idelerimiz, yani idelerin içimizde bağlantılı oluşu maddesel varlıklara ilişkin idelerimizin aksine bizim dışımızda bu şekilde varoluşları ile tastamam uyum içinde olacaktır hep” (s.119).

Kipler de tek başına ideden değil birçok düşünceden meydana gelir. Kendiliğinden var olma olasılıkları yoktur ve genellikle tözlerin eklentisi ya da tözlerle oluşturulan ilişki sonrasında onların etkilenimleri olarak görülebilirler. “Nasıl birleşmiş olurlarsa olsunlar kendiliklerinden var olma olasılığı taşımayan fakat tözlerin eklentileri ya da etkilenimleri olarak görülen idelere kipler diyeceğim” (Locke, 2017a, s.144). Kipler tözlerden farklı olarak ideleri, nitelikleri gözlemlenebilirlik yolu ile değil insanlar arasındaki uzlaşımlara, ilişkilere ve amaçlara göre şekillendirilirler, örneğin, uzay, sayı, düşünme, algı ve dikkat gibi (Woolhouse, 2019, s.114).

Tözler ise kendiliğinden var olan şeylerin ideleridir. Locke’a göre kendiliğinden var olan tözleri tanımlamak konusunda sözcükler yeterli değildir çünkü bunların o tözün özünü gerektirdiği biçimde tüm açıklığı ile ortaya koyduğuna inanmaz. Ona göre bu sözcüklerden oluşmuş tanımlar kesinlikler gerçek değildir. Tözler verilmiş isimler bireylerin zihninde farklı özlere düşünmesine yol açacaktır.

Üç çizgi arasında bir uzamı sınırlayan bir şekil bir üçgenin adsal özü olduğu kadar gerçek özüdür de; çünkü o yalnızca genel adı taşıyan soyut ide değil, şeyin kendisinin de tam özü ve varlığıdır; bütün bu özelliklerin kendisinden kaynaklandığı ve hepsinin ayrılmaz biçimde oturduğu temeldir. Fakat bu iki özün açıkça başka olduğu, parmağımdaki yüzüğü oluşturan özdek parçası için durum değişiktir (Locke, 2017, s.301).

Anlamak bilmek demek değildir. Her sözcük insanın onu tecrübe etme şekline göre zihinlerde farklı algılanır. Buradan çıkaracağımız sonuç ise Locke’a göre sözcük tanımlarının kusurlu olduğudur.

Bilgimizin olmadığı yerde açık ve seçik imlemlerden yoksun sesler çıkararak bilgili görünmeye çalışmak bilgisizliğimizi gidermez. İsteğe göre konulan adlar ne şeylerin doğasını değiştirir ne de belirli idelerin imleri olarak bu idelerin yerlerini tutmadıkça o şeyleri anlamamızı sağlar (Locke, 2017a, s.151).

İnsan anlayışında sözcük ve ide ayrımı da bundan kaynaklanmaktadır. Duyularımız bize tözlerdeki çok küçük parçaların hareketlerini ve boyutunu gösterme de yetersiz kalır. Eğer bunlar bilinseydi doğal tözlerin bilgisine daha anlaşılır bir düzeyde erişilebilirdi (Locke, 2017a, s.210).

Tözlere dair bariz ve açık ya da özensiz ve muğlak sözcük kullanımları insanların günlük konuşmalarında bir sorun oluşturmaz ancak, bunun dışında tartışmalara yol açabilir. “Sözcüklerin yerini tuttukları ideler çok karmaşıksa, doğada bu sözcüklerle ilgili yerleşik ölçümler yoksa ölçüm var olup da kolay bilinemiyorsa ve ya imlem ve öz sağın olarak aynı değilse” sözcükler yetersiz bulunmaktadır (Locke, 2017a, s.333). Buna rağmen akademik öğrenimde bu sözcüklerin kullanımı teşvik edilerek formel tartışma sanatları düzenlenir (Woolhouse, 2011, s.125).

Locke’a göre bunlar sözcüğün tanımını günlük konuşmadaki “işe yarar” halinden de daha belirsiz kılar. Bu nedendir ki Locke insan için faydalı olanın felsefi akademide değil horlanan işçi sınıfında aranmasını savunur. Onun bu düşüncüyü ortaya atması “dünyaya ilişkin bilgi edinme süreci kuram üretmekle değil, doğal tarihi derlemekle olur” anlayışında yatmaktadır. Yani bilgi edinmek isteyen kişiler rehber olarak kendilerine bir filozofu değil de bir zanaatkârı seçmelidirler çünkü insan yaşamı için kullanışlı bilgileri onlar verebilirler. Ona göre insanlar eğer uyum içinde hareket ederlerse bu gerçekleştirilebilecek bir durumdur (Woolhouse, 2011, s.126).

Bireyin bilgiyi işleme süreci dâhilinde önermelere baktığımızda ise” tikel ve tümel” olmak üzere iki çeşit önerme türü ile karşılaşmaktayız. Tikel önermelerde duyularımız bizi bilgilendirdiği sürece o şey hakkında bilgi sahibi oluruz anlayışı hâkimdir. Algının oluşumuna kendimiz tanıksak eğer o şey şüphe götürmeksizin tarafımızdan olumlanabilir çünkü “zihin hiçbir şeyi dolaysız olarak bilemez. Herhangi bir şeyi ancak onun üzerindeki ideleri aracılığıyla bilebilir” (Locke, 2017a, s.388).

Tümel önermelerde gözlem ve deneyim yetersiz kalır ama bir bilginin tümel olması onu kesin doğru ve eksiksiz bir bilgi yapamaz. Türün özü bilinmezse doğruluk da şüpheye düşer (Locke, 2017a, s.400). “Bizde idesi bulunmadığı için bilmediğimiz, sayıları hiç de az olmayan kimi şeyler vardır” (Locke, 2017a, s.380). Bu, duyularımız ölçüsünde yani tikel şeyler arasındaki benzerlikten yola çıkarak ve kendi sınırlarımız dâhilinde amaçlarımıza hizmet edecek kadar kesindir dolayısıyla yok sayılamazlar (Copleston, 1998, s.102).

Biz onları kavrayamadığımız için öyle şeylerin bulunmadığını söylemek ya da düşünmek kör birisinin kendisinde görme ya da renk idesine benzer ide bulunmadığı ya da kendisi görme üzerine bir kavram edinemediği için görme ve renk diye bir şeyin bulunmadığı üzerinde direnmesinden daha iyi bir uslamla biçimi değildir (Locke, 2017a, s.381).

Ahlaka ilişkin yapılan olumlama da bağıntılarla ilişkilidir. Yani eldeki bir durum bir kuralla bağdaştırılır ve deneyimlerden türetilebilirler. Ancak bunların geçerliliği bu kurallara uyulmasından tamamen bağımsız olarak ele alınır çünkü bu bir tanrısal bildiriştir (Copleston, 1998, s.127).

Kesin olmayan önermeler konusunda da kanı ya da inanç ortaya çıkmaktadır. Locke, “apriori” olarak kabul gören sayımın bilgi olarak görülebileceğini ifade eder. Bunun için bazı şartlar gereklidir. Yani aslında bir inancı olumlamanın yolu öncesinde bununla ilgili ne kadar olumlu örnek gördüğümüzle bağlantılıdır. “Birlikte var olan niteliklerden ne kadar çoğunu birleştirebilirsek imlem o kadar kesin ve belirgin olur” (Locke,2017a, s.403).

Doğruluk ya da yanlışlık her zaman bir olumlama ya da olumsuzlamaya ihtiyaç duyar. Peki, doğruluk nedir? Locke (2017a) bunun tanımını da şöyle vermiştir: “Sözcüğün doğru anlamında imlerin, imledikleri şeylerin birbiriyle uyuma ya da uyuşmamalarına uygun olarak birleştirilmesi ya da ayrılmasıdır” (s.395). Olumlama için dışsal ideler kendi deneyimimizle uyuşmalıdır. Bağınazlığın bundan tamamen farklı olduğu bilinmelidir. O, bir çeşit sorgusuz razı gelme durumu olarak da adlandırılabilir (Locke, 2017a, s.480).

Locke’a göre bir önermenin olumlanması ve onaylanması buna ilişkin kanıtların varlığı ya da yokluğu ile ilgili değildir çoğu zaman ve bunun bazı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar; insanların bireysel idraklarındaki farklılıklar, anlamları bakımından baskıcı bir tutum altında olabilme ihtimalleri; örneğin, yasaklamalar ve kendi fikirlerinin dışına çıkmak istememeleri gibi nedenlerdir (Woolhouse, 2011, s.120).

Locke’ un doğa durumu ve bunun toplum durumuna olan yansımaları şeklinde idealize ettiği toplumsal düzende insanların akıllarına ve ahlaki kapasitelerine büyük bir önem atfedilmektedir. Dolayısıyla, insanların akıllarının ve ahlaki kapasitelerinin doğru şekilde biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesi de eğitimi önemli hale getirmektedir.

Yaşamın yönetiminde mutluluk esas hedeftir ancak bu yolda karşılaştığımız değişik yanlış, yanlış ve kusurlar, istençlerimizin belirlenmesinde ıvece davranıp, gerekli incelemeyi yapmadan hemen işe girişerek bu özgürlüğü doğru yolda kullanmamaktan gelir (Locke, 2017a, s.191).

Locke’ a göre eğitim karakterin şekillenmesinde bir aracı olarak kullanılır. Hayvanlardan farklı olarak insanlar yeme içmenin yanında bakıma da ihtiyaç

duyduklarından ailenin eğitimdeki faktörü yadsınamaz derecede önemlidir. Locke, ailenin çocuk üzerindeki sevgisinin rasyonellik sınırları içinde gösterilmesinin çocuğun gelişimine önemli katkılar sunacağını düşünür (Woolhouse, 2011, s.237).

Aileler çocuklarının aşırılıklarına göz yummamalı ve onları ahlaki olgular çerçevesinde eğitmelidirler. Aynı şekilde ebeveynler de aşırılıktan kaçmalıdırlar. Çocuklarına karşı aşırı derecede korumacı yaklaşım geliştiren aileler ister istemez onlara zarar verirler; örneğin, çocuklarını soğuk havadan itinayla koruyan ve soğuk havaya alışmasına izin vermeyen aileler çocuklarını aslında iklim değişikliğine karşı bedensel olarak zayıf bir duruma sokarlar (Androne, 2014).

Her çocuğun eğitimsel gelişimi ve aldığı eğitim amaç aynı olsa da farklıdır çünkü tüm bireyler inandığı şeylere göre yaşarlar. Bu da iki temel inanış; ahlak ve politika altında toplanabilir. Çocuk buna göre iyi veya kötü alışkanlıklar geliştirebilir, toplum içinde işe yarar veya işe yaramaz bir konum edinebilir. Aldığımız eğitimin nasıl bir devlet olacağımız üzerinde de büyük bir etkisi vardır. Zira “sivil toplum kişilerin korunmasıyla, eğitim ise kişilerin oluşturulması ile mümkündür” bu nedenle de eğitim ve toplum ilişkisi doğrudan bir ilişkidir (Timuçin, 2006, ss.13-14).

Eğitim disiplinden bağımsız düşünülemez ve ahlaki olarak iyi olana ancak bireyin kendini şımartma arzusu kontrol altına alınarak ve bireye içgüdüsel dürtülerine hâkim olması ve bunları kontrol edebilmesi öğretilerek ulaşılabilir. “Zihin birçok durumda arzularından herhangi birinin ya da art arda hepsinin uygulanmasını ya da doyurulmasını askıya alma gücü bulunduğundan, o bunları her yönüyle inceleyip ötekilerle tartabilir” (Locke, 2017a, s.191). Yalnız, disiplinin kendisi bir amaç değil bireyde ahlaki karakteri oluşturmak adına bir araçtır (Androne, 2014).

Çocukları disiplinle terbiye etmekten gaddarlık ve despotluk anlaşılmamalıdır. Disipline edici davranışlarda eğiticiler bireyin yaşını ve karakteristik özelliklerini önemsemelidirler. Genellikle sözel yollarla bireylerin hatadan kaçmaları sağlanır ve iyi olana yönlendirilirler. Hataların düzeltilmesi ceza ve ödül kavramıyla pekiştirilir (Woolhouse, 2011, s.238).

Çocukları zorla disipline etmeye çalışmak istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Çocukların mayalarında doğal olarak yaşlarına uygun çeşitli oyunları oynama ve aktiviteleri yapma eğilimleri vardır. Bu nedenle çocukların istenmeyen davranışlarının

düzeltilmesi için oyunlar ve fiziksel aktiviteler önerilmektedir. Yapılan hataların çocukken düzeltilmesi önemlidir. Bu hatalar çocuklukta düzeltilirse yaşam boyu düzeltilmiş olur demektir. İyi değerler de çocuk yaşta tekrarlı bir şekilde pekiştirilerek kazandırılmalıdır. “Eğer bir şeyi çok beceriksizce yapıyor veya unutuyorsa öğrenene kadar ona tekrar tekrar yaptırın” (Locke, 2004, s.69).

John Locke’ un Eğitim Anlayışı

Eğitim modernleşmesi ve çağın gerektirdiği şekilde düzenlenmesinin öncülerinden birisi şüphesiz John Locke olmuştur. Geçmiş çağlarda filozofların büyük bir öneme sahip olduğu ve siyasetten ekonomiye kadar çok çeşitli alanlarda otorite olduğu devirlerde, filozofların eğitim ile ilgili tavsiyeleri ve görüşleri de genel olarak sahip oldukları felsefi tutumların pratik sonuçlarını ifade etmektedir. Bu çerçevede Locke’ un gözlem ve deneye dayanan doğa ve insan felsefesi ile felsefede dile getirilmeye yavaş yavaş başlanmış olan zihin felsefesini salt metafiziksel teoriler ile değil ampirik yöntemlerden hareketle eğitimin niteliği de somut, ampirik ve gerçek hayatta uygulanabilir çerçeveye bürünmüştür (Bilhan, 1991, ss.140-150).

Locke’ un eğitim ve siyaset anlayışı bir ağacın iki yana ayrılan dalı gibidir. İkisi de daima birbirine paralel gider. Onun siyasi düşünceleri eğitim anlayışını da etkilemiştir. Kişiliklerimiz bizim bireysel mülklerimizdir ve bunun şekillenmesi de aile alınan eğitime bağlı olarak gelişir (Timuçin, 2006, s.14). Bu eğitim sonucunda bireylerin ussal yetkinliğe ulaşabilmeleri beklenir. Böylece aldıkları eğitim bireysel gelişimlerine katkı sağlar.

İnsan doğası anlayışı üzerinde Locke ve Filmer’in görüş ayrılığına yukarıda değinilmiştir. Bunu bir de eğitim açısından inceleyelim. Robert Filmer, yönetimde veraset sistemini savunmuştur. Siyasi anlayışlar aynı zamanda eğitimi de etkilediğine göre, Filmer için ailedeki ataerkil yapı desteklenmelidir ki mutlak yönetim anlayışı pekişebilsin (Locke, 2016, ss.5-6).

Locke siyasi anlayışında belirttiği gibi nasıl ki yasa koyucular istedikleri gibi davranıp istediklerini halka hesap vermeden yapamaz iseler, aile topluluğu içinde de baba karar organı olsa bile, ailede herkese düşen belirli sorumluluklar vardır. “Varsayalım ki ebeveynler çocuklarını yarattılar, onlara yaşam ve varlık kazandırdılar

ve diyelim ki bunu da mutlak bir iktidar izledi. Böyle olsaydı bile bu, babaya çocuklar üzerinde ancak anneyle birlikte müşterek bir hükümlanlık verirdi” (Locke, 2016, s.58).

Babalık hakkı sınırsız değildir. Bir çocuğun babası olmak onun üzerinde hüküm verme hakkının bulunduğunu göstermez. Locke yönetimde neden veraset sistemi olmaması gerektiğini dolayısıyla da neden babalık hakkına dayanan sistemi savunmadığını şu şekilde açıklamaya çalışır (Locke, 2016, s.55).

O zaman anne ve babanın gücü çocuğu olgunlaşana kadar ona bakmakla ilgili olduğu ödevden kaynaklanır. Ussallığı ortaya çıkıncaya ve onu sıkıntılardan kurtarıncaya kadar bilgisiz, olgunluk çağına gelmemiş çocuğun zihnini geliştirmek ve eylemlerini yönetmek üzere çocukların istediği ve anne ve babanın bağlı olduğu o güçtür (Timuçin, 2006, s.30).

Locke, eğitim düşüncelerini anlaşılacağı üzere insan doğasını referans alarak şekillendirmiştir. Eğitimin amacı “bilgiden ziyade zihin ve erdem eğitimidir” (Locke, 2004, s.8). Locke eğitim ve çocuk yetiştirmeye yönelik bazı fikirlerini de dostu Clarke’a yazdığı mektuplarda dile getirir (Woolhouse, 2011, s.236). Clarke’ın oğlunun nasıl yetiştirilmesi gerektiğine dair bilgiler içeren mektuplar iki aşamalıdır. Bunlar daha sonra birleştirilerek John Locke’ un “Eğitim Üzerine Düşünceler” isimli kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu mektupların ilkinde Locke bir çocuğun yalnızca çocuk olarak değil aynı zamanda da bir beyefendinin oğlu ya da kızı olarak yetiştirilmesini önemsiyordu. Kızı diye de belirtmek ayrıca önem taşır çünkü ona göre kız ve erkek çocukları aynı eğitimi büyük bir oranda alabilirler (Woolhouse, 2011, s.237).

Çocukların eğitimine erken yaşta başlanmalı -ki Clarke’ın oğlunun ilk mektup yazıldığında üç yaşında olduğunu düşünürsek- ve çocuklar ebeveynler tarafından kesinlikle şımartılmamalıdır. Ebeveynlerin içinde bulunan şefkat ve evlat sevgisi gibi duygular çocukların şımarmasına olanak veren duygulardır ama ona göre, bu yapıldığı takdirde çocuk gelecekte zarar görecektir. Eğer az mantıklı bireyler olarak yetişirlerse gelecekte ellerine baktıkları insanların güçlerine ve kısıtlamalarına boyun eğmek zorunda kalırlar ve eğer mükemmelere ulaşmak isteniyorsa insan zihni terbiye edilmelidir (Woolhouse, 2011, s.238).

Arzular üzerinde zihin kontrolünü sağlayabilmek de ancak disiplinle mümkün olur. Arzuların kontrolü konusunda iradeyi etkileyen şeylerden biri rahatsızlık duygusudur.

Çocuklar bu rahatsızlık duygusunun giderilmesini istedikleri için ağlamayı ve ya farklı aşırılıklarda bulunmayı tercih ederler. Gerekli disiplini verebilmek ve arzuları terbiye edebilmek için çocuklar sırf ağladıkları için istekleri yerine getirilmemeli aksine onlar için gerçekte iyi olan şey yapılmalı ve bu onlara açıklanmalıdır.

Eğer bir şeyin ihtiyaçlarına uygun olduğu takdirde onlara verileceği, böylece uğrunda ağladıkları şeyi elde etmekte zorluk çekmeyecekleri, onsuz da memnun olmayı öğrenmeleri gerektiği ve hem onlar hem de başkaları için can sıkıcı olan haykırışlar ve huysuzluklarla istediklerini yaptıramayacakları öğretilmelidir (Locke, 2004, s.37).

Eğitime erken yaşta başlamanın en büyük önemi çocuğun ilerleyen yaşlarında nasıl biri olacağına dair şekil almasını sağlamasına dayanır. Yani onun geleceğini eğitim belirler. Bu yüzden de çocuğa erken yaşta ahlaki, zihinsel ve fiziksel belirli temel alışkanlıklar kazandırılmalıdır. Bu alışkanlıkların erdem, bilgi ve öğrenme üzerine teşvik edici davranışlar olması gereklidir. Locke (2004) bunu şu şekilde dile getirmektedir:

Karşılaştığımız tüm insanlardan onda dokuzu eğitimleri sebebiyle bu hâdedirler; iyi veya kötü, faydalı veya faydasız olurlar. Tatlı hayallerimizdeki küçük, hemen hemen fark edilmeyecek izlenimlerin çok önemli ve uzun süreli sonuçları vardır: Bazı nehirlerin kaynaklarına elle yapılan nazik bir dokunuş suları kanallara yöneltir, bu kanallar da oldukça farklı yönlere akar; ve onlara kaynaktan yapılan bu ilk yönlendirme sayesinde farklı yönelimler alırlar ve sonunda çok uzak yerlere ulaşırlar (s.13).

Çocuklar adeta bir köylü çocuğu gibi her koşula ve şarta dayanabilecek şekilde yetiştirilmelidirler çünkü insanlar aslında imkânsız görünen şartlara aslında uyum sağlayabilirler. Uygulanacak olan bazı yöntemlerle yaz ve kış gibi her türlü mevsime dayanıklı olmalıdırlar. Buna örnek olarak çocukların ayakkabılarının su alacak şekilde onlara giydirilerek soğuk almalarına izin verilmesinin böylece ayaklarında eller gibi dirençli hale getirilmesini savunduğu görülür. Bunun amacı çocuk böyle bir durumla karşılaştığında, onun zayıf düşüp hasta olmasının önüne geçmektir. Locke, bu bakış açısının ebeveynler tarafından katı ve despot olarak yorumlanabileceğinin farkındadır ancak yine de beden sağlığı bir bireyde fiziki açıdan ele alınması gereken ilk maddedir çünkü bireylerin fiziki açıdan bedenlerinin iyileştirilmesi önem taşır. Ona göre bireyin bedensel olarak dayanıksızlığı belirli alışkanlıkların ve geleneklerin sonucudur çünkü mesela soğuğa karşı yüzümüz ve vücudumuzun geri kalanı arasında bir farklılık yoktur.

İzin verin doğa bildiği en iyi şekilde vücudu şekillendirsin. Doğa kendi başına, bizim onu yönlendireceğimizden daha iyi ve kesin çalışır. Eğer kadınlar çocuklarının vücutlarını, dışarı çıktıklarında yapmaya çalıştıkları gibi karınlarında da kendileri

şekillendiriyor olsalardı mükemmel doğmuş çocuklarımız olmazdı (Locke, 2004, s.19).

Beslenme konusu da Locke için eğitim de arzuların terbiye edilebilmesi noktasında sürece dâhil edilmesi gereken bir alandır. Çocukların tıka basa yedirilmemesi gerektiğini belirtmiş ve çocuğa ihtiyaç duyduğu kadarını yemesi öğretilmesi gerektiğini vurgulamıştır ve gün içerisinde tüketilebilecek diğer gıdalara yönelik de açıklamalar getirmiştir. Çocuk doğası gereği obur değildir, onu obur yapan yine alışkanlıklardır. Yemek saatleri de önem arz eder. Bu saatler düzenli olursa çocuk o saatte yemek yemeye kendisini alıştıtır ve yemek bekler. Bunun önüne geçilmesi için yemek saatleri düzenli bir hale getirilmemelidir. Bu açıklamaların altında toplandığı çatı tabii ki sağlıktır. İnsan sağlığı için iyi olan doğrultusunda Locke önerilerde bulunmuştur. O, “İsterseniz herkesi her saat başı susuzluk çekecek hale getirebilirsiniz.” diyerek yeme içme durumunun da alışkanlıklar üzerine kurulabileceğini anlatmak istemiştir.

Çocuğun sağlığı ve büyümesi için uyku kadar yararlı başka bir şey yoktur. Yirmi dört saat içinde ne zaman uyuyacakları konusu, sabah erken kalkmaya alışmalarının kendilerine çok fayda sağlayacağı söylenerek çok kolayca düzenlenebilir. Sağlık açısından en iyisi budur ve çocukluğundan itibaren iyi oturmuş bir alışkanlıkla yataktan kalkma saatini kolaylamış kişi bir erkek olduğunda da hayatının en iyi ve verimli bölümünü uyuklayarak ve yatakta yatarak geçilmeyecektir (Locke, 2004, s.27).

Locke bu açıklamayla, uyku konusuna belirli bir yaşa kadar çok müdahale edilmemesi gerektiğini savunduğunu belli eder. Lakin on yaşından sonra bireyde uyku saatleri azaltılmalıdır ve böylece tembelliğe alışmaları engellenmelidir. Bütün bu bedensel terbiyenin amacını Locke (2004) kısaca şöyle özetler:

Vücudun gücü zorluklara dayanabilmede yattığından aklın gücü de bunda yatar. Ve tüm erdem ve değer ilke ve temeli şundadır: Kendi arzularını reddedebilen bir kişi kendi eğilimlerini aşar ve iştahı aksi yöne eğilimli olsa bile aklının yönlendireceği en iyi yolu izler (s.32).

Çocukta iştah ve arzuların bulunması yanlış bir şey değildir. Bunların akıl ve mantık yolunda kısıtlamalara tabi tutulmaması yanlıştır. Bu yanlışlık da kötü huylu bireylerin yetişmesine meydan vermektedir. Bu davranışları ebeveynlerin çocukların içine ettikleri toplum olarak değerlendirirsek o tohum yeşerdiğinde erdemden alakasız bir mahsul ortaya çıkacaktır. Kendini beğenmişlik, şiddet, intikam ve aşırılık çocuklara kazandırılmaması gereken erdemsiz davranışlardır.

Locke'a göre mutluluğun sırrı fiziksel ve zihinsel sağlığın sağlıklı bir şekilde dengede kalmasında gizlidir. Özellikle çocuklar için oyunlar tam olarak bu noktada önem taşır çünkü çocukların bireysel özgürlüklerini ve yaratıcılıklarını kullanabildikleri yer oyunlardır. Ruh ve beden sağlığı erdemli yaşamla doğal olarak da mutlulukla ilgilidir. Ruhen ve bedenen sağlıklı olan bir insanın mutlu olmak için gerekli tüm şartlara sahip olduğunu savunan Locke, zihnini mantıklı kullanmayan birinin asla doğruyu bulamayacağını ve bedeni zayıf olan birinin de bundan asla faydalanamayacağını savunur. Bedensel eğitimin önemi kapsamında Locke eskirim, at binme, dans gibi pratik becerilerin çocuklara kazandırılması görüşündedir. Bunlar hem fiziksel etkinlik olup hem de çağın koşulları kapsamında bir beyefendinin eğitiminde yer alması gereken edinimlerdir. Bunlara ek olarak çocuk bahçıvanlık gibi bir el zanaatı da öğrenmelidir. Bu beceriler zihne esneklik ve özgürlük kattığı için değerlidir ve de sağlık için faydalıdır. Birçoğu da açık havada yapılabildiği için bedensel sağlığı olumlu yönde etkilemektedir.

Egzersizle kazanılan beceri değerlidir. Böylece, dil ve bilim becerileri yanında resim, tornacılık, bahçıvanlık, demir işçiliği ve diğer faydalı sanatlarda elde edilen beceriler değerlidir. Başka sebepler yanında egzersizin kendisi sağlık için çok faydalı ve gereklidir (Locke, 2004, s.181).

Locke eğitim süresince her daim disiplinli olmanın gerekliliğini vurgularken bunun yanında sertlik ve ceza sisteminde de çok ileriye gidilmemesi gerektiğini düşünür. bunu da şu sözleriyle vurgulamıştır: “Ben de çok şiddetli cezaların hiç faydası olmadığına ve eğitimlerine büyük zarar vereceğine inanıyorum. Tüm şartlar aynı olmak koşuluyla çok fazla cezalandırılan çocukların nadiren iyi adam olduklarının görüleceğini düşünüyorum” (Locke, 2004, s.41).

Sert bir idare ile çocukların heyecanı kırılabilir ve somurtkanlaşarak ürkek ve çekingen bireyler üretilir ve bunların da hayattan bir kazanım elde etmesi zor bir olasılıktır. Böylece fiziksel şiddet dâhil olmak üzere -bu yalnızca isyankârlık ve inatçılıkta kullanılabilir- tüm şiddetli cezaların bireye faydadan ziyade zarar sağlayacağı düşünülerek eğitim sistemi kapsamından çıkarılmıştır.

Diğer taraftan çok sert bir idareyle akla çok engel olunur ve şevki çok kırılırsa; heyecanları çok bastırılır ve kırılırsa bu da çocukların şevk ve enerjisini kaybetmesine yol açar ve eskisinden daha kötü bir duruma gelirler. Çünkü canlılığa ve şevke sahip gençler doğru idare edildikleri takdirde yetenekli büyük adamlar olabilirler; fakat keyifsiz, ürkek, uysal ve somurtkan olanları canlandırmak zordur ve hayatta nadiren kazanımlar edinirler (Locke, 2004, s.42).

Köle tarzı eğitimin köle tarzı bireyler ortaya koyduğu görülmüştür. Bunun yanında umut ve korku ortadan kaldırılırsa disiplin de kaybolur. İnsanlar belirli sınırlar dâhilinde ödül ve ceza ile yönetilmelidir. Bahsi geçen ödül, fiziksel zevk ve haz veren şeylerden ziyade saygı duyma, övgü gibi olgulardır.

Rahatsız edici şartlar masum şeyleri kötüleştirebilir. Mide bulandırıcı bir ilacı almak için kullanılan bir kabı görmek bile midesini allak bullak eder; kap tertemiz, güzel ve çok değerli olsa da hiçbir işe yaramaz. Bu tür köle tarzı disiplin köle ruhuna yol açar. Sopa başında sallanırken çocuk boyun eğmiş ve itaat ediyor görünür, fakat sopa ortadan kalktığında tekrar doğal arzularına döner (Locke, 2004, s.43).

Ceza ise utanma ve gözden düşme endişesi yaratan olgulardır. Bu noktada arzular erdemlere yardımcı olabilirler. Örneğin, bir çocuk utanma ve gözden düşme endişesi yaşamıyorsa, onda haz uyandıran şeylerin yalnızca takdir gören kişiler tarafından yapılabileceğini söyleyerek bir kısıtlama verilebilir. Övgünün özellikle başkalarının yanında verilmesine dikkat edilmelidir çünkü böylece diğerleri de onu övecek ve aldığı ödül de böylece artmış olacaktır. Ceza söz konusu olduğunda ise, eğer başkalarının önünde çocuk utandırılırsa onların kendisi hakkındaki düşüncelerinin değiştiğini düşünüp kendisini tamamen yanlış olanı yapmaya adayabilir.

Çocuğun toplumsallaşmaya ihtiyacı vardır ve bu yalnızca ahlaki karakterin gelişimi için değil aynı zamanda bireysel gelişim için de önemlidir. Bahsedildiği üzere eğitimin amacı erdemi aktarmaktır. Dolayısıyla erdem bir insanda bulunması gereken en önemli değerdir. İnsan denilince akla erdem gelmelidir. Tıpkı onur ve adalet değerleri gibi bir insanın ayrı düşünemeyeceği bir değerdir.

İnsanın diğerlerinin ihtiyaçlarına karşı daha duyarlı biri olmasını sağlayan, bireyin kendi sorumluluk ve hizmetleri konusunda öz farkındalık yaratan da erdemdir. Özgürlüğün ve toplumsallığın temeli de aslında budur, yani ideal olan ve insanı mükemmelliğe götüren. Erdem eğitim yoluyla insanlara aktarılır. Eğitim sürecinde erdemi aktarma yollarından biri de anlatıldığı gibi övgü ve yergi yöntemidir. Övülmek bireyde haz duygusu yaratırken yergi de utanç duygusuna neden olur. Birey utanç duyduğu davranışı bir daha yapmamaya çalışacak ve haz duyduğu davranışı da tekrarlayacaktır. Bireylerin öz güvenleri bu şekilde artırılabilir ve erdemli olma yolunda adım atmaları sağlanır.

Düşünüldüğünden daha erken yaşta çocuklar övgüye çok duyarlıdır. Özellikle ebeveynleri ve bağımlı oldukları kişiler tarafından övülmekten ve değer

verilmekten büyük keyif alırlar. Bu yüzden iyi şeyler yaptıklarında baba onları okşar ve överse ve hatalı davrandıklarında soğuk ve ihmalkâr bir tavır takınırsa, bir de buna anne ve çevresindeki diğer insanlar da eklendi mi çok kısa bir zaman sonra bu onları aradaki farka karşı duyarlı hale getirecektir (Locke, 2004, s.46).

Çocukların davranışlarının şekillenmesinde önünde bulunan örneklerin önemini vurgulayan Locke (2004): “Çocukları eğitmede ve tavırlarını biçimlendirmede kullanılan yollardan en sade, en kolay ve en etkin olanı onların yapmasını veya kaçınmasını istediğiniz şeylerin örneğini gözlerinin önüne koymaktır” (s.76) diyerek etrafında olan davranışların çocuklar tarafından rol model olarak alındığını bu nedenle de örnek oluşturacak kişilerin de bu bağlamda dikkatli olmaları gerektiğini savunur. Çocuk büyürken taklit yeteneğini kullanan bir varlıktır ve bu taklit yeteneği öncelikle etrafındakileri örnek alma ile başlar. Bu nedenle çocuğun temelden gelişiminde önem arz eder.

Çocukta davranışsal ve bilişsel süreçler birbiriyle yakından ilgili olduğu için doğru olan bilgi ve iyi ahlak yalnızca sözel yollarla değil aynı zamanda örneklem üzerindeki davranışlarla da gösterilmelidir. Yapılması istenilen bir davranış öncelikle eğiticinin kendisi tarafından yapılmalıdır. Aynı şekilde söylenmesi gereken davranış da eğitici tarafından yapılmamalıdır. Aksi halde bu bir tutarsızlığa neden olur ve çocuğun mantığında sorgulamalara yol açar. Yapılanları keyfi uygulamalar ya da cezalandırmalar olarak düşünür çünkü kendi zihninde rasyonel bir zemine oturtamaz. Bu da kavram kargaşası yaşamasına neden olur.

Çocuk yetiştirmeyi bilir görünüp insanlarla ilişkilerde neyin uygun olduğu konusunda cahil olmadığı düşünülenlerin kurallar koyar ve örnekler verirken tembelce tembihlerde bulunmaları ve öğrettikleri şeylerle uygulamayı birleştirmeyip öğrencilerine bu davranışı gözleri önünde tekrar ettirmemeleri sebebiyle davranışlarda yapmacıklık ortaya çıkar (Locke, 2004, s.54).

Locke’a göre eğitim olgusu içinde eğitim veren eğiticiler çok önemlidir. Çocuğun davranışını şekillendirir ve biçimlendirirler. Onlar için elmas işleyen bir usta gibidirler demek yanlış bir tanım olmaz. Lakin kimse yarım olarak işlenmiş bir elması takmak istemez bu nedenle de çocuklar da tıpkı elmaslar gibi bütün yanlarıyla işlenmeli ve parlatılmalıdır. Locke (2004) eğitim üzerine düşüncelerinde bunu şöyle açıklıyor:

Bir öğretmenin en büyük işi davranışları ve zihni biçimlendirmektir. Öğrencisine iyi alışkanlıklar ve erdem ve bilgelik prensipleri aşılacaktır; azar azar ona insanoğluluyla ilgili bir görüş vermek ve mükemmel olanı ve övgüye değer olanı sevdirmek ve taklit ettirmektir ve bunları öğretirken de öğrencisine istekli, aktif ve çalışkan olmayı öğretmektir (s.85).

Böyle bir eğiticinin bulunması zordur ama iyi bir araştırma sonucu bulunabilir. Bulunduğu takdirde de isteyeceği ücret pahalı görünmeksizin karşılanmalıdır “çocuklarımız için ödenecek para çok önemli değildir” (Locke, 2004, s.77). Pahalı oyuncaklardan ziyade çocuklara sağlanabilecek en büyük fayda eğitimidir.

Anlaşıldığı gibi eğitimin önemi kadar eğiticinin de önemi büyüktür. “Erdem dünyayla ilgili bilgi edinmekten daha zor elde edilir” (Locke, 2004, s.59). Eğitici kitaplarda bulunmayan bilgileri çocuğa öğretir, bireyin doğasına daha iyi adapte olmasını sağlar, farklı bireylerden meydana gelmiş bir toplumda yaşamının gerekliliklerini bireye kazandırır. Aynı zamanda ılımlılık, ölçülülük, nezaket ve tabii ki alanında profesyonelliğe sahip olması gerektiği unutulmamalıdır. Aslında Locke bireysel öğreticiliğe önem vermiş ve okula bunun için gerek olmadığını vurgulamıştır.

İyi yaşamak ve dünyadaki işleri yönetmenin, okul çocukları arasında öğrenilen şımarıklık, oyunculuk veya şiddetle taban tabana zıtlığını gören kişi daha özel bir eğitimin hatalarının bu tür gelişmelere göre daha çok tercih edilmesi gerektiğini düşünecek ve çocuğunun masumiyetini ve alçakgönüllülüğünü evde muhafaza etmeye özen gösterecektir (Locke, 2004, ss.58-59).

Okul yalnızca toplumsallaşmanın kazanılabileceği, ev dışındaki bir ortamda çocukların gerçek dünyayı görmelerinin sağlandığı ve iletişimin nasıl kurulacağını öğrendikleri yerdir. Ancak bu bilgiler çocuğa evde de kazandırılabilir. Bunun nedeni öğrencilerin bireysel ilgiye ihtiyaç duyması ancak öğretmenin sınıfta başka öğrenciler de olduğu için gereken bu bireysel ilgiyi yeterli sunamamasıdır. Evde eğitim verilen çocuk da ise öncelikle iki şey üstünde durulmalıdır; “birincisi, çocuk verilen görevi anlayıp yerine getirebiliyor mu? İkincisi, eğitim alışkanlığı dönüşüyor mu?” İkincisinde tekrara dayalı pratikler önemli bir yer tutar. Birincisinde ise çocuğa çok fazla yükleme yapılmamalıdır çünkü günün sonun çocuktan öğretilen her şeyi hatırlaması beklenmemelidir (Layesa, 2015).

Eğiticiler bireyin mayasında var olan karakteri araştırmalı ve onu doğruya yönlendirmelidir. Bireylerin mantıksal ve rasyonel eğilimimi artırmak ve erdemli davranışlar sergilemesini sağlamak için bireydeki doğanın keşfedilip yönlendirilmesi önem taşır.

Bireyin üstün ve toplumsallaşmış bir birey olarak yetişmesi ancak eğitim ile sağlanır. Bireyin aldığı eğitim bilgiye olan isteğine ve içinde bulunduğu dünyayı anlama arzusuna bağlıdır. Dünyayı anlama arzusu bireyde doğal olarak bulunmaktadır.

Çocukların doğal olarak merak içinde bulunmaları da eğitimcilerin işini bir nevi kolaylaştırmaktadır.

Çocukların meraklarını gidermek için özgürce soru sormalarına ve bu soruların cevaplanmasına ihtiyaçları vardır. Eğitimciler sabırlı davranış göstererek çocukların sordukları soruları cevaplamalıdır. Verilen cevaplar kesinlikle geçirtilmemeli ama çok fazla da bilimsel olmamalıdır. Çocukların eğitim seviyelerine uygun, net ve anlaşılabilir cevaplar verilmelidir. Bu şekilde çocukların bireysel gelişimi ve ilerlemelerine katkı sağlanmış olur. Aynı zamanda bireylerdeki dışsal faktörlere karşı koyma becerileri de geliştirilir. Sonrasında birey bu özelliğini yetişkinlik hayatında örneğin politikada kullanabilir.

Soracağı hiçbir konuda çocuğu kınamamalı ve terslememelidir ve onlara gülünmemelidir. Bunun yerine tüm soruları cevaplanmalı ve bilmek istediği konu yaşına uygun bir şekilde açıklanmalıdır. Onun hedeflediği şeye hizmet etmeyen birçok şeyle ve karmaşık anlatımlarla kafasını karıştırmayın. Bu soruyla neyi öğrenmeyi amaçladığını iyi saptayın; ona bilgi verdiğinizde ve istediği cevabı almasını sağladığınızda düşüncelerinin ne kadar genişlediğini ve uygun cevaplarla hayal edebileceğinizden çok daha ileriye gideceğini göreceksiniz. Çünkü ışık gözler için neyse bilgi de akıl için çok gereklidir (Locke, 2004, s.112).

Çocuklarda var olan merak duygusu beslenmeli ve iştahlar ise köreltilmelidir. Çocuk soru sorduğunda mutlaka dinlenmeli ve ona mutlaka cevap verilerek merakı giderilmelidir çünkü çocukların ciddiye alındıklarını görmeye ihtiyaçları olur. Eğitimciler bu ihtiyacı görmezden gelmemeli verdikleri cevaplar ile de çocuğu geçirtilmemeli ve kandırmamalıdır. Çocuklar geçirtildiklerini veya kandırıldıklarını kolayca algılayabilirler ve bu davranışları öğrenerek ilerleyen yaşantılarında kullanabilirler. Böylece bu davranış çocukların masumluklarını kaybetmelerine neden olurken bir çeşit ahlak bozukluğuna da yol açar (Layesa, 2015).

Eğitimde korkular söz konusu olduğunda ise Locke' un günümüz psikoloji biliminde kullanılmakta olan "maruz bırakma ve tepki önleme müdahalesi" yöntemine adeta bir yol oluşturmuş olduğunu düşünmekteyim:

Diğer yapılacak şey ise nazik derecelerle çocukları korktukları şeylere alıştırmaktır. Fakat burada çok dikkatli olunmalıdır. Çok aceleci davranılmamak, çok erkenden tedavi girişiminde bulunulmamalıdır; aksi takdirde korku azalacağına artar (Locke, 2004, s.105).

Locke, dostu Clarke'a yolladığı bu mektubun yani talimatların ardından bir süre geçtikten sonra talimatların devamı niteliğinde ikinci bir mektup yollamıştır. Clarke'ın

oğlunun okuma konusunda artık yetkin olduğunu düşünerek ona Ezop Masallarını önermiştir çünkü masalları çocukları eğlendirirken faydalı fikirler kazandırabilecek araçlar olarak görmüştür. Okumak anlağı geliştirerek bilgiyi artırdığı gibi aynı zamanda güzel konuşmayı da geliştirdiği için çocuğun eğitiminde önemli bir yer tutar (Woolhouse, 2001, s.506). Küçük yaştaki çocukların sıkılmaması ve bıkmaması gerektiği göz önüne alındığında dini kitaplar ve metafizik öğeleri konu olarak alan kitaplar okutulmamalıdır çünkü karmaşık fikirler çocuklar için bir şey ifade etmezler ve anlamsız kalırlar.

Locke mektubunda dil eğitimine de değinmiştir. Bir çocuk öncelikle en yetkin ve etkin biçimde kendi anadilini konuşabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Ardından öğreneceği yabancı diller de Fransızca, Latince gibi çocuğa gramer yolu ile değil anadilini edindiği yolla yani doğal yöntem ile kazandırılmalıdır.

İngilizce konuşmaya başlar başlamaz diğer bir dili öğrenmenin zamanı gelmiştir. Burada hiç şüphesiz ki önerilen dil Fransızcadır. Bunun nedeni insanların gramer kurallarıyla değil de bu dili sürekli konuşmayla öğretmek doğru bir yöntem izlemeleridir. Eğer öğretmeni sürekli onunla beraberse ve onunla sürekli bu dilde konuşuyor ve aynı dilde cevap vermesini sağlıyorsa Latince de aynı yöntemle kolayca öğretilir (Locke, 2004, s.144).

Burada fikrimce dil ediniminde Stephen Krashen ve Tracy Terrell tarafından 1980'lerin başında geliştirilen dil ediniminde doğal yaklaşım kuramının temellerini buradan aldığı aşikârdır. Buna ek olarak soyut kavramlardan uzak durularak, çocuğa duyular yolu ile kavrayabileceği; coğrafya, tarih, astronomi gibi dersler de verilmelidir. Çizim yapmak ve hesap tutmak gibi beceriler övülürken, şiir yazmanın ve müzik bilgisi edinmenin çocuk açısından önem arz etmeyeceği belirtilmiştir.

Çocuklar, kız erkek fark etmeksizin konuşmaya başladığı andan itibaren oyunlar aracılığı ile vakit kaybetmeksizin okuma ve yazma öğretilmelidir. Ardından da Fransızca ve iki yıl sonrasında da Latince dersleri verilmelidir. Bunlara ek olarak; aritmetik, coğrafya, astronomi, tarih, mantık, geometri gibi dersler öğretilmelidir. (Woolhouse, 2011, ss.275-276). Bu durum eğitime niçin bu kadar erken ve yoğun bir programla başlanması gerektiği sorusunu akıllara getirmektedir. Locke'a göre zihnimizin davranışlarımızı yönlendirir. Bu nedenle de bireyin zihninin erken yaşta iyi ilkelerle doldurulması gereklidir.

Zihnin beslenmesi eğitim içinde çok önemlidir. Zihnin kapasitesi bilinmelidir ve bu zekânın gücünün farkında olunmalıdır ki birey mutlu olabilsin. Birey bu sınırı bilirse “erişilebilir olanla yetinebilir” (Locke, 2017a, s.69). Zihin yalnızca pasif bir alıcı değildir. Üzerine düşünebilme yeteneğimiz sayesinde fikir üretebilir ve karşımızdakini algılayabiliriz.

Bilginin kaynağı tecrübeler demektir, bu tecrübeler bizim üst bilgiye ulaşmamızı sağlayan birer basamak gibidirler. Yani çeşitli bitki kavramlarını bilmeyen biri için bahçe bir anlam ifade etmez. Bahçenin ne olduğunun anlaşılması için öncelikle çeşitli bilgi kavramlarının bilinmesi gerekmektedir. Burada bahsedilen bitkiler basit bilgiler görevini görür. Bilgi zihnimizde işlenerek karmaşık üst bilgiye dönüşür. Locke bunu dört adımda özetlemiştir; tanımlama, ilişkilendirme, bağlantı kurma ve gerçek varlığa dönüştürme. Bu bahsedilen bir fikir edinme sürecidir (Layesa, 2015).

Fikir edinme sürecine baktığımızda, dünyanın gerçekten bizim algıladığımız gibi olup olmadığı merak konusu olmaktadır. Locke burada algılarımızı nicel ve nitel olarak ikiye ayırmıştır. Örneğin; boy, kilo, sayı gibi özellikler nicel ve objektiftir. Herkes için aynıdır. Ancak koku, ses, tat gibi özellikler niteldir ve sübjektif özellik taşır. Nitel olanlar için doğruluk ve yanlışlıktan bahsedilmesi doğru değildir. Bunları tam olarak Locke’ un ifade ettiği gibi vermek istersek eğer; birincil nitelikler ve ikincil nitelikler dememiz gerekir.

Cisimlerin birincil niteliklerinin idelerinin onların benzerleri olduğu ve bunların biçimlerinin cisimlerin kendilerinde gerçekten olduğu; ama ikincil niteliklerin bizde ürettikleri idelerle benzerliklerinin olmadığı sonucunu çıkarmanın kolay olduğunu sanıyorum. Onlar, bizim kendileriyle belirlediğimiz cisimlerde yalnızca bizdeki duyumları üreten güçlerdir (Locke, 2017a, s.123).

Locke’ un yukarıda bahsetmiş olduğumuz talimatları bir beyefendi veya hanımefendinin yetişmesinde uygulanması gereken talimatlardır. Buna ek olarak Locke, geçim sıkıntısı yaşayan ve sayıca kalabalık olan ailelerin çocukları için de bir okul önerisi geliştirmiştir. Bu okullar iş okullarıdır. Geçim sıkıntısı yaşayan ailelerin çocukları üç yaşından itibaren bu okullara başlayabilmektedirler. Locke açısından bu fikrin ortaya atılması onun kiliseden gelen yardımla geçinmeyi alışkanlık haline getiren ve bu bağlamda çalışmamak için sürekli bahane bulan fakir vatandaşların türemesini önlemektir. Kiliseden gelen yardımlarla geçinmek, dilenmek ve çalışmamak için bahaneler bulmak Locke’a göre adabın yozlaştığının bir göstergesidir. İş okullarında

çocuklar dokuma, dikme, örgü gibi işler öğrenecekler ve böylece de ülkelerine faydalı olacaklardır (Woolhouse, 2011, s.464).

John Locke ve John Locke gibi aydınlanma filozoflarının öncülüğünde dünya tarihinde başta Avrupa olmak üzere politikalar tekrar şekillenmeye başlamış, ülke siyasetleri değişmiş, yeni ekonomi politikaları üretilmeye başlanmış, ticaret, sanayi ve üretimde dünyada devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır. John Locke sonrasında felsefe tarihinde çığır açacak birçok filozof John Locke'nin görüşlerinden etkilenmiştir. Locke' un akıl ve deney bilgisi ile dogmaları reddederek gerçekçi felsefesini inşa etmesi başta Kant gibi filozoflar için öncü olmuştur.

Ortaçağda Farabi, İbn-i Sina, Gazâlî ve İbn Rüşd gibi İslam filozoflarının başlattığı aklın merkeze alınıp eleştirinin ön plana çıkarıldığı bir dönem sonrası, John Locke ve özellikle David Hume ile beraber dünyada tekrar aklın tek karar mekanizması olarak ele alınıp birçok ideolojinin ve dogmanın katı tutumuna yönelik gelişmeler, asıl olarak Kant ile olgunlaşmıştır. Kant'ın felsefesi üzerinde John Locke ve David Hume'un etkisi büyüktür (Taşkın, 2002, s.175).

Felsefi ve Siyasi Olarak John Locke Felsefesinin Etkileri

Aydınlanmanın önde gelen düşünürlerinden olan ve liberalizmin öncü isimleri içerisinde sayılan John Locke' un düşünceleri kendi dönemini ve kendinden sonraki dönemleri çok boyutlu olarak etkilemiştir. Locke' un görüşleri, felsefenin yanı sıra, siyaset, hukuk, eğitim gibi disiplinleri de etkilemiştir. Locke' un düşünceleri Avrupa merkezli olarak ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan siyasal liberalizmin, parlamentarizmin, anayasacılığın, güçler ayrılığı, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin gelişmesinde önemli bir yere sahiptir. Günümüzdeki modern toplumsal yapıları, yönetim ve hukuk sistemlerini ve eğitim yaklaşımlarını Locke' un görüşleri derinden etkilemiştir.

Locke' un felsefesi günümüze etkileri bağlamında onun devlet, toplumsal sözleşme, siyasal meşruiyet, kuvvetler ayrılığı, devrim hakkı gibi olgulara yaklaşımının çok yönlü etkilerinin olduğunu söylemek mümkündür. Locke' un daha önceki kısımlarda açıklanan doğa durumu mefhumundan temellendirdiği bu olgular oldukça önemli kuramsal içeriklere sahiptir. Doğa durumundaki barış halinin savaş haline dönmesi ihtimaline karşı toplum durumundaki bireylerin başta yargı hakkı olmak üzere bazı haklarını bir

toplumsal sözleşme temelinde devlete devretmesini içeren devlet anlayışı özellikle Fransız Devrimi sonrasında Avrupa’da yükselen liberal demokrasi ve pozitif ilkelerin temelini de oluşturmuştur.

John Locke’ un genel hatlarıyla açıklanan siyaset felsefesi günümüze kadar birçok farklı disiplini, akımı ve düşünürü etkilemiştir. Locke’ un felsefesinin en büyük etkilerinin Aydınlanma, liberalizm, demokrasi, insan hakları, parlamentarizm görüldüğünü söylemek mümkündür. Locke’ un görüşleri bu değerlerin yanı sıra bilim, felsefe, eğitim ve siyaset gibi birçok alanı da etkilemiştir. Locke’ un etkisinin önemli bir bölümü de ondan sonra gelen ve ondan etkilenen düşünürler oluşturmaktadır. Russell, Locke’ un takipçilerini, “Politik fikirleri Voltaire, Montesquieu ve Rousseau’yu, fayda ve iyinin ayniyeti bakımından Bentham’ı, mülkiyet teorisi bağlamında hem kapitalizm savunucularını hem de Marksizm öncesi sosyalistleri etkilemiştir” diyerek açıklamakta ve onun önde gelen takipçilerini Berkeley, Hume, Bentham, Marx ve 18.yüzyıl filozoflarının neredeyse tamamı olarak sıralamaktadır (Russell, 2015, s. 341). Görüldüğü gibi Locke kendisinden sonra gelen filozoflar üzerindeki derin etkisi nedeniyle daha sonraki felsefi akımların birçoğunun düşüncelerinde referans noktası haline gelmiştir.

Locke yaşadığı dönemde aristokrasinin bağnaz ve bilim dışı görüşlerine karşı çıkararak kapitalizmin ideolojisinin düşünsel temellerini atmanın yanı sıra bilimsel olarak da ampirizmin öncülerinden birisi olmuştur. Locke, Avrupa’ya yönelik en büyük etkilerinden birisi de demokrasi alanında olmuştur. Locke’ un demokrasi bağlamındaki düşünceleri sadece Avrupa’da değil daha sonraları Amerika’da önemli bir etki yaratmıştır (Akbulut, 2007, s.156). İngiltere’de ve Kıta Avrupası’nda özellikle de Fransa’da aydınlanmanın, akılcı ve maddeci akımların gelişmesinde Locke’ un görüşleri öncü bir rol oynamıştır. Bu bağlamda Locke, modern felsefelerden liberalizmin kurucusu olarak görülse de diğer yandan sosyalist akımları da önemli oranda etkilemiştir (Çakır, 2009, s.440).

Locke’ un felsefesinin kendisinden sonraki yüzyıllardaki etkileriyle ortaya çıkan gelişmelerin günümüzdeki toplumsal ve siyasal sistemlere şekil verdiğini söylemek mümkündür. Günümüzdeki ABD federal demokratik sistemi, Avrupa’daki devlet yönetimleri ve Avrupa Birliği gibi uluslar üstü örgütler, Locke’ un siyaset felsefesinden önemli oranda etkilenmiştir. Locke’ un toplumsal sözleşme, doğal haklar, bireycilik, kuvvetler ayrılığı gibi önemli kavramları günümüzdeki siyasal organizasyonlarda ve

toplumsal düzende büyük bir öneme sahiptir (Uygun, 2002, s.117). Bunların yanı sıra, Locke insan hakları, fikir hürriyeti, demokrasi, insan merkezli yönetim anlayışı gibi çeşitli değerlerin sistematik bir şekilde teorize edilmesini gerçekleştirerek günümüzün siyasal düşüncesini de şekillendirmiştir. Bu düşüncelerin etkisi aynı zamanda ABD Bağımsızlık Bildirgesi'nin maddeleri üzerinde de hissedilir biçimde görülmektedir. Toplum içerisinde her bireyin doğuştan bazı haklara sahip olduğu düşüncesi kaynağını büyük oranda Locke' un temel haklar nosyonundan almaktadır. Günümüzde dünyanın büyük bölümünde geçerli olan seçimlere ve parlamentoya dayalı demokratik sistem fikrinin kuramını sistematik olarak ilk defa Locke ortaya atmıştır (Didier, 2009, s.47).

Locke' un toplumsal sözleşme yaklaşımında bireyler ile devlet arasındaki bir antlaşma ile bazı hakların devlete devredilmesine karşın devletin de güvenlik ve istikrar gibi çeşitli sorumluluklar üstlenmesi günümüz modern devletinin de temelini oluşturmaktadır. Birçok devlette iktidarlar halkoyu ile belirlenmekte ve meşruiyetini halktan almaktadır. Diğer yandan Locke' un önemle üzerinde durduğu güçler ayrılığı ilkesi de günümüzde birçok devletin temelinde yer almaktadır. Yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ayırım günümüz demokrasilerinin temel ilkelerinden birisi haline gelmiştir. Locke' un doğa durumu mefhumundan temellendirdiği doğal haklar da günümüz insan haklarının temelini oluşturmaktadır (Butler, 2016, s.73).

Bireyin sadece insan olmaktan kaynaklanan devredilemez ve müdahale edilemez haklarını oluşturan bu ilkeler günümüz siyasal ve toplumsal yaşamında merkezi bir öneme sahiptir. ABD ve Avrupa devletlerinin yanı sıra Avrupa Birliği gibi uluslar üstü örgütler de Locke' un ortaya koyduğu görüşleri ve ilkeleri benimsemektedir. AB'nin kurucu ilkeleri olan özgürlük, eşitlik, adalet, insan hakları, demokrasi gibi değerlerin Locke' un felsefesinin de temel ilkeleri olması oldukça önemlidir. Locke' un felsefesinin yüzyıllar süren etkisini felsefesinin evrensel içeriği ile açıklamak mümkündür. Zira onun felsefesi dünya üzerinde zaman ve mekân fark etmeksizin ideal yönetim ve toplum anlayışını yansıttığı için önemli bir başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir (Störig, 2013, s.363).

Locke' un insan doğasından, bilgi felsefesinden ve ahlak felsefesinden yola çıkarak onun siyaset felsefesindeki düşüncelerine kadar neredeyse tüm görüşleri oldukça geniş alanlarda etki uyandırmaya devam etmektedir (Berktay, 2009, s.51). Locke' un felsefesi siyasetin yanı sıra eğitimde de oldukça etkili olmuştur. Onun insan doğasından yola

çıkarak öne sürdüğü düşünceler eğitim alanında önemli bir referans noktası olma özelliği göstermektedir. .

Locke eğitim anlayışı kapsamında natüralist yaklaşımı benimsemiştir. Eğitim süreci içinde çocuğun sorulan sorularına mutlaka cevap verilip çocuğun dinlenmesi gerektiğini belirtmesi, çocuğun bireysel doğasının farkında olunması ve eğitimin çocuğun anlayacağı şekilde verilmesi, deneyimleme yoluyla bilginin işlenmesi ve bunun sonucunda bağıntılar kurularak bilgiye ulaşılması gibi gereklilikleri savunmuştur. Böylece günümüzdeki çocuk merkezli eğitimin temellerini aslında kendi bulunduğu 17. yüzyılda atmıştır (Cevizci, 2018, s.84).

Sözele dayalı anlatım ve ezberciliğe karşı çıkmış, öğretmen ise merkez noktadan alınıp rehber konumuna getirilmiştir. Bireysel doğanın farkındalığı ve eğitimin bu doğrultuda çocuğun anlayacağı şekilde verilmesinin gerekliliği Harvard Üniversitesi Profesörü Howard Gardner tarafından ortaya atılan “çoklu zekâ kuramı”nın da öncüsü olmuştur.

Bilimi temel alarak çocuktaki zihinsel ve sosyal süreçlerin doğal yöntemler aracılığı ile ele alınması görüşü, 20. yüzyıl natüralizm anlayışına yol haritası çizmiştir. Locke’ un dil edinimi konusundaki fikirleri bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir.

Çocuğun gramerle kalasını karıştırmadan İngilizce öğretir gibi Latinceyi öğretmek ve bunu kafa karıştırıcı kurallar olmadan çocukla konuşarak yapmak gerekir. Çünkü eğer düşünürseniz çocuk dünyaya geldi mi İngilizceyi de Latince kadar bilmez. Ancak yine de İngilizceyi öğretmen, kural veya gramer olmadan öğrenir. Latinceyi de böyle öğrenebilir (Locke, 2004, s.145).

Zira kendisi yabancı dil ediniminin tıpkı anadilde olduğu gibi doğal yollarla kazanılması gerekliliğini vurgulamıştır. Onun bu görüşü aynı zamanda 1970’lerin sonunda Krashen ve Tracy Terrell’in ortaya attığı “yabancı dil öğreniminde doğal yaklaşım” metodunun temeli olarak kabul edilebileceği görüşünü savunmaktayım.

Eğitim ile birlikte insan var olduğu konumdan kendini daha üst bir noktaya taşıyabilir ve bu noktaya gelmesinde ussal yetkinliğe ulaşması önemli bir pay sahibidir. Aklın bu şekilde kullanılması ise araçsal akıl tanımını çerçevesine girmektedir.

Eğitim sürecinin ussal yetkinliği ortaya çıkarabilmesi için Locke felsefesinde ceza ve ödül kavramlarının devreye girmesi akıllara 20. yüzyılın başlarında ortaya atılan davranışçılık kuramını getirmektedir. Bu kuram çerçevesinde insan kavramı Locke’ un

aynen söylediği gibi boş bir levha olarak ele alınır. Eğitimin hedefi de bu doğrultuda iyi ve kötüyü öğretmektir ve dışsal süreçler ile çevre bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Görüldüğü üzere davranışçılık ve Locke' un natüralizmi arasındaki benzerlikler apaçıktır. Bunun yanında öğrenciyi merkeze koyması ve deneyim yoluyla bilginin özümsemesi bakımından ise Amerika'da ortaya çıkan ilerlemecilik kuramı ile de bağdaşmaktadır.

Locke' un bilgi felsefesi kuramında ideler ve edimsel yollarla edinilen bilgi arasında bağlantı kurulması sonucunda anlağın oluştuğu, insan doğası çerçevesinde belirtilmişti. Tam olarak buradan hareketle denilebilir ki insan zihninde bilgilerin oluşumu kapsamında Locke' un eğitim görüşü, Piaget'in yapılandırmacılığı ile de bağdaşmaktadır. Yapılandırmacılık kuramı, öğrenmenin gerçekleşmesi için önceki bilgi ile yeni gelen bilgi arasında bağlantının kurulması gerekliliğini savunur. Locke' un görüşünden farkı zihni boş levha olarak kabul etmemesidir.

Görüldüğü üzere John Locke' un eğitim görüşleri 17. yüzyıldan kendi önündeki gelecek yüzyıllara ışık olmuştur. Kendisinden sonraki eğitim görüşlerini etkilemiş ve görüşlerinin yeniden yapılandırılarak ortaya başka formlar çıkarılmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzdeki modern eğitim anlayışının da anlatılanlar doğrultusunda Locke' tan izler taşıdığı aşikârdır. Kendisi günümüz modern eğitimini meşrulaştıracak fikirler beyan etmiştir. Günümüz natüralist eğitim anlayışında diyebiliriz ki davranışçılık ve ilerlemeci eğitim teorileri harmanlanmış ve araçsal akli ön plana çıkarmayı hedeflemiştir (Cevizci, 2018, s.89).

Aydınlanma döneminden sonra eğitimde reformlar gerçekleştirilmiştir, eğitim kurumları modernize edilerek dünyada yavaş yavaş tek bir öğretim sistemi modeli oluşmaya başlamıştır ve günümüze bakıldığında hemen hemen her ülkenin dünyada geçerli olan eğitim sistemi modelini benimsediği görülmektedir. Büyük Frederick'in zorunlu temel eğitim uygulamasını başlatarak Almanya'da gerçekleştirilen üniversite reformu zaman içerisinde Fransa'da, Amerika'da örnek alınmış ve reformun birçok yönetmeliği İngiltere'de zorunlu hale getirilmiştir (Ergün, 2018, ss.5-6).

Platon ve John Locke' un İnsan Doğası Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Platon'dan Locke'a kadar insan doğası filozofların düşünsel evrenlerinde her zaman önemli bir yer tutmuştur. Özellikle ahlak felsefesi, siyaset felsefesi ve eğitim felsefesi

gibi alanlarda insan doğasının neliği, niteliği, gelişimi ve değişimi her zaman önemli konular olmuştur. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde Platon ve John Locke' un insandan doğasına yönelik yaklaşımları onların eğitime yaklaşımları çerçevesinde ve karşılaştırmalı bir şekilde incelenecektir.

Platon'un felsefe tarihinin en etkili filozoflarından birisi olduğu tartışılmazdır. Bu noktada Aristoteles ile beraber kendi çağlarından sonra başvuru alan ilk kaynaklar olmuş ve felsefe tarihinin her aşamasında etkili olmuşlardır. İslam filozoflarının etkili olduğu ve Avrupa'nın birçok sorunla uğraştığı dönemde İslam filozoflarının da başvurduğu ilk kaynaklar olmuşlar ve İslam'ın altın çağı denilen bir dönemde Farabi, İbn-i Sina ve Gazali gibi büyük filozofların birçok bağlamda felsefelerini şekillendirdiği filozoflar olarak ön plana çıkmışlardır.

Platon'un etkisi felsefe tarihinde daha önce tartışılmamış meseleleri ortaya atıp felsefi yöntemlerle meseleleri teorize ederek hayatın tüm alanına uygulamaya çalışmasında görülmektedir. Ütopik ve idealist çerçevede felsefesini siyasi, ekonomik ve kültürel olarak her alanda tartışan Platon, felsefesinin pratik yaşama geçmesi çaba sarf etmiş, dönemin siyasi anlamda güçlü kişileri ile iletişim kurmuştur ancak ortaya çıkan birçok problem nedeniyle sürgün edilmiştir.

John Locke da felsefe tarihinin en etkili filozoflarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ampirizm akımı çerçevesinde bilgi felsefesine yaklaşımı, siyasi olarak felsefesinin liberalizm temelinde şekillendirmesi ve birçok alanda felsefesinin uygulanabilir olarak teorize edilmesi bağlamında hem döneminde etkili olmuştur hem de kendisinden sonra gelen ve felsefe tarihinde çığır açmış birçok etkili filozofu etkilemiştir.

Platon ve John Locke felsefelerine bakıldığında her iki filozofun birçok noktada benzeştiği ancak birçok noktada da ayrıştığı görülmektedir. Ayrıca insan doğası ile ilgili olarak yapılan çalışmalara bakıldığında Platon ve John Locke' un bu hususta oldukça etkili filozoflar olduğu görülmektedir çünkü her iki filozof da insan doğasını derinlemesine ele alarak kendi bilgi felsefelerinin temeline oturtmuşlar ve bu çerçevede yaşam içerisinde ekonomi ve eğitim gibi birçok alanı şekillendirmek istemişlerdir.

Platon'un kendisine ve çevresine dair en net bilgiler, mektuplarında yer almaktadır. Hem felsefi görüşleri hem de bu felsefesini hayata geçirmek istemesinden temel

uğraşlardan sıkça bahseden Platon, birçok ipucu vermektedir keza mektuplarında şöyle bir yorumu bulunmaktadır:

Bu arada tüm devletlerin kötü bir şekilde yönetildiklerini anladım. Çünkü devletler yeniden düzenlenmedikçe, kanunların daha iyi bir hale getirilmelerine imkân yoktur. Bu yüzden felsefeyi överken, kişilerin ya da devletlerin felsefenin yardımıyla daha iyi bir hal alabileceklerini söylemişim. İnsanların başına gelen kötülüklerden sakınmanın da ancak gerçek filozofların iktidarı ele almaları ve tanrının da yardımcı olması sayesinde olabileceğini belirtmişim. İtalya ve Sicilya yolculuğumu yaptığım sırada, kafamda bu düşünceler vardı. Bu ülkelerde “şanslı” denilen bir yaşam türünü gördüm. Hiç bitmeyen ziyafetlerle dolu bu yaşamı hiç beğenmedim. İnsanlar karınlarını günde iki defa doyuruyorlar ve akşamları asla tek başlarına yatmıyorlardı. Herkes, böylesi bir yaşam içinde yerini almıştı. İnsan doğası gereği ne kadar önemli yetilere sahip olursa olsun, çok uzun zaman boyunca sözünü ettiğim şekilde bir yaşam sürerse bilgeliğe ulaşamaz, ölçülü olamaz. Diğer erdemler için de aynı şey geçerlidir. Eğer bir ülkede halk mallarını çılgıncasına kullanıyorsa, tüm çabasını aşk eğlencelerine ve yiyip içmeye yönlendiriyorsa, ne kadar iyi olsun, ülke doğru yola gelemes. Böylesi devletler tiranlık, oligarşi, demokrasi gibi çok sayıda yönetim biçimini benimsemek zorunda kalırlar. Yönetimdekiler ise adalet ve eşitliği temel alan bir yönetim şeklinin ismine bile katlanamazlar (Platon, 2010, s.24).

Platon’un mektubunda ifade ettikleri, felsefe ile olan uğraşının klasik bir felsefe anlayışı olmadığı yönündedir. Filozofların iktidarından bahsederken insanın doğası, iyilik ve kötülük, ahlak, devlet yönetim şekilleri adalet ve etikten de bahseden Platon, insan yaşamını birçok alanda şekillendirmek istemektedir ve bu doğrultuda ilişkiler kurmak istemektedir.

İnsan doğasından hareketle bilge kişilerin yönetmediği bir devlet hiçbir zaman refaha kavuşamayacaktır. İnsan doğasını yönetmek de farklı bir sürece tabidir. Bu noktada insan doğasını ideal devlete göre kurgulamak için eğitim ciddi bir öneme sahiptir ve Platon açısından bu eğitim basit bir eğitim değildir.

Devlet ve toplum ilişkisinden hareketle devlet içerisindeki en küçük birimler bile ideal eğitim programına göre eğitilmelidir ve bu noktada felsefe çok önemlidir ve Platon’un birçok diyalogunda eğitime ciddi derecede atıflar yapıldığı görülmüştür.

Platon için beden eğitimi, sağlıklı bir bireyin olmazsa olmazıdır çünkü bir birey ancak sağlıklı ve sürekli zinde kalan bir bedenle yetkin bir şekilde düşünebilir. Yani toplum içerisinde etkili olabilmek ve yaşadığı topluma faydalı olmak için beden eğitimi şarttır ve bu konuda bu eğitime gereken önem gösterilmelidir.

Platon'un açıklamalarından hareketle, ideal düzenin kurulması için hem insan doğasının hem de insan bedeninin belirli çerçevelerde kurgulanarak şekillendirilmesi gerekmektedir. Sadece klasik anlamda eğitim ideal sistemin kurulması için yeterli olmayacaktır. Bu noktada John Locke da Platon ile benzeşen fikirlere sahiptir.

Platon insanın toplumsal bir varlık olduğunu ve ancak toplum içinde mutlu olabileceğini savunur ve ideal düzenin kurulmasının gerekliliği noktasında temel çıkış kapısı budur. Ona göre doğa durumunda mutlu insan kavramı yoktur. Locke için ise bu tam olarak geçerli değildir. Tüm insanlar eğer doğa durumunda ussal yetkinliğe ulaşabilirlerse, doğa durumunda da mutlu olabilirler. Toplum haline gelmek ve devlet oluşturarak ideal düzenin kurulması gerekliliği ussal yetkinliğe ulaşamamış bireylerin getireceği zararlardan korunmaktır.

Locke'a göre nitelikli bir eğitim için bedenin alıştırma ve deneyimlerle güçlendirilmesi gerekmektedir ve bu hususta özel eğitim programları gerekmektedir. Bu doğrultuda özel eğitim çerçevesinde teorik araçlar değil daha somut araçlar kullanılmalı ve zorlu yaşam koşullarında mücadeleci bir eğitim hazırlığının yapılması gerekmektedir ancak Platon ile ayrıştığı nokta güzel sanatlar ve estetik çerçevesindedir. Çünkü beden eğitimi konusunda Locke, güzel sanatlar ve estetiği kendi felsefi sistemi için yararlı bulmaz aksine reddeder (Cihan, 2006, s.176).

Locke' un pragmatist ve yaklaşımı gereği sadece birey değil toplum olarak eğitimi şart koştuğu için güzel sanatlar ve estetik gibi alanlar, pratik yaşamda coğrafya, geometri, ahlak, hukuk gibi alanlar kadar yarar sağlamaz. Beden olarak güçlü bir bireyin yaşamını devam ettirebilmesi için kendi yaşamını devam ettirecek kadar pratik bilgilere ihtiyacı vardır ve hiçbir alanda elde edinilen bilgiler aşırıya kaçmamalıdır. Eğitimde topluma yararlı bireylerin yetiştirilmesindeki temel meselelerin de burada yattığını düşünen Locke için beden eğitimi, ciddi bir öneme sahiptir ve Locke' un birçok eserinde rastlanılmaktadır.

John Locke' un felsefi sistemi incelendiğinde Platon gibi ütöpik çerçevede bir sistem yaratmak için bağlantılar kurmamıştır. İki filozofun en çok ayrıştığı noktalardan birisi budur. John Locke, felsefesini Platon gibi idealleştirmemiştir. Bu noktada Platon, filozoflar tarafından kurulan ideal devleti kesin kurtuluş olarak görür ve bireylerin en baştan kurgulanan yaşamlarından hareketle sorun çıkmayan ve tamamen felsefi sisteme

dayalı bir devlet idealize etmiştir. Ancak John Locke' un felsefi sistemi de dâhil olmak üzere idealist bir kurguya rastlanılmamaktadır.

John Locke' un felsefi sisteminde deneyimin önemi yadsınamaz. Platon ve sonrasında Descartes gibi idealist filozofları ve metafizik sistemlerini yadsıyan John Locke için deneyime dayalı bir ampirik yöntem geliştirilmelidir ve bu çerçevede eğitim idealize edilmelidir.

Locke'a göre insan zihni doğuştan boştur. Platon'un iddiasının aksine idealar evrenindeki bilgilerin hatırlanması insan zihninin böyle bir bilgiye sahip olması mümkün değildir. Kısır ve ispatlanması mümkün olmayan felsefi sistemler yerine gözlem ve deneye dayanan bilgileri koyan Locke, eğitimi de ampirik yöntemlerle idealize eder. Bu çerçevede oldukça idealizmden uzaktır ve nettir. Eğitim direkt olarak insan yaşamında etkin olan pratik deneyimlere odaklanmalıdır çünkü aksi takdirde idealize edilen kısır felsefeler sadece bireyi değil toplumu da bir çıkmaza götürür (Arslan, 1999, ss.249-251).

Platon ve John Locke' un çok yönlü karşılaştırılmasında ayrışan noktalardan birisi de eğitimin denetlenmesi hususudur. Disiplin ile ilgili olarak her iki filozof da disiplinin çok önemli olduğunu iddia etmektedir ancak disiplinin uygulama şekli ve hangi çerçevede uygulanacağı tartışma konusudur.

Platon'un Devlet ve Yasalar kitabında açıkça görüldüğü gibi ideal devlet için disiplin altına alınması gereken birçok konu vardır ve eğitim de bu hususların başında gelmektedir. Hem egemen sınıfın eğitilmesi gerekmektedir çünkü bu bir zorunluluktur hem de egemen sınıftan olmayan kişilerin eğitilmesi gerekmektedir. Eğitimi devletin tekeline veren Platon, devletin kalıcılığını esas alır. Ancak John Locke' da koşullara göre değişkenlik gösterebilen yasalar ve hukuk çerçevesinde devletin kalıcı olması esası, mutlaklığı doğuracağı için reddedilmiştir.

John Locke'a göre mutlakçı iktidarlar ve monarşiler medeniyetin muhafaza edileceği toplum anlayışı ile bağdaşmaz. Çünkü bu toplumların amacı, Locke'a göre insanların doğa durumlarına şekillenecektir ve ona göre sistematize edilecektir (Eroğlu, 2010, s.6). Ancak Platon'un kurguladığı devletlerde ve mutlak monarşilerde, devleti filozoflar dahi yönetse bir itaat mekanizması oluşacaktır ve Platon'un iddia ettiği gibi tiranlar ve zorbalar yok olmayacaktır. Çünkü filozof olsa dahi insanın doğası hükmetme

ve yönetme arzularına sahiptir. Toplumda görülen aksaklıklar ve sorunlar nedeniyle filozof baskın olmak zorunda kalacak ve tiranlara benzeyecektir.

Tüm bunlardan hareketle Locke' un yönetim şekillerini tarif etmesi ve doğru yönetim şeklini arayışı, Platon'un ki gibi insan doğa durumu temel alınan yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Ancak bazı durumlarda yöntemsel olarak bazı durumlarda ise devlet teorileri çerçevesinde ayrışma yaşanmıştır.

Locke' un devlet teorileri çerçevesinde Platon gibi öne sürdüğü fikirlerin birçoğu bugün birçok ülkenin yönetim şeklinde ve anayasasında geçerliliğini korumaktadır çünkü Locke' un fikirleri, ütopya dan bağımsız koşullara göre şekillenen pratik uygulamaları ifade etmektedir. Buna örnek vermek gerekirse kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama, yürütme ve yargı mekanizmalarının şekillenmesi, demokrasi çeşitlerinin oluşması, kuvvetlerin birleşmesi, parlamenter sistemin oluşturulması örnek gösterilebilir (Eroğlu, 2010, s.8).

Locke'a göre devlet mekanizması içerisinde en üstün güç olan yasama gücüdür. Çağın gerekliliklerini yerine getiren ve uygar bir toplumun temelini oluşturan sistem için yasama gücü, tüm toplumu oluşturmakta ve şekillendirmektedir (Eroğlu, 2010, s.10).

John Locke' un ideal sistemi, devletin meşruluğunu yitirmemesi için liberalizmdir. Liberal sistemde doğal hukuk devleti ve kuvvetler ayrılığı ilkelerinin rolü baskındır. Doğal hukuk devleti bu şekilde oluşmaktadır (Ekmekçi, 2016, s.211). Ancak yürütme ve yargı gücü yasamaya bağlı olduğu için yasama erklerinin ilkelerine bağlıdır. Oluşturulacaklar hükümetler, yasama gücü temel olmak üzere oluşturulmalı ve bu çerçevede dizayn edilmelidir ve uygar toplumun oluşması için bir zorunluluktur.

Platon ve John Locke yasalara uyum noktasında benzer fikirlere sahiptir. Her iki filozof da bu durumu kendi felsefi sistemleri çerçevesinde kurgulamıştır. Platon'un yasalara uyum noktasında temel aldığı faktörler ölçülülük, yiğitlik, adalettir. Bu üç faktör çerçevesinde yasalar kurgulanmalı ve vatandaşların da yasalara itaat etmesi gerekmektedir. Platon'un devletinde yasalar her şeyin üstündedir ve yasaların vatandaşlar için kayıtsız şartsız eğitici olması gerekmektedir. Locke' ta ise durum daha esnektir. Bu konuyla ilgili John Locke şu ifadeleri kullanmaktadır:

İnsanların ruhlarının kurtuluşu siyasi yönetime ait olamaz; çünkü kanunların sertliği ve cezaların şiddeti, insanları ikna etmeye ve fikirlerini değiştirmeye yetse bile, ruhlarının

kurtuluşuna yine de yardımcı olamaz. Tek bir hakikat, cennete giden tek bir yol bulunduğuna göre, eğer insanların mahkemenin dininden başka hiçbir kanunu bulunmasaydı, onlar kendi akıllarının ışığından vazgeçmek, kendi vicdanlarının emirlerine karşı çıkmak mecburiyetinde bırakılsaydı, kendilerini yöneticilerinin iradesine veya cehalete, hırsla yahut batılığa, doğdukları ülkelerde yerleşme fırsatı vermiş olan dine körü körüne teslim etseydiler, insanların bağlanacağı ne umut kalırdı ki? (Locke, 2017b, s.37).

John Locke' un ifadeleri açık ve nettir. Platon'un tamamen bir kurtuluş olarak gördüğü siyasi yönetim ve filozofların kontrol ettiği sistem, zaman içerisinde insan aklını ve özgürlüğünü kontrol etmeye doğru evrileceği için kanunlar ne kadar sert cezalar ne kadar caydırıcı olursa olsun manevi olarak bir refah toplumu oluşmayacaktır. Eğitici olarak direkt yasaları temel alması, yasalara verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Yöneticilerin eğitimi bağlamında da iki filozof arasında ayrışma bulunmaktadır. Platon'a göre yönetimde olacak bir devlet adamı çok iyi bir eğitimden geçmek zorundadır çünkü çocukluktan güzel bir eğitimle yönetici olacak kişi, erdemli olacaktır. Ancak burada Platon'un demokrasi eleştirisi ortaya çıkmaktadır çünkü demokrasi erdemli ve yetkin yöneticileri çocukluktan seçip eğiterek yasa yapacak nitelikte bir yönetim şekli değildir ve sadece soylu olmak da kişinin iyi bir yönetici olacağı anlamına gelmez. İyi bir yöneticiyi belirleyen yöneticinin erdemli oluşu, yüksek zekâyâ sahip olması ve çocukluktan fark edilerek kendileri de iyi eğitim almış öğretmenler tarafından yetiştirilmesidir. Bu konuda Platon'un fikirleri şöyledir:

Büyük zenginlerin ve tiranların çocuklarının sürdürdüğü kötü yaşamdır. Çünkü böyle bir eğitimden geçtikten sonra erdemle kendini gösterebilecek bir çocuk, adam ya da yaşlı yoktur. İşte diyoruz ki yasa koyucu bugün bizim için de bunları göz önüne almalıdır (Platon, 2010, ss.67-68).

Platon'un fikirleri günümüz açısından yorumlandığında, birçok açıdan Platon'un haklı olduğu görülebilir. İyi bir yönetici olmak için zengin olup iyi eğitim almak ve soylu olmak bir kıstas değildir. Devlet yöneticiliği veraset sistemi ile de asla miras olarak bırakılamaz. Bu noktada günümüzde de yönetici olmak için temel kıstas eğitim ve eğitimin niteliğidir. Hatta Platon'un eğitim açısından demokrasi eleştirisi de kabul edilebilir. Birçok ülkede belirli yeteneklerle doğmuş birçok çocuk, kendileri ile hiç alakası olmayan meslekleri seçmektedir ve mutsuz olmaktadır. Yetenekleri doğrultusunda eğitilmeyen çocuklar, kendi yeteneklerini keşfedemediği ve nitelikli eğitim alamadığı için ahlak ve erdem gibi prensiplerden uzak yetiştiği için toplum bu şekilde dönüşmektedir. Yine Platon'un ifade ettiği gibi ahlak ve erdemden yoksun

bireylerin yetiştiği toplumlar ise ilerleme kaydedemez ve zamanla bazıları yok olur. Benzer fikirleri savunan birisi olarak John Locke’u örnek gösterebiliriz. Yöneticiler ve eğitim hususunda Platon gibi John Locke da hassastır zira hem yöneticiler hem iktidarlar açısından eleştirileri de mevcuttur ve bu konuda şöyle bir ifadesi bulunmaktadır:

İnsanoğlunu tüm çağlar boyunca rahatsız eden, kentlerin yıkılmasına yol açan hataların en büyük bölümüne neden olan, ülkelerin nüfusunu azaltan ve dünyanın barışını bozan büyük sorun, dünyada iktidar olup olmadığı ya da nereden geldiği değil ama iktidarın kime ait olması gerektiğidir (Locke, 2016, s.111).

Locke devletin bilge ve erdemli bir yönetici tarafından yönetilmesi gerektiğini açıkça belirtir fakat iktidarlık anlayışı önceden belirlenme ile değil de çoğunluğun rızası ile belirlendiği için yönetici yetiştirmek için özel bir eğitim programı sunmaz. Genel anlamıyla eğitimin bireyi, iyi ve erdemli bir insana dönüştürerek aklını kullanabilmesi ve toplum yararını gözetebilecek ayrıca başkalarının mülklerine yönelmeyecek şekilde yetiştirmesi gerekliliğini savunur.

Tüm bu açıklamalardan hareketle John Locke, politikada despot ve baskıcı tavır değil ılımlı bir tavır takınarak anayasal yönetimi tercih etmiştir. Tıpkı Platon gibi kendi felsefi sistemi ve devlet teorisinden hareketle pratik uygulamasını hayata geçirmek için siyasi zemin yakalamıştır ancak Platon bunu başaramamıştır.

Platon ve John Locke sadece kendi dönemleriyle sınırlı kalmayan bir şekilde günümüze değin eğitim anlayışları ile önemli etkiler yaratmışlardır. Her iki filozofun eğitim üzerine sistematik düşünceleri eğitimi şekillendiren başvuru kaynakları olmuştur. Daha önceki bölümlerde açıklandığı gibi Platon’un tüm felsefesine temel teşkil eden idealar evreni ve görüntüler evreni ayrımı onun eğitim felsefesini de şekillenmiştir. Diğer yandan Platon’un ideal devlet düşüncesi onun ideal bir eğitim anlayışı ortaya koymasına neden olmuştur. Platon’un eğitim anlayışının bir diğer temel noktası da etik ve erdem anlayışıdır. Daha önce de belirtildiği gibi Platon insanın iyiye ve erdeme yönelmesinde eğitime büyük önem vermektedir (Arendt, 2004, s.427).

Platon’un eğitim anlayışında birey için iyi olanın bireye verilmesi ve toplumun çıkarlarının öncelenmesi önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle Platon’un eğitim anlayışının gerçek hayattaki yansıması endoktrinasyon olmuştur. Platon’un çocuklar için yararlı olan bilgileri verip zararlı olanları engelleme düşüncesinin bir tesiri olarak eğitim süreçleri, bilgi aktarım süreçleri olarak ele alınmıştır (Merry, 2005, s.405). Tüm dünyada

uzun yıllar eğitim sistemlerinin bu çerçevede yapılandırıldığını söylemek mümkündür. Eğitim, karşılıklı bir etkileşimden ziyade eğitimcilerin bilgileri aktardıkları ve öğrencilerin bilgiler aldıkları tek yönlü bir süreç olarak gelişmiştir. Öğrencilere iletilen bilgiler ise genellikle sorgulamadan uzak bir biçimde onlar için iyi olduğu düşünülen bilgilerdir (Hocutt, 2005, s.35).

Platon'da eğitimde kontrolçülüğün savunulması ve bunun belirli sınırlar içinde tutulmasına rastlanır; örneğin çocuklar ait oldukları sınıflara göre şekillendirilmek durumundalardır. Platon'daki eğitimin amacı toplumun mutluluğunu sağlamak adına var olan devlet düzenini devam ettirebilmektir. Bireysel faydalar değil toplum olarak fayda gözetilmektedir. Bu nedenle de devlet içinde yapılaşmış sınıfların da devamı gereklidir. Eğitim, çocuğu ait olduğu sınıfa göre şekillendirerek ve uyması gereken yasalara hazırlayarak yönetimin devamını ve sürekliliğini sağlamaktadır.

Platon'un eğitimin amacını toplumun iyiliği ve çıkarı olarak gören anlayışı, eğitim uygulamalarında da toplumun değerlerinin ve doğrularının sorgulanmadan bireylere aktarımı şeklinde gelişmiştir. Özellikle 20.yüzyılın sonlarından itibaren sorgulanmaya başlanan bu eğitim yaklaşımı yine de günümüzde varlığını sürdürmektedir.

Locke' un eğitim anlayışı ise temelde Platon'un eğitim anlayışına benzemekle birlikte özellikle bireyi merkeze alması bakımından önemli farklılıklar içermektedir. Locke göre sert, baskıcı ya da çok serbest tutumlar bireylerde istenmeyen davranışların gözlemlenmesine neden olmaktadır. Onun için birey kendi doğası çerçevesinde şekillendirilmelidir. Verilen eğitimin amacı ise bireyin ussal yetkinliğe ulaşarak toplum sürecine dâhil olup olmayacağına karar vermesi, dâhil olacak ise bulunduğu toplum düzenine uymasının kolaylaştırılmasıdır. Yani birey bulunduğu noktadan daha üst bir noktaya getirilmektedir.

Locke, çocuğun gelişimini ve isteklerini önemseyen ve bilimsel veriler çerçevesinde deneyimlerle öğrenmeyi öne çıkaran bir çerçeve sunmaktadır. Locke' un ampirik felsefesinden temelini alan bu yaklaşımda sadece eğitimciler değil ebeveynler ve çocuğun sosyal çevresi de eğitim sürecinin aktörleri olarak görülmektedir (Bilgiç, 2009, s.115).

Eğitim sürecinde çocukların her anlamda gelişmesini temel alan Locke' un görüşleri günümüzde birçok eğitim kurumunun benimsediği eğitim sistemlerinin ve

yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır. Locke' un eğitim süreçlerinde görev alacak eğitimcilerin taşıması gereken niteliklere dair görüşlerinin birçoğu günümüzde eğitim programlarının temel prensipleri arasında yer almaktadır. Dolayısıyla Locke' un eğitim anlayışının özellikle 20.yüzyılın sonlarından itibaren önem kazanmaya başladığını ve günümüzde eğitim sisteminde önemli bir yerde durduğunu söylemek mümkündür.

Her iki filozofun görüşünde fikirlerin inşa edilmesinin ve uygulanmasının temelinin eğitim olduğu göz önüne alındığında bu eğitimi veren eğitimcilerin de benzer ve farklı yönlerine bakmak gereklidir. Temelde her ikisinin eğitimcinin misyonu görüşünde toplumun ve devletin düzenini bozmayacak ve düzenin devamını sağlayacak bireyler yetiştirmesi vardır.

Platon görüşünde, toplumdaki ailenin geleneklerinin ve içsel dinamiğinin, bireyin ahlaki yapısını devlet düzeninin devamını sağlayabileceği ölçüde gelişmesini tehlikeye attığını düşünür. Bu nedenle çocuğun eğitiminde ailenin rolü ve etkisi en aza indirgenir. Bunlar yerine çocuklara eğitim veren bakıcı eğitimciler bulunmaktadır. Bunlar devletin belirlediği program ve amaçlar çerçevesinde asıl hedefi erdemli insan olma seviyesine erişmek olarak belirleyerek gerekli eğitimleri vermektedir. Sonrasında ise Yasalar adlı eserinde belirttiği üzere Platon, çocukların gideceği okullarda eğitim vermesi gereken eğitimcilerin devletin sunduğu şartlara uyum sağlaması durumunda onlara çocuk emanet edilebileceğini vurgular. Eğitimciler eğer bireylere özgür yurttaşlara yaraşır eğitim veremezlerse cezalandırılmaya tabi tutulurlar.

Platon'da, eğitim yöntemi olarak diyalektik diğer adıyla sokratik düşünme ile doğurtma metodu kullanılır çünkü çocukların zihninde hali hazırda öğrenmesi gereken bütün bilgiler mevcut olarak bulunmaktadır. Yapılması gereken çocukların akıl yoluyla bu bilgilere ulaşmasını sağlamaktır. Sokratik yöntem aklın uyanışını sağlayan bir araçtır.

Locke görüşünde, bireyin eğitimi ailede başlar ve şekillenir. Aileler çocuklarını küçüklükten itibaren şekillendirmek suretiyle topluma kazanımını sağlamalıdır. Bu kapsamda aileler de eğitici görevini görmektedir. Diğer yandan bireylerin öğrenme şekilleri ve kapasiteleri farklı olduğundan okulda verilen eğitimden ziyade evde, bireysel eğitici aracılığıyla verilen eğitim daha tercih edilmelidir. Okullarda sınıflar kalabalık olduğu için orada görev yapan eğitimciler çocuklarla bireysel olarak ilgilenemezler. Evde verilecek olan eğitimde ise anne ve babadan başka bir eğitici de lüzumludur. Çocuğun zihni boş bir beyaz kâğıt olarak kabul edildiği için kendisine eğitim verecek olan

eğitiminin ders vereceği alanlara hâkim olması, pedagojik olarak tam donanımlı bilgilere sahip olması ve iyi örnek olması beklenir. Bunları yaparak çocuğun edimsel yollarla bilgi edinmesine katkı sağlamalıdır. Eğiticilerin, eğiticilik rolü gereğince yerine getirilmediği takdirde herhangi bir cezaya çarptırılması durumundan bahsedilmemiştir.

Locke' un eğitim anlayışının, toplumun tüm bireyleri için önemli bir özellik taşıdığını söylemek mümkündür. Locke' un çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini birlikte ele alan ve öğretim sürecini tek yönlü bir şekilde eğitimcinin öğrenciye bilgi aktarımından ziyade öğrencinin özne haline getirilmesi ile kendi deneyimleri üzerinden ve çok yönlü bir eğitim sürecini temele alan görüşlerinin günümüz eğitim yaklaşımlarını derinden etkilediğini söylemek mümkündür.

Dolayısıyla, hem Platon'un hem de Locke' un eğitimi anlayışlarının eğitim süreçlerinde önemli etkilerinin olduğunu, hayata geçirilen eğitim sistemlerinde iki filozofun düşüncelerinin önemli bir yeri olduğu belirtilebilmektedir.

BÖLÜM 4

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu tez çalışması, insan doğası gibi önemli bir konuda önemli eserler vermiş ve hem kendi dönemlerini hem de kendilerinden sonraki dönemleri etkilemiş olan Platon ve John Locke' un insan doğasını tanımlamaya ve incelemeye yönelik olan felsefi görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında Platon'un insan doğasını temel aldığı diyalogları ve Platon hakkında yazılmış kapsamlı tez ve makaleler ile John Locke' un insan doğasını temel aldığı kitapları ile her iki filozofun eğitim ile ilgili görüşleri esas alınmıştır. Bu bağlamda da çeşitli sonuçlara ulaşılmış ve önerilerde bulunulmuştur.

Felsefe tarihinin en etkili iki filozofu olan Platon ve John Locke arasındaki benzerlik veya farklı yönler çerçevesinde kapsamlı bir araştırmanın olmamasından hareketle hazırlanan bu çalışmada, insan doğasını anlamaya yönelik olan araştırmalar üzerinde spesifik olarak eğitim konusuna odaklanılmıştır ve sadece belirli alanlarda değil yaşamın birçok bileşeni içerisinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Platon'un insana bakış açısının onun siyasi devlet görüşünün yansıması olduğu görülmüştür. Devlet düzenini korumak ve doğru ya da adil devlete ulaşmak nasıl amaçlanmışsa, onun insan doğasında da insanın sahip olduğu doğa değiştirilmeden erdeme ulaşmasını sağlamak amaçlanmıştır. İnsanın ancak aklını kullanarak bilgiye doğru yönelebileceği görülmüştür. Tüm insanlarda ortak olarak öğrenme yetisi bulunduğu göre devlet bu sabit düzeni koruyabilmek adına insanlara eğitim vermelidir. Devletin adil olması herkesin kendi işini yapması ile sağlanırken insanın erdemli olması da ölçülülüğü sağlamaktan geçmektedir. Ölçülülüğü sağlamanın yolu ise eğitimidir. Platon'da eğitim ideal toplumu yaratacak bir araçtır.

Platon'un aksine John Locke' un insan doğası siyasi devlet anlayışını temellendirmek için değil, siyasi anlayışın meydana gelmesine neden olan bir etken olarak ele alınmalıdır. Toplumdaki herkes gerek alışkanlıklar, gerek gelenekler gibi bazı nedenlerden dolayı ussal yetkinliğe ulaşamaz. Bu yetkinliğe ulaşamayan bireylerse diğer bireylerin mülkiyetlerine göz dikebilirler. Bunu engellemek için ortaya devlet kavramı çıkar. Locke' un devlet anlayışında tıpkı bireysel mülkiyet anlayışı olgusundan anlaşılacağı üzere

bireyselliğin ve bireysel mutluluğun ön plana çıktığı gözlenmiştir. Bireyler, bireysel mutluluklarını devam ettirmek ve bunu korumak adına kurallara uyarlar ve buna uygun bireyler yetiştirirler. Eğitim bu noktada araçsal akli aktif kullanabilmeyi hedefleyerek topluma yeni bireyler kazandırmaktadır. Locke'a göre insanın kendi zihni mutluluğa ulaşabileceği yegâne kaynağıdır ve mühim olan da onu yönlendirmesini bilmektir. Bu yönlendirme de ancak eğitimle gerçekleşmektedir. İnsanın kişilik oluşumunun Locke anlayışında eğitime dayandığı ortaya çıkarılmıştır.

Her iki filozofun insan doğasından hareketle eğitim anlayışları kapsamında şu çıkarımlara ulaşılmıştır:

- Platon'da bilginin doğuştan geldiği, Locke' ta ise tecrübeler aracılığı ile kazanıldığı belirlenmiştir.
- Platon'un eğitim anlayışı idealist anlayış ile Locke' un eğitim anlayışı ise natüralist anlayış ile ilişkilendirildiği ayırımına varılmıştır
- Platon'da öğretmen merkezli otoriter bir anlayış mevcutken, Locke' ta öğrenci merkezli, öğretmenin ise rehber konumunda olduğu bir eğitim anlayışının söz konusu olduğu görülmüştür.
- Her iki filozofun felsefesinin merkezinde akıl bulunmaktadır. Ancak Platon'da en yüksek gerçeğin ışığı ile aydınlatılmış akıl önemliyken Locke' ta araçsal akıl ön planda olduğu vurgulanmıştır.
- Her iki filozof da eğitimi bireyi işleme süreci olarak değerlendirmektedir. İyi eğitimin getireceği yarara her ikisi de inanırken, kötü eğitimin getireceği yıkımın da bilincindedir.
- Platon'da evrensel ve değişmeyen doğrular buna göre de şekillenen müfredat varken, Locke' ta müfredatın ölçüsünün birey olduğu ve evrensel olan şeyin bilginin kendisi olduğuna ulaşılmıştır.
- Her iki filozofta da bireyin kapasitesi verilecek olan eğitimi belirlemektedir. Bu kapasitenin dayanağı Platon'da doğuştan getirilen maya ve sınıfsal farklılıklar olurken, Locke' ta bireyde var olan ve doğuştan getirilen doğanın farklılığı olarak ele alındığı belirtilmiştir. Ona göre zihin başlatma ve bitirme gücüne sahip özgür zihindir.
- Platon'da eğitim insanlarda var olan doğayı şekillendirirken, Locke' ta eğitimin işlevinin bireylere doğa kazandırmak olduğuna erişilmiştir.

- Her iki filozofta da eğitimin temel kaynağının bilgi olduğu görülmüştür.
- Platon'da öğretim metodu olarak sokratik düşünme tekniği yani diyalektika uygulanırken, Locke' ta ampirik yaklaşım benimsenmiştir. Ayrıca Platon'da uygulanan ezbercilik sisteminin Locke' ta olmadığı tespit edilmiştir.
- Platon'un doğru bilgiye akıl yolu ile ulaşılabilirliğini belirterek bir rasyonalist, Locke' un ise bu doğru bilgiye duyular aracılığı ile ulaşılabilirliğini söylediği için bir ampirist olduğu kanısına varılmıştır.
- Her iki filozof da beden sağlığını önemsemiştir. Bunun Platon'daki amacı devlete sağlıklı bekçiler yetiştirmektir. Locke' ta ise amaç sağlık ile bireysel mutluluğu sağlamaktır.
- Platon'da adil devlet kapsamında bir kişi yalnızca bir işle meşgul olabilirken, Locke ise eğitimde pratik beceriler kazanmak açısından zanaatlarla ilgilenmeyi uygun görmüştür.
- Her iki filozofun ders müfredatları matematik, geometri, astronomi derslerinde benzeşmektedir. Platon'daki sansürcülük uygulaması Locke' ta yoktur. Bu nedendir ki Locke resim sanatını da önemsemektedir.
- Her iki filozofta da kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın eğitim gerçekleştirilmiştir.
- Her iki filozofta da iyi olana yönelme ve örnek alma ilkesi mevcuttur. Buna göre eğitimcilerin örnek insanlar olması gerekliliğine ulaşılmıştır.
- Her iki filozofta da eğitimin erken yaşta başlaması önemsenmiştir.
- Platon'da okullar kültürü koruyan ve aktaran işlevselliğe sahip olup öğrenciler, öğretmen merkezli bir eğitim sürecine tabi tutulmaktadır. Locke ise okul kavramına karşı çıkarak bireysel öğreticiliği ön plana çıkarmıştır.
- Her iki filozof da ruh eğitimini önemsemiştir. Bunun için Platon müzik eğitimini temel alırken Locke övme ve utandırma diğer adıyla ceza ve ödül yöntemlerini tercih etmiştir.
- Her iki filozofta da verilen cezaların amacının bireyleri iyi olana yönlendirmek olduğu tespit edilmiştir.
- Platon'da eğitim tüm devletin mutluluğunu hedeflerken, Locke' ta bireysel mutluluğun ve hazzın ön plana çıktığı görülmüştür.
- Erdem kavramının her iki düşünürün de eğitim düşüncesinin merkezi olduğu görüşüne varılmıştır. Platon üst hedef olan erdemli yurttaşlar yetiştirmenin

yolunun ölçülülükten yani akıl yanın iştahlar yanını yenmesinden dolayısıyla da eğitimden geçtiğini savunmaktadır. Locke ise, erdemın bulunması bilgiden daha zor bir olgu olduğuna vurgu yaparak bilgiden ziyade ahlak ve erdem öğretisi verilmesi gerektiğini böylece insanların arzularını baskılayabileceğini savunmaktadır.

- Her iki filozofta da arzuları kontrol ederek ussal yetkinliğe ulaşmanın eğitimin temel amacını oluşturduğu tespit edilmiştir.

Böylece Antik Çağ'ın önemli düşünürlerinden olan Platon ile Aydınlanma Çağı'nın önde gelen düşünürlerinden John Locke' un insan doğası çerçevesinde eğitim görüşlerinin nasıl şekillendiği ve bu noktada nasıl bir etkileşimleri olduğu gözlemlenerek aktarılmıştır. Aynı zamanda felsefelerinin kavramsal çerçevelerinin bilgisine de ulaşılmıştır.

Ortaya çıkarılmış olan sonuçlar kendi içinde buldukları koşulların ürünüdür. Ancak bu düşünceler yalnızca ortaya çıktıkları zaman dilimi ile sınırlandırılmamalıdır çünkü varılmış olunan sonuçlar günümüzde de geçerli olan bazı düşüncelerin gelişimlerini ve sürekliliğini ortaya koymaktadır. Eğitimin amaçları ve hedefleri doğrultusunda her iki filozofun da farklı düşüncelere sahip olduğu seçik bir biçimde sergilenmiştir. Bu durum günümüz noktasından hareketle “öğrenmeye değer şeyin ne olduğuna karar verecek olan kişi kimdir?” sorusunu akıllara getirmektedir. Platon'un bu soruya cevabı bellidir; iyi ve kötü ayrımını yapabilen kişiler. Hatta onun bu yaklaşımı kendi çağını aşır 19. yüzyıl İngiltere'sinde Richard Pring'in belirttiği gibi “the clerisy” yani entelektüeller sınıfını yaratmıştır. Ancak eşitlik kavramını düşündüğümüzde yaşadığımız dönemde bölünmeden ziyade birleşmeye ihtiyaç duyulmaktadır.

Platon ve Locke arasındaki benzerlik ve farklılıklar incelendiğinde bilginin doğası, yaşanmaya değer hayat ve buna bağlı olarak gelişen eğitimin nihai amacı arasındaki benzerlik ve çoğunlukla farklılıklar neyin öğretilip neyin öğretilmeyeceği konusunda karar mekanizmasının kim olduğu sorusuna az çok cevap vermektedir. Bu sorunun su götürmez cevabı ise devlettir.

Toplumun var olan amaçlarının ideolojik ve ekonomik yollarla gerçekleştirme gücüne sahip olan yapı devlettir ve nihai amacı ise bu amaçları gerçekleştirmektir. Devletin kullandığı ideolojik yol ise net bir şekilde bireylere verilen eğitimidir. Yani

düşünce sistemleri eğitim aracılığı ile bireylere aktarılmaktadır. Eğitimin amacı genele yöneliktir. Vatandaşların da devletin bir parçası olduğu göz önüne alınırsa devletten ayrı olarak düşünülemeyecekleri ortaya çıkacaktır. Bu durumda hem Platon'un hem de Locke' un görüşlerinden hareketle denilebilir ki devlet kendi ideolojisini kendi amaçları doğrultusunda eğitim aracılığı ile topluma yaymaktadır. Bu durum akıllara eğitimin siyasallaşmasını getirmektedir.

Eğitim egemen ideolojinin düşüncelerini bu doğrultuda bireyler yetiştirerek besler ve sistemin kendini yeniden üretmesine yardımcı olur. Buradan anlaşılabilir ki neyin öğretilip neyin öğretilmeyeceği sorusu devleti kimin yönettiği veya yöneteceği ile oldukça yakından ilgilidir; örneğin, John Dewey'e göre "demokrasi ve eğitim iç içedir" (Dewey, 1916). Demokrasi rejimi insanların farklı davranış ve düşüncelere sahip olmasına ve bunları ifade etmesine olanak tanır. Bu durumda her iki filozofun da belirttiği gibi verilen eğitim de devletin rejiminden doğrudan etkilenmektedir. Fakat diğer yandan demokratik toplumda seçimle gelen bir yönetici, Locke' un belirttiği nedenlerden dolayı -gelenek görenekler veya bazı kültürel nedenler- ussal yetkinliğe ulaşamamışsa ve tam olarak toplumun değil de kendi iktidar gücünün devamını sağlayacak çıkarları düşünerek hareket ediyorsa, ya da iktidar her seferinde değiştiğinde mensup olduğu siyasi görüşe göre eğitim sistemini de değiştirmek ve kendi anlayışında bireyler yetiştirmek istiyorsa insan doğasında nasıl bir değişim olur? Böyle bir durumda insan doğasının öz varlığından gerçekten bahsedilebilir mi? Bu soruyu yoruma açık bırakmayı tercih etmekteyim. Ancak unutulmamalıdır ki eğitimin siyasallaşması su götürmez ve inkâr edilemez bir gerçeklik olarak çağlar boyunca karşımızda yer almıştır.

İnsan üzerine felsefi düşünceleri ortaya koyabilmek için hem Platon'un hem de Locke' un öncelikle insan doğasından yola çıktığı görülmüştür. Bu doğada insanı tanımlayan varlık akıldır (Özcan, 2016, s.243). Akıl mefhumu felsefi önermelerin temelinde yer almaktadır. Locke ve Platon'u farklılaştıran noktanın ise insan ve akıl arasındaki ilişkiye bakış açıları olduğu bilinmelidir çünkü bu filozofların geri kalan tüm düşünceleri tam olarak bahsedilen ayırım üzerinde düşündükleri noktalar temel alınarak inşa edilmiştir.

İnsan ve akıl ilişkisini tam anlamıyla çözebilmek adına tarihsel bir varlık olarak insanı ele almak, süreç boyunca gelişimini ve üzerine yapılan çalışmaları incelemek

gerekmektedir. Ancak bu şekilde eğitilebilir varlık olarak ifade edilen insan anlayışı kavranabilmektedir.

Tarih boyunca eğitim aracılığı ile insanlar kendilerini geliştirmiş ve değişen çağ ile yeni formlar kazanmaya devam etmişlerdir. Süreç boyunca bu formların kazanılmasına etki eden yaklaşımlardan biri Platoncu eğitim anlayışından türeyen idealizm diğeri ise Locke' un eğitim anlayışından doğan natüralizmdir. Her iki eğitim anlayışı da kendi içinde çeşitli dinamikler barındırmakta ve belirli amaçlar taşımaktadır. Bu amaçların filozoflar tarafından savunulan siyaset anlayışı ve böylece de devletin devamlılığının sağlanması gerekliliği anlayışlarıyla uyduğu bilinmelidir. Filozofların insan doğası ve siyasi anlayışlarının temelinde eğitim bulunmaktadır. Genel bağlamda bu iç içelik devletin eğitim sistemini kendi devinimi ve devamını sağlamak amaçlı yapılandırması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Eğitimin bireyde belirli bir uyanışı sağladığı, doğasını şekillendirdiği ve akıl yolu ile ait olduğu topluma ve böylece de kendine fayda sağladığı hem idealizm hem de natüralizmde belirtilmiştir. Buradan hareketle günümüz modern eğitim sisteminde yer alan öğretmenlerin, öğrencilerini akıllarını doğru kullanabilmesi konusunda eğitmeleri beklenmelidir. Bunu yaparken de hangi yöntem ve tekniğin kullanılacağına ise tarihsel varlık olarak insan incelemesi yapılarak varılabilir. Yani öncesinde eğitim alanında yapılan çalışmalar incelenerek ve hatta bunlardan eklettik bir anlayış oluşturularak karar verilebilir.

Bir insanın yeni bir oluşum kazanmasının ilk durağı tarihsel çevresinden gelir. Bu nedenle de insan doğasının ve diğeri farklı siyasal anlayışların eğitim üzerine etkisini, çeşitli eğitim görüşlerini ve bu görüşlerin etkilerinin yorumlanmasının süreci olumlu sonuca götüreceğinin bilinmesi gerekmektedir. Yapılan bu çalışma da yalnızca belirli dönemleri ve filozofları kapsamına rağmen insan doğası, siyasi, anlayış ve bunlar çerçevesinde gelişen eğitim görüşlerini anlamaya yönelik bir kaynak olarak nitelendirilmelidir. Böylece yapılan çıkarımlar ve irdelenen fikirler doğrultusunda günümüz modern eğitim sürecinin gelişimi ve etkilendiği fikirlere ulaşılarak bunlar arasındaki bağıntılar ortaya çıkarılabilir.

KAYNAKLAR

- Abreu, W. ve Oliveira, D. (2015). Knowledge, Art and Education in Plato's Republic. *Educaçãõ E Pesquisa*, 41(1), 203- 2014. doi: 10.1590/S1517-97022015011682
- Ağaoğulları, M. A. (2006). *Ulus-Devlet ya da Halkın Egemenliği*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akbulut, Ö. Ö. (2007). *Küreselleşme Ulus-Devlet ve Kamu Yönetimi*. Ankara: TODAİE.
- Akın, İ. F. (1987). *Kamu Hukuku* (5.Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Altuner, İ. (2012). Locke'un Doğuştan İlkeler Eleştirisi ve Tabula Rasa Olarak Zihin. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, 21, 107-114. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/275153101_Locke'un_Dogustan_Dusunceler_Elestirisi_ve_Tabula_Rasa_Olarak_Zihin
- Anderson, W. D. (1966). *Ethos and Education in Greek Music*. Cambridge: Harvard University Press.
- Androne, M. (2004). Notes on John Locke's Views on Education. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 137, 74 – 79. doi: 10.1016/j.sbspro.2014.05.255
- Arendt, H. (2004). Social Research: An International Quarterly. *Philosophy and Politics*, 3(71), 427-454. Erişim adresi: <https://muse.jhu.edu/article/527340/summary>
- Arslan, A. (1999). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Bakırcı, F. (2004). *John Locke' ta Mülkiyet Anlayışı*. Ankara: Babil Yayınları.
- Berktaş, F. (2009). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (3. Baskı), H. B. Örs (Editör). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bıçak, A. (2015). *Felsefenin Kuruluşu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bilgiç, E. (2009). *John Locke'un Görüşleri Işığında Gerçekleştirilebilir Eğitim Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Bilhan, S. (1991). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: A.Ü Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Billington, R. (2011). *Felsefeyi Yaşamak* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brun, J. (2007). *Platon ve Akademia* (1. Baskı), (İ. Yerguz, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Bury, R. G. (1937). The Theory of Education in Plato's Laws. *Revue des Études Grecques*, 50, 304- 320. doi: 10.3406/reg.1937.2825
- Butler, E. (2016). *Özgür Toplumun Temelleri* (1. Baskı), (H. Şahin, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.

- Cabanac, A., Cabanac M., Cabanac M.C. & Perlovsky L. (2013). Music and Academic Performance. *Behavioural Brain Research*, 256, 257-260. doi: 10.1016/j.bbr.2013.08.023
- Celkan, H.Y. (2006, Mart). *Bir Düşünür ve Eğitimci Olarak Ziya Gökalp*. Gazi Üniversitesi (Editör), Atatürk Döneminden Günümüze Cumhuriyetin Eğitim Felsefesi ve Uygulamaları Sempozyumu (s.53-69). Ankara: Gazi Üniversitesi Rektörlüğü Yayını.
- Cevizci, A. (2018). *Eğitim Felsefesi* (6. Basım). Ankara: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). Platon'un Devlet'teki Bölünmüş Çizgi Analogisi. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 15, 31-134. doi: 10.1501/Felsböl_0000000123
- Cihan, M. (2006). John Locke ve Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 173-178. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/ataunisobil/issue/2817/37933>.
- Cohen, M. (2001). *Political Philosophy*. London: Pluto Press.
- Copleston, F. (1998). *Felsefe Tarihi, Hobbes&Locke* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Copleston, F. (2013). *Platon* (5.Baskı), (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınları.
- Çakır, S. (2009). *19.Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler*, (3. Baskı), H. B. Örs (Editör). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çetin, İ. (1995). *John Locke' da Tanrı Anlayışı*. Ankara: Vadi Yayıncılık.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education*. New York: Mac Millian.
- Didier, J. (2009). *John Locke* (1. Baskı), (A. Altınörs, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Dunn, J. (2008). *John Locke* (F. Dilber, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Ekmekçi, İ. D. (2016). John Locke' un Liberalizm Kuramı Üzerine. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 2013, 106, 206-213. Erişim adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2013-106-1273>
- Erdem, H. (2007) *Platon'un Eğitim Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Erdoğan, İ. (2004). Platon'un İdeleri'ne Bazı İslam Düşünürlerince Yapılan Atıf Ve Değerlendirmeler. *Bilimname* 5, 33-47. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdrq/D02237/2004_4/2004_4_ERDOGANI.pdf
- Ergün, M. (2018), *Modern Eğitim Sistemlerinin Doğuşu ve Gelişimi Cilt I*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları Serisi.

- Erkılıç, D. ve Himmetoğlu, B. (2015). İdealist Felsefenin Eğitim Yönetimine ve Klasik Yönetim Yaklaşımlarına Etkileri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International* 5(2), 94-106. Erişim adresi: <http://docplayer.biz.tr/31544117-Anadolu-journal-of-educational-sciences-international-july-2015-5-2.html>
- Eroğlu, M. (2010). John Locke'un Devlet Teorisi. *Akademik Barış Dergisi*, Sayı 21, Temmuz Ağustos Eylül, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868204.pdf>
- Euben, J. P. (1997), *Corrupting Youth, Political Education, Democratic Culture and Political Theory*, Princeton: Princeton University Press
- Ev, H. Â. (2010). İbn Haldun ile John Locke'un Epistemoloji ile ilgili Bazı Görüşlerinin Karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 43(2), 89-122. doi: 10.1501/Egifak_0000001204
- Farago, F. (2013), *Modern Siyaset Kuramı: Hobbes ve Locke*, J. Russ (Editör), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gedük, N. (2007). *Platon'un eğitim Anlayışı*. (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Green. T. H. (2011). *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi: Seçilmiş Yazılar Yakın Çağ* (3. Baskı), Mete Tunçay (Editör), (O. Onaran, Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gutek, G. L. (2006). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar* (N. Kale, Çev.), Ankara: Ütopya Yayınları.
- Gülsoy, M. T. (2000). John Locke' un Siyaset Teorisinin Temel Kavramları ve Yasama Gücü. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 275- 296. Erişimadresi: web.hitit.edu.tr/dosyalar/.../ertugruleruyucel@hititedutr22032018401A3J4L.doc.
- Gürbüz, A. (2003). Platon'un Hukuk Görüşünün Karşılaştırılması, Değeri ve Sonuçları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(7), 52-67. Erişim adresi: <https://jurix.com.tr/article/9628>
- Hocutt, M. (2005). Indoctrination vs. Education, *Academic Questions*, 18(3), 35-43. Erişim adresi: <https://eric.ed.gov/?id=EJ844791>
- Horner, C. ve Westacoot, E. (2011). *Felsefe Aracılığıyla Düşünme* (A. Arslan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Jager, W. (1945). *Paideia: The Ideals of Greek Culture*. Oxford: Oxford University Press.
- Jaeger, W. (1986). *The Conflict of Cultural in the Age of Plato*. Oxford: Oxford University Press.
- Karagöz, Y. (1996). *Thomas Hobbes ve John Locke'ta Siyaset Felsefesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

- Karakaş, Z. H. (2019). John Locke' da Doğa Durumu Kavramının Tarihsel Arka planı. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), 260-269. Erişim adresi: <http://dergipark.org.tr/aspider/issue/45093/548237>
- Kılıç, C. (2018). John Locke: Bilginin Kaynağı ve İdeler Sorunu. *EKEV Akademik Dergisi*, 58, 455-467. Erişim adresi: <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877740.pdf>
- Kılıç, Y. (2004). *İnsan Doğası Kavramı Üzerine bir Çalışma*. (Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kriegel, B. (2010). *Klasik Siyasi Felsefe Metinleri* (Z. İlkelen, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Layesa, S. (2015). John Locke on the Goal of Education. *Talisik An Undergraduate Journal Of Philosophy* 2(1), 69-75. Erişim adresi: <http://talisik.org/2015%20Issue.pdf>
- Locke, J. (1999). *Tabiat Kanunu Üzerine Denemeler* (İ. Çetin, Çev.). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Locke, J. (2004). *Eğitim Üzerine Düşünceler* (A. Uğur, Çev.). Ankara: Yeryüzü Yayınevi.
- Locke, J. (2012). *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme* (F. Bakırcı, Çev.). Ankara: Ebabil Yayınları.
- Locke, J. (2016). *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme* (F. Bakırcı, Çev.). Ankara: İmaj Yayıncılık ve Yayınevi.
- Locke, J. (2017a). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* (2. Baskı), (V. Hacıkadiroğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Locke, J. (2017b). *Hoşgörü Üstüne Bir Mektup* (8. Baskı), (M. Yürüşen, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Mares, M. (2018). *Classical Educational Concepts of Socrates, Plato, Aristotle*. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/327161022_The_Classical_Educational_Concepts_of_Socrates_Plato_Aristotle. doi: 10.13140/RG.2.2.33180.13449
- Marrou, H. I. (1948). Histoire de l'éducation dans l'Antiquité. *Annales Economies, sociétés, civilisations*, 5(4), 551-533. Erişim adresi: www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1950_num_5_4_1895_t1_0551_0000_2
- Medici, A. (1972). *Yeni Eğitim*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Mengüşoğlu, T. (2017). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Doğubatı Yayınları.

- Merry, M. (2005). Indoctrination, Moral Instruction and Nonrational Beliefs: A Place for Autonomy?" *Educational Theory*, 4(55), 399-420. doi: 10.1111/j.1741-5446.2005.00002.x-i1
- Nasaina, M. (2018). Plato's Educational System in Athens - 4th Century. *Open Journal for Studies in History*, 1(2), 39-48. doi: 10.32591/coas.ojsh.0102.01039n
- Nuttall, J. (2011). *Ahlak Üzerine Tartışmalar* (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özcan, M. (2016). *İnsan Felsefesi*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Pieper, A. (2012). *Etiğe Giriş* (V. Atayman ve G. Sezer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Platon. (1960). *Devlet Adamı* (2. Baskı), (B. Boran ve M. Karasan, Çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Platon. (2010). *Mektuplar. Bütün Yapıtları I* (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet* (37. Basım), (S. Eyüboğlu ve M. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Platon. (2019a). *Diyaloglar* (15.Basım), (T. Aktürel, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Platon. (2019b). *Yasalar* (1. Basım), (C. Şentuna ve S. Babür, Çev.). Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Russell, B. (2015). *History of Western Philosophy*. Routledge: Routledge Classics.
- Sarıca, M. (1973). *100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Schipper, E. W. (1963). Mimesis in The Arts in Plato's Laws. *Journal of aesthetic and Art Criticism*, 2(22), 199-202. doi: 10.2307/427755
- Selçuk, Z. (2008). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Senemoğlu, K. (2017). Locke ve Rousseau'nun İnsan Doğası ve Toplum Düşüncesi. *İnsan&Toplum Dergisi*, 7(1), 187-221. doi: 10.12658/human.society.7.13.M0183
- Störig, H. J. (2013). *Dünya Felsefe Tarihi* (2.Baskı), (N. Epçeli, Çev.). Ankara: Say Yayınları.
- Strauss, L. (2011). *Doğal Hak ve Tarih* (M. Erşen ve P. Onur, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Şenel, A. (1995). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (4. Basım). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Tannenbaum, D. ve Schultz, D. (2008). *Siyasi Düşünce Tarihi* (4. Baskı), (F. Demirci, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.
- Taşkın, A. (2002). İmmanuel Kant'da Bilginin Kaynağı Problemi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 173-178. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/cuifd/issue/4304/257486>
- Timuçin, A. (2006). *John Locke'un Siyaset Anlayışı*. İstanbul: Bulut Yayınları.
- Uygun, O. (2002). *Federal Devlet: Temel İlkeler, Kurumlar ve Uygulama* (2.Basım). Ankara: İtalik Yayınları.
- Ülken, H.Z. (1967). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Ünder, H. (1977). Platon'un Devletinde Eğitim ve İnsan Doğası. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(26). doi: 10.1501/Egifak_0000000518
- Warburton, N. (2001). *Philosophy: The Classics*. London: Routledge Press.
- Woolhouse, R. S. (2011). *John Locke* (A. Terzi, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woolhouse, R. S. (2019). *Ampirist Filozoflar* (G. Murteza, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yıldız, H. (2017). Platon'un Devlet Diyalogunda Sanata ve Sanatçıya Bakış Açısı. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 199-210. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/395302>.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

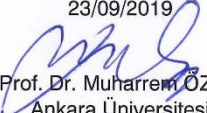
ANKARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 23/09/2019
Toplantı Sayısı : 11
Karar Sayısı : 333

333- Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Büşra Elmas**'ın "Platon ve Locke Felsefelerinde Eğitim Düşüncesi" başlıklı tezi ile ilgili 30/07/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi **Büşra Elmas**'ın "Platon ve Locke Felsefelerinde Eğitim Düşüncesi" başlıklı tezimin , insan üzerinde bir çalışma olmaması nedeniyle etik kurul onayına ihtiyaç duymadığına oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
23/09/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

BENZERLİK BİLDİRİMİ

“Platon ve Locke Felsefelerinde Eğitim Düşüncesi” başlıklı tezimin ana bölümü (ön bölüm, kaynaklar ve ekler hariç) Turnitin İntihali Engelleme Programı aracılığıyla incelenmiş ve ilgili rapor danışmanım tarafından da kontrol edilmiştir. Kontrol sırasında (1) “Kapak, Önsöz, Özet, İçindekiler, Kısaltmalar/ Simgeler Sayfası, Tablolar Dizini, Şekiller Dizini, Dipnotlar, Kaynaklar, Ekler, Özgeçmiş” (2) “Tırnak içinde ve blok olarak verilen (doğrudan) alıntılar” (3) “Yedi sözcüğe kadar olan benzerlik/örtüşme içeren metin kısımları” (4) “Öğrencinin lisansüstü tezi ile ilgili yapmış olduğu yayınlar ile yararlandığı mevzuat metinleri” dışarıda tutulmuştur. Benzerlik kontrolüne ilişkin rapordan elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Rapor Tarihi	: 24.09.2019
Gönderim Numarası	: 1178963269
Sayfa Sayısı	: 139
Sözcük Sayısı	: 37211
Karakter Sayısı	: 254667
Benzerlik Oranı	: %5
Savunma Tarihi	:03.09.2019

Yukarıda belirtilen sonuçları gösteren Turnitin İntihali Engelleme Programı'na ilişkin orijinal raporu, sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmaksızın bu bildirimim ekinde Enstitüye teslim ettiğimi, tezimin %10'dan fazla benzerlik oranı içerdiğinin ve tek bir kaynakla eşleşme oranının %2'yi geçtiğinin belirlenmesi durumunda, bundan doğabilecek tüm yasal sorumluluğu kabul ettiğimi bildirir, saygılarımı sunarım.

Öğrencinin Adı Soyadı: Büşra ELMAS

Tarih: 27.09.2019

İmza:

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Büşra ELMAS
E-Posta Adresi : busraelmass@gmail.com

İş Deneyimi :

Unvan	Görev Yeri	Yıl
İngilizce Öğretmeni	Darende/Malatya	2016-2019
İngilizce Öğretmeni	Çankaya/Ankara	2015-2016

Akademik Bilgiler

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	İngilizce Öğretmenliği	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	2009-2013

Yayımlar: